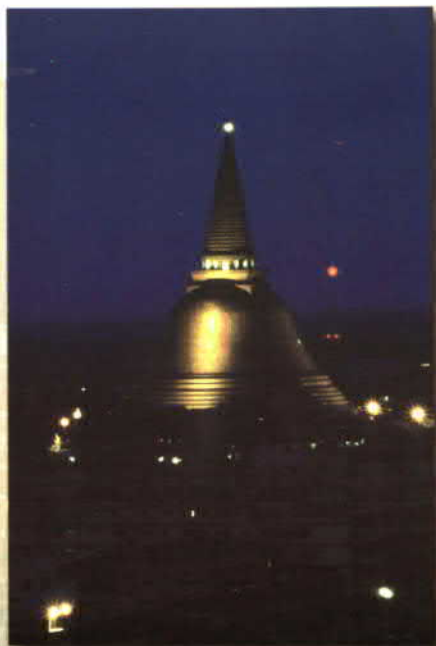

นครปฐม

ศรียะวารวดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

นครปฐม ศรีทวารวดี

หนังสืออ่านเพิ่มเติม
กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ระดับประถมศึกษา
และ
กลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา
เรื่อง

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ
พิมพ์ครั้งที่ ๑

พ.ศ. ๒๕๓๘

จำนวน ๕๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN 974 - 268 - 0728

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

คำนำ

นครปฐม ศรีทวารวดี เป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์สองประการ ประการแรก เพื่อเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มส่งเสริม-ประสบการณ์ชีวิต ระดับประถมศึกษา และกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมาของจังหวัดนครปฐม โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถานที่สำคัญและภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น เพื่อเยาวชนผู้อ่านได้ตระหนักในความสำคัญ ช่วยกันอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าและร่วมกันพัฒนาบ้านเมืองให้รุ่งเรืองก้าวหน้าสืบไป วัตถุประสงค์ประการที่สอง เพื่อเป็นหนังสือที่ระลึกสำหรับผู้ไปร่วมพิธีในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานของกรมวิชาการ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ณ วัดเสนาอำเภอมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ในวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ ส่วนหนึ่งกรมวิชาการได้มอบให้นักวิชาการศึกษาของศูนย์พัฒนาหนังสือเป็นผู้เรียบเรียง อีกส่วนหนึ่งได้ขอความอนุเคราะห์ศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา ๑ ซึ่งเป็นบุคคลในท้องถิ่นเรียบเรียงขึ้น นอกจากนี้ยังได้ขอความร่วมมือจากโรงเรียนบ้านนาสร้าง (นิพนมทองอุปถัมภ์ ๒) และโรงเรียนราชินีบูรณะ จัดประกวดเรียงความหัวข้อเรื่อง ความประทับใจที่มีต่อจังหวัดนครปฐม และเรื่อง ของดีของฝากในจังหวัดนครปฐม ตามลำดับ เมื่อคัดเลือกได้ต้นฉบับที่ชนะการประกวดแล้ว ได้อนามัติพิมพ์รวมเล่มไว้เพื่อให้หนังสือมีความสมบูรณ์และมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น

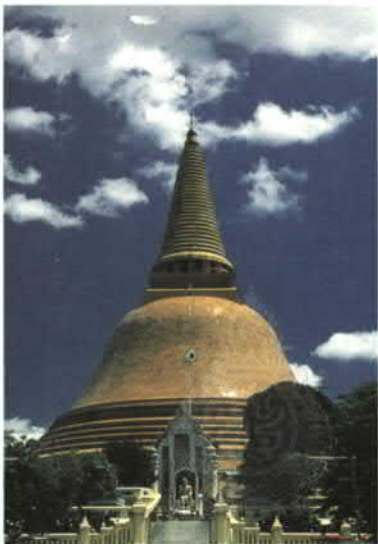
กรมวิชาการขอขอบคุณ กองพิพิธภัณฑสถาน ศิลปากร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กลุ่มหัตถกรรม "ดินหอมมะลิ" สวนสามพราน ศูนย์แสดงสินค้า ศิลปวัฒนธรรม บ้านส่งแสง วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร อาจารย์ณัฐวุฒิ ทองดอนแอ ที่ให้ข้อมูล เอื้อเพื่อการถ่ายภาพ และขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์แก่นักเรียนและผู้อ่านตามสมควร

(นางกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา)

อธิบดีกรมวิชาการ

๒๔ กันยายน ๒๕๓๔

๑
วัดเสนาหา

๙
นครปฐม

๙
ตราประจำจังหวัด

๑๑
สถาปภูมิศาสตร์

๒๓
ประวัติศาสตร์ ศาสนา และภาษา

๕๑
โบราณสถาน โบราณวัตถุล้ำค่า

๗๙
สถานที่สำคัญและน่าสนใจ

๑๐๑
ภูมิปัญญาล้ำค่าของชาวนครปฐม

๑๐๙
แหล่งศึกษาภาคตะวันตก

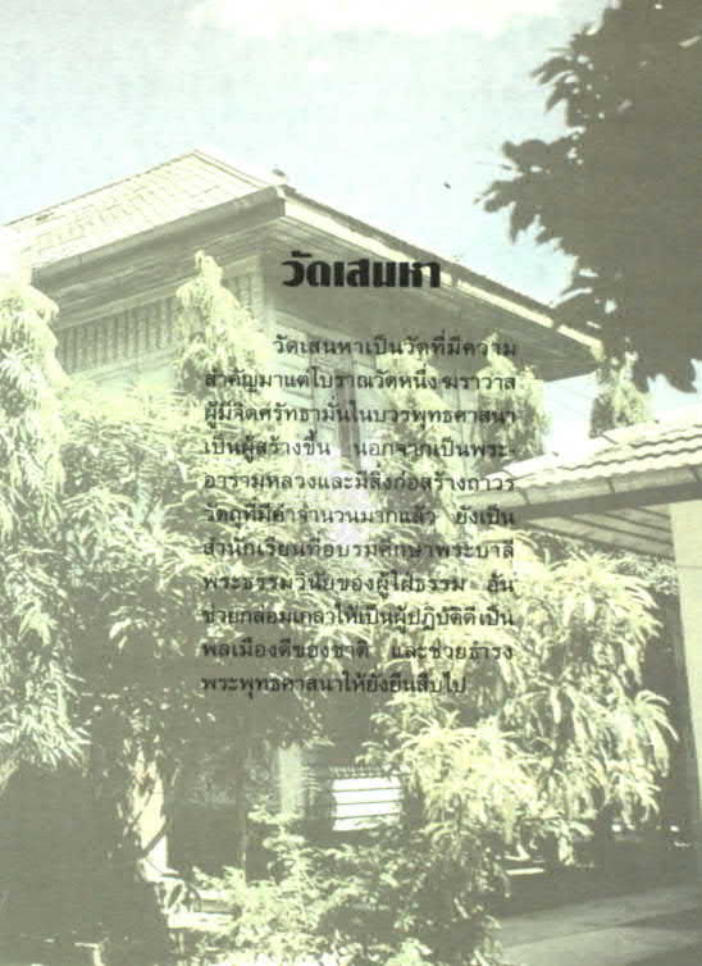
๑๒๕
ความประทับใจที่มีต่อจังหวัดนครปฐม

๑๓๐
ของดีของฝากในจังหวัดนครปฐม

๑๓๙
บรรณานุกรม

วัดเสนา

วัดเสนาเป็นวัดที่มีความสำคัญมาแต่โบราณวัดหนึ่ง ชาวवासผู้มีจิตศรัทธามั่นในบวรพุทธศาสนาเป็นผู้สร้างขึ้น นอกจากเป็นพระอารามหลวงและมีสิ่งก่อสร้างถาวรวัตถุที่มีจำนวนมากแล้ว ยังเป็นส่วนนักเรียนหรือบรมศึกษาพระบาลี พระธรรมวินัยของผู้เฝ้าธรรม อันช่วยกล่อมเกลี้ยงให้เป็นผู้ปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของชาติ และช่วยถวามพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

สถานที่ตั้งและอาณาเขตวัด

วัดเสนหาตั้งอยู่ตำบลสวนตะไคร้ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ใกล้พระราชวังสนามจันทร์ ระยะทางห่างจากตลาดนครปฐมและพระปฐมเจดีย์ประมาณ ๑ กิโลเมตร มีทางรถไฟสายใต้ผ่าน แต่ก่อนมีสถานีสนามจันทร์อยู่หน้าวัด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ครั้งเสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรม ณ พระราชวังสนามจันทร์ รถไฟพระที่นั่งได้หยุด ณ สถานีนี้ด้วย

อาณาเขตของวัดติดต่อกับสถานที่ใกล้เคียงดังนี้

ทิศใต้	ติดเขตทางรถไฟสายใต้ ถนนบ่อแดง
ทิศเหนือ	ติดคลองเจดีย์บูชา
ทิศตะวันออก	ติดเขตสะพานรถไฟ
ทิศตะวันตก	ติดโรงเรียนเทศบาล ๒ วัดเสนหา

ประวัติวัด

วัดเสนหาสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ โดยนายเพิ่มเสนหา บุณนาค คหบดีได้ยกที่ดินถวายให้เป็นที่สร้างวัด

นายเพิ่มเสนหา บุณนาค เป็นบุตรพระยาศรีสุรราชภักดี (วัน บุณนาค) มารดาคือ คุณเปี่ยม ศรีสุรราชภักดี บ้านเดิมอยู่ริมคลองบางหลวง ธนบุรี เมื่ออายุพอสมควรได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แต่เนื่องจากพอใจด้านพาณิชย์ นายเพิ่มเสนหาจึงขอลาออกไปประกอบอาชีพค้าขายอยู่ที่ตำบลพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม และด้วยมีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมาก เมื่อมีฐานะมั่งคั่ง จึงได้ถวายที่ดินเนื้อที่ประมาณ ๔๕ ไร่ ใกล้พระราชวังสนามจันทร์ให้เป็นที่สร้างวัดเมื่อ

เดือนอ้าย ปีระกา (ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๒) พระเถระผู้ใหญ่ ๒ รูป คือ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนโท) วัดบรมนิवास จังหวัดพระนครในครั้งนั้น กับพระพุทธรวิยากร (จิตร ฉนโน) วัดสัตตนารถปริวัตร จังหวัดราชบุรี เป็นผู้รับที่ดินแทนคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย เมื่อรับมอบที่ดินแล้ว พระคุณเจ้าทั้งสองยังช่วยอุปการะตั้งเป็นสำนักสงฆ์ขึ้น และส่งพระภิกษุสามเณรจากวัดบรมนิवास และวัดสัตตนารถปริวัตรบางรูปมาจำพรรษาที่นี้ ในการปกครองได้ตั้งพระครูสังวรวินัย (อาจ ชุตินฺธโร) เป็นเจ้าสำนักปกครองอบรมพระภิกษุสามเณรที่จำพรรษา เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๔ นายเพิ่มเสนหาได้ช่วยทะนุบำรุงสถานที่และสร้างกุฏิไม้ขนาดเล็กเป็นที่จำพรรษาของภิกษุสามเณร ในคราวเริ่มสร้างสำนักสงฆ์ด้วย

พ.ศ. ๒๔๕๔ พระครูสังวรวินัย (อาจ ชุตินฺธโร) ได้เป็นผู้อำนวยการก่อสร้างวัดเสนหา มีภิกษุสามเณร พระวิชัยนตรกิจ คุณเปี่ยม ศรีสรวรรักษ์ดี ท้าวอินทรสุริยา (ม.ล.เชื้อ พึ่งบุญ ณ อยุธยา)

อุโบสถ

พระปรางค์

อุบาสกอุบาสิกาในจังหวัดนครปฐมและจังหวัดใกล้เคียง อาทิ นางเก้า แซ่ตัน นางสาวเอี่ยม นาคนาเกล็ด เป็นผู้นำชักชวนบอญญบรรดาญาติมิตรและผู้มีจิตศรัทธาอื่นๆ ร่วมบริจาคทรัพย์ก่อสร้างกุฏิ ศาลาการเปรียญ หอระฆัง โรงเรียนปริยัติธรรมและอื่นๆ

พ.ศ. ๒๔๖๒ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นทุนเริ่มแรกในการสร้างพระอุโบสถ กว้าง ๔ วา ยาว ๔ วา สูง ๔ วา และหล่อพระประธานปางมารวิชัยด้วยทองเหลือง พระเพลากว้าง ๓ ศอก สูงตลอดถึงพระรัศมี ๔ ศอก โดยจำลองแบบพระชินสีห์ซึ่งประดิษฐาน ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร หลังจากหล่อองค์พระเสร็จแล้วได้กาไหล่ทองคำหนัก ๑๕๐ บาท พระอุโบสถและพระประธานสร้างเสร็จพร้อมกันใน พ.ศ. ๒๔๖๖

พระอุโบสถ

พระประธานปางมารวิชัย

สนามรอกไฟฟ้าพระที่นั่งซึ่งได้นำมาดัดแปลงเป็นมุกุฏ

พ.ศ. ๒๔๘๗ พระประชากรบริรักษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัด นครปฐมพิจารณาเห็นว่า วัดเสนหามีเนื้อที่บริเวณกว้างขวาง และมีสิ่งก่อสร้างที่เป็นถาวรวัตถุอันมีค่าจำนวนมาก อีกทั้งเป็นวัดที่เจ้าคณะธรรมยุตจังหวัดนครปฐมพำนักอยู่ประจำ จึงได้ขอพระบรมราชานุญาตพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อทรงสถาปนาเป็นพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาเป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งแต่วันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๗

ปัจจุบันวัดเสนหามีพระวิสุทธิคณาภรณ์(จิตมโน)เป็นเจ้าอาวาส มีภิกษุจำพรรษา ๔๔ รูป สามเณร ๑๒๕ รูป และแม่ชี ๓๕ คน

สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งของวัดเสนหา ซึ่งแสดงว่าบริเวณนี้เคยเป็นวัดสำคัญมาแต่โบราณ คือ มีผู้ขุดพบเสมาธรรมจักรศิลาเจ้าหลัก มีรูปกว้างหมอบในบริเวณวัด โบราณวัตถุชิ้นนี้เป็นศิลปกรรมสมัยทวารวดี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖ มีคุณค่าและความสำคัญมาก ปัจจุบันตั้งแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ส่วนการศึกษาทางด้านพระปริยัติธรรมนั้น วัดเสนหามีการสอนพระธรรมวินัย ภาษาบาลี และภาษาไทย โดยชั้นแรกยังไม่ได้ตั้งเป็นสำนักเรียน ต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสประทานอนุมัติให้ตั้งเป็นสำนักเรียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ การศึกษาพระธรรมวินัยและภาษาบาลีจึงเจริญมาโดยลำดับ เจ้าอาวาสเอาใจใส่เป็นธุระในการศึกษาอย่างเนืองนิตย์ ทำให้มีผู้ศรัทธาถวายแบบเรียนพระธรรมวินัยและภาษาบาลีสำหรับสำนักเรียนเป็นอันมาก เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.๒๔๗๑ นายกิมฮ่อง วีรังกูร ได้ถวายพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ รวม ๑ จบ พร้อมทั้งตู้ ปัจจุบันวัดเสนหามีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยม-

ศึกษา โดยรับเด็กที่มาจากเป็นสามเณรที่วัดเข้าเรียนพระธรรมวินัย และวิชาสามัญ พระสงฆ์เป็นผู้สอนวิชาพระธรรมวินัยในตอนเช้าและบ่าย ครูจากโรงเรียนมัธยมศึกษาต่างๆ สอนวิชาสามัญในตอนเย็น

วัดเสนหามีส่วนส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนโดยทั่วไปอีกทางหนึ่ง กล่าวคือ ภายในบริเวณวัดเป็นที่ตั้งของโรงเรียนซึ่งมีความเป็นมาที่น่าสนใจ เดิมเรียกกันว่า โรงเรียนภาษาไทยวัดเสนหา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานชื่อให้ใหม่ว่า “โรงเรียนสมัศัรพลมดุง” และพระราชทานทุนทรัพย์และไม้โรงเสื่อป่าจากพระราชวังสนามจันทร์ซึ่งมีอยู่ขณะนั้น นำมาก่อสร้างเป็นโรงเรียนสำหรับกุลบุตรกุลธิดา และประชาชน โรงเรียนสมัศัรพลมดุงมีฐานะเป็นโรงเรียนประชาบาล เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ต่อมาได้สร้างอาคารเพิ่มเติมและต่อเติมอาคารหลายครั้งเพื่อให้เพียงพอกับจำนวนนักเรียนและชั้นเรียนที่ขยายมากขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ได้โอนมาสังกัดสำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และใช้ชื่อว่า “โรงเรียนเทศบาล ๒ วัดเสนหา”

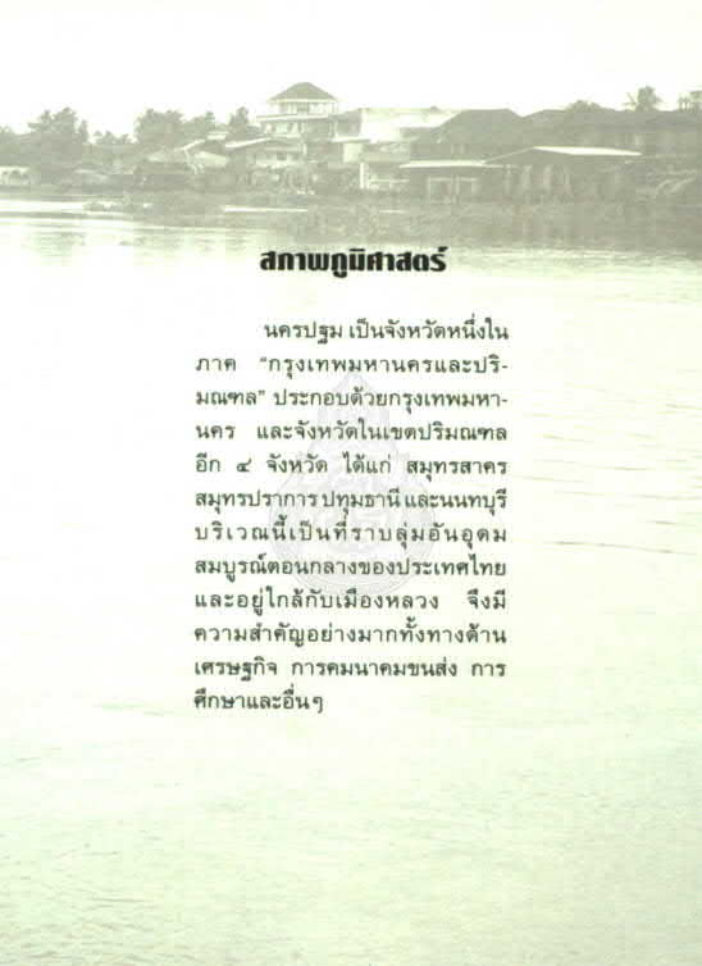

นครปฐม

ตราประจำจังหวัด

จังหวัดนครปฐมมีตราประจำจังหวัดเป็นรูปเจดีย์องค์ใหญ่ และมีมณฑปติดอยู่ที่องค์พระเจดีย์นั้นเจดีย์องค์ใหญ่ หมายถึง พระปฐมเจดีย์ที่พระโสณและพระอุตตระได้สร้างขึ้น ส่วนรูปมณฑป หมายถึง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงอุปถัมภ์สร้างพระปฐมเจดีย์ ต่อเติมให้สูงใหญ่ สร้างตามทิวป่าทิวอยู่ในปัจจุบัน กล่าวกันว่า ทุกครั้งที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ พระองค์ ทรงนำแผ่นอิฐขึ้นนั่งร้านต่อพระเจดีย์ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เองเสมอ

สภาพภูมิศาสตร์

นครปฐม เป็นจังหวัดหนึ่งในภาค "กรุงเทพมหานครและปริมณฑล" ประกอบด้วยกรุงเทพมหานคร และจังหวัดในเขตปริมณฑล อีก ๔ จังหวัด ได้แก่ สมุทรสาคร สมุทรปราการ ปทุมธานี และนนทบุรี บริเวณนี้เป็นที่ราบลุ่มอันอุดมสมบูรณ์ตอนกลางของประเทศไทย และอยู่ใกล้กับเมืองหลวง จึงมีความสำคัญอย่างมากทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การคมนาคมขนส่ง การศึกษาและอื่นๆ

ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดนครปฐมอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามเส้นทางถนนเพชรเกษม ประมาณ ๕๖ กิโลเมตร หรือตามเส้นทางถนนปิ่นเกล้า-นครชัยศรี ๕๑ กิโลเมตร และตามเส้นทางรถไฟ ๖๒ กิโลเมตร ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน เขตที่ราบลุ่มภาคกลางประมาณเส้นรุ้งที่ ๑๓ องศา ๔๕ ลิปดา ๑๐ พิลิปดา และเส้นแวงที่ ๑๐๐ องศา ๔ ลิปดา ๒๘ พิลิปดา มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดจังหวัดสุพรรณบุรี ที่อำเภอสองพี่น้อง
ทิศใต้	ติดจังหวัดสมุทรสาคร ที่อำเภอกระทุ่มแบน
อำเภอบ้านแพ้ว และจังหวัดราชบุรี ที่อำเภอ
บางแพ
ทิศตะวันออก	ติดจังหวัดนนทบุรี ที่อำเภอไทรน้อย อำเภอ
บางใหญ่ อำเภอบางกรวย และกรุงเทพมหานครที่เขตตลิ่งชัน เขตหนองแขม
ทิศตะวันตก	ติดจังหวัดราชบุรีที่อำเภอบ้านโป่ง อำเภอ
โพธาราม และจังหวัดกาญจนบุรี ที่อำเภอ
พนมทวน

ขนาดพื้นที่ของจังหวัดนครปฐมใหญ่เป็นอันดับที่ ๖๒ ของประเทศ ประมาณ ๒,๑๖๘.๓๒๗ ตารางกิโลเมตร หรือ ๑,๓๕๕,๒๐๔ ไร่

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดนครปฐมเป็นพื้นที่นาเกือบทั้งหมด ไม่มีภูเขา มีป่าไม้เบญจพรรณและป่าโปร่งบ้าง พื้นที่โดยทั่วไปสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ ๖ เมตร ลาดจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ และทิศตะวันตกสู่ทิศตะวันออก มีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่านจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ พื้นที่ทางตอนเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่จะเป็นที่ดอน พื้นที่ตอนกลางเป็นที่ราบลุ่มมีที่ดอนและแหล่งน้ำอยู่บ้าง ส่วนพื้นที่ด้านตะวันออกและด้านใต้เป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน มีคลองธรรมชาติ และคลองข่อยที่ขุดขึ้นเพื่อการเกษตรและคมนาคมอยู่มาก มีแม่น้ำสายสำคัญคือ แม่น้ำท่าจีน

สภาพภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปของจังหวัดนครปฐม อยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุม ซึ่งจะมีฝนตกชุกในฤดูฝน และในฤดูหนาวอากาศจะไม่หนาวจัด ส่วนในฤดูร้อนอากาศค่อนข้างร้อน อุณหภูมิเฉลี่ยในเดือนเมษายนประมาณ ๓๓ องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดโดยเฉลี่ยเดือนมกราคมประมาณ ๒๐ องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยประมาณ ๒๐๐ มิลลิเมตร

เขตการปกครอง

ปัจจุบันจังหวัดนครปฐมแบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น ๖ อำเภอ และ ๑ กิ่งอำเภอ

การปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล ๑ แห่ง คือเทศบาลเมืองนครปฐม และสุขาภิบาล ๑๔ แห่ง ดังนี้

อำเภอเมืองนครปฐม ตั้งเมื่อพ.ศ. ๒๔๓๔ มี ๒๗ ตำบล ๒๑๐ หมู่บ้าน และสุขาภิบาล ๓ แห่ง คือ สุขาภิบาลโพรงมะเดื่อ สุขาภิบาลธรรมศาลา สุขาภิบาลคอนยายหอม

อำเภอบางเลน ตั้งเมื่อพ.ศ. ๒๔๓๔ มี ๑๕ ตำบล ๑๗๓ หมู่บ้าน และสุขาภิบาล ๔ แห่ง คือ สุขาภิบาลบางเลน สุขาภิบาลบางหลวง สุขาภิบาลลำพญา สุขาภิบาลรางกระทุ่ม

อำเภอสามพราน ตั้งเมื่อพ.ศ. ๒๔๓๔ มี ๑๖ ตำบล ๑๓๔ หมู่บ้าน และสุขาภิบาล ๒ แห่ง คือ สุขาภิบาลสามพราน สุขาภิบาลอ้อมใหญ่

อำเภอกำแพงแสน ตั้งเมื่อพ.ศ. ๒๔๔๔ มี ๑๕ ตำบล ๑๖๔ หมู่บ้าน และสุขาภิบาล ๑ แห่ง คือ สุขาภิบาลกำแพงแสน

อำเภอนครชัยศรี ตั้งเมื่อพ.ศ. ๒๔๕๒ มี ๒๔ ตำบล ๑๐๖ หมู่บ้าน และสุขาภิบาล ๒ แห่ง คือ สุขาภิบาลนครชัยศรี สุขาภิบาลห้วยพลู

อำเภอดอนตูม ตั้งเมื่อพ.ศ. ๒๕๐๘ มี ๑๕ ตำบล ๑๗๓ หมู่บ้าน และสุขาภิบาล ๑ แห่ง คือ สุขาภิบาลสามง่าม

กิ่งอำเภอพุทธมณฑล ตั้งเมื่อพ.ศ. ๒๕๓๔ มี ๓ ตำบล ๑๕ หมู่บ้าน และสุขาภิบาล ๑ แห่ง คือ สุขาภิบาลศาลายา

ลักษณะพื้นที่และความเป็นอยู่ของแหล่งอำเภอ

อำเภอเมืองนครปฐม พื้นที่ส่วนใหญ่ทางด้านตะวันตกและตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอเมืองนครปฐมเป็นพื้นที่นา ได้รับน้ำจากคลองหนองดินแดง คลองบางแหม และคลองบ้านภูมิ นอกจากนี้ยังได้น้ำจากคลองชลประทานหลายสาย ซึ่งมีอยู่รอบๆ อำเภอ จึงไม่มีปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำ ประชากรในอำเภอเมืองนครปฐม

หนาแน่นกว่าอำเภออื่น เนื่องจากเป็นแหล่งรวมของอุตสาหกรรมและความเจริญในหลายๆ ด้าน

อำเภอบางเลน อำเภอบางเลนเป็นอำเภอที่มีพื้นที่มากที่สุด มีแม่น้ำนครชัยศรีไหลผ่านและมีลำคลองแยกเข้าสู่ที่นาหลายสาย พื้นดินเป็นที่ลุ่ม มีน้ำท่วมถึง ฝนตกน้ำขังในท้องที่นา ดินเป็นดินเหนียวดำเหมาะแก่การทำนามาก แถบบริเวณริมแม่น้ำเป็นป่าโปร่งสวนผลไม้และโรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ๆ เช่น โรงสีข้าว โรงทำน้ำตาล เป็นต้น การคมนาคมของอำเภอนี้มีทั้งทางน้ำและทางบก ทางน้ำสามารถเดินทางได้สะดวกจนถึงจังหวัดสุพรรณบุรี ส่วนทางบกจะมีถนนแยกจากถนนมาลัยแมนมายังอำเภอบางเลนโดยตรง

อำเภอสามพราน อำเภอนี้มีแม่น้ำนครชัยศรีไหลผ่าน พื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกพืชสวน พืชไร่ และพืชป่า ในบริเวณสองฝั่งคลองจินดา เรือไปตามริมน้ำจนถึงตัวอำเภอ และตามลำน้ำนครชัยศรีไปจนถึงบ้านท่าพูด จะมีป่าโปร่งอยู่บ้าง คลองจินดานี้เสมือนสายโลหิตของชาวสามพราน มีคลองเล็กคลองน้อยแยกเข้าไปในพื้นที่สวนมากมาย จึงทำให้เศรษฐกิจของอำเภอนี้เจริญมาก โดยเฉพาะการทำสวนผลไม้ เช่น ส้มโอ องุ่น มะม่วง ส้มเขียวหวาน ส้มกา ชมพู่ มะพร้าว น้ำหอม และฝรั่ง นอกจากนี้ยังมีสวนกุหลาบ กล้วยไม้ชนิดต่างๆ ซึ่งทำชื่อเสียงให้กับชาวสามพรานและจังหวัดนครปฐมอีกด้วย

อำเภอกำแพงแสน พื้นที่ของอำเภอนี้ค่อนข้างสูงกว่าอำเภออื่นๆ จึงเหมาะแก่การทำไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลังมากกว่าพืชประเภทผัก ผลไม้ ด้านตะวันตกเฉียงเหนือของบริเวณบ้านห้วยด้วน บ้านทุ่งบัว จะมีการทำนาอยู่บ้าง ส่วนพื้นที่ที่ไกลออกไปค่อนข้างแห้งแล้ง แต่เนื่องจากการได้รับการส่งเสริมจากกรมชลประทาน จึงกลายเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยพืชผล และทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์ โค กระบือ การ

คมนาคมของอำเภอนี้สะดวก มีถนนตัดผ่านหลายสาย

อำเภอนครชัยศรี อำเภอ นครชัยศรีมีแม่น้ำนครชัยศรีไหลผ่าน มีคลองหลายสายแยกจากแม่น้ำนี้เข้าไปในที่นา และยังมีลำน้ำบางแก้วไหลผ่านด้วย พื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นที่นา มีการทำไร่ ทำสวน อยู่เฉพาะริมแม่น้ำทางด้านบ้านคลองหนองจอก บ้านจิ้งจาย บ้านคลองมหาสวัสดิ์ บ้านลานตากฟ้า มีป่าโปร่งติดต่อกันเป็นแนวเดียวกันตั้งแต่บ้านโพธิ์ บ้านวัดน้อย และบ้านวังแก้ว เนื่องจากภูมิประเทศคล้ายคลึงกับอำเภอสามพราน การทำมาหากินของชาวอำเภอนี้จึงมีลักษณะเช่นเดียวกับชาวอำเภอสามพราน

ประชาชนในอำเภอ นครชัยศรีและอำเภอสามพรานอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นตามริมแม่น้ำลำคลอง แต่การคมนาคม อำเภอ นครชัยศรีจะมีถนนมากกว่า อำเภอสามพรานจะมีเส้นทางน้ำมากกว่า

อำเภอดอนตูม พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอดอนตูมเป็นป่าโปร่ง และทุ่งนา ประชาชนมีอาชีพทำนาและทำไร่อ้อย ปลูกผลไม้อยู่บ้าง บริเวณที่ติดกับอำเภอเมืองนครปฐมและอำเภอ นครชัยศรี มีการจับสัตว์น้ำตามท้องทุ่งนาในฤดูน้ำหลาก การคมนาคมของอำเภอนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นทางบก มีถนนหลายสายที่ติดต่อกับอำเภอเมืองนครปฐม

กิ่งอำเภอพุทธมณฑล พื้นที่โดยทั่วไปของกิ่งอำเภอพุทธมณฑลเป็นที่ราบลุ่ม ลาดจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ มีลำคลองหลายสายไหลผ่าน ส่วนใหญ่เป็นคลองขุด เช่น คลองทวีวัฒนา ซึ่งขุดในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คลองโยง คลองมหาสวัสดิ์ เป็นต้น พื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูก ทำนา ทำไร่ ทำสวนไม้ดอกไม้ผล เช่น กัลยไม้ มะพร้าว ส้มโอ มะม่วง พื้นที่กว้างขวางส่วนหนึ่งรัฐบาลและประชาชนได้จัดสร้างเป็นพุทธมณฑล เพื่อเป็นสถานที่สำคัญและประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

ทรัพยากรธรรมชาติ

จังหวัดนครปฐมเป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรเอื้ออำนวยต่อผลผลิตทางการเกษตรเป็นอย่างดี คือ

ดิน สภาพดินโดยทั่วไปของจังหวัดนครปฐมอุดมสมบูรณ์ได้ลักษณะของดิน เป็นดินที่เกิดใหม่ในที่ราบลุ่มจากการตกตะกอน ชั้นดินยังไม่แบ่งให้เห็นชัดเจน พื้นที่ส่วนมากจำแนกเป็นชุดดินใหญ่ๆ คือ ดินชุดบางเลน บางเลน เสนา สระบุรี และกำแพงแสน นอกจากนี้ยังแบ่งตามลักษณะกลุ่มดินได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มดินนา กลุ่มดินไร่ และกลุ่มดินมีสภาพเป็นกรด

แหล่งน้ำ จังหวัดนครปฐมมีแม่น้ำท่าจีนเป็นแม่น้ำสำคัญสายหนึ่งในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศ แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่บ้านปากคลองมะขามเฒ่า อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดชัยนาท

แม่น้ำท่าจีน

ไหลผ่านจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม ลงสู่อ่าวไทยที่จังหวัดสมุทรสาคร มีความยาวตลอดลำน้ำ ๓๒๕ กิโลเมตร ในส่วนของจังหวัดนครปฐม ไหลผ่านอำเภอบางเลน อำเภอนครชัยศรี และอำเภอสามปราชญ์ ความยาวประมาณ ๔๗ กิโลเมตร มีคลองแยกจากแม่น้ำท่าจีนที่สำคัญ คือ คลองบางเลน คลองพระพิมล คลองบางหลวง คลองโยง คลองมหาสวัสดิ์ คลองจินดา คลองนกกระทุง คลองอ้อมใหญ่ และคลองเจดีย์บูชา ทำให้มีระบบชลประทานครอบคลุมพื้นที่เกือบทั้งหมดของจังหวัด ประกอบกับเกษตรกรจังหวัดนครปฐมและชาวนครปฐมมีความสามารถ รู้จักปรับแผนการผลิตให้เข้ากับวิทยาการแผนใหม่ได้เป็นอย่างดี จึงมีชื่อเสียงในด้านผลิตผลการเกษตร ผัก ผลไม้และสุกร เป็นต้น

ป่าไม้และแหล่งแร่ ในจังหวัดนครปฐมไม่มีทรัพยากรป่าไม้ และแหล่งแร่

ประชากรและอาชีพ

ประชากรในจังหวัดนครปฐมมีทั้งชาวไทยภาคกลาง ชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวไทยเชื้อสายมอญปะปนกันอยู่ ชุมชนเก่าดั้งเดิมมักจะอาศัยอยู่ริมแม่น้ำท่าจีนและคลองธรรมชาติที่เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ ส่วนชุมชนใหม่มักอาศัยตามแนวถนนปิ่นเกล้า-นครชัยศรี และถนนเพชรเกษม จนถึงเขตอำเภอเมืองนครปฐม ลักษณะพื้นฐานทางสังคมโดยทั่วไปสงบเรียบร้อย มีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา และภาษาที่ใช้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

อาชีพและเศรษฐกิจของจังหวัด มีทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรมและบริการ เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เหมาะแก่การเกษตร ดังนั้น ประชากรจำนวนมากจึงมักประกอบอาชีพด้านนี้

เช่น การทำไร่ ทำนา ทำสวนผลไม้ พืชผัก ไม้ดอก ไม้ประดับ เลี้ยงสัตว์ ประมงน้ำจืด ทั้งในแหล่งธรรมชาติ และเพาะเลี้ยงในบ่อ ผลผลิตดังกล่าวทำรายได้ให้แก่เกษตรกรจำนวนมากไม่น้อย ที่สำคัญๆ มีดังนี้

การทำไร่ พืชไรที่สำคัญ คือ อ้อย

การทำนา มีการทำนาปีละ ๒ ครั้ง คือ นาปีและนาปรัง

การทำสวนผลไม้ ผลไม้ที่ปลูกกันมาก เช่น มะพร้าว น้ำหอม ส้มโอ ส้มเขียวหวาน ส้มเกลี้ยง ส้มตรา มะม่วง ละมุด ฝรั่ง ขนุน น้อยหน่า มะขาม ชมพู่ กระท้อน มะนาว กัลยณน้ำว้า กัลยณหอม กัลยไช และองุ่น

การทำสวนพืชผัก พืชผักที่ปลูกกันมาก เช่น ข้าวโพดอ่อน ข้าวโพดหวาน มันเทศ แตงโม ถั่วลิสง พริก ผักกาดขาว มะเขือเทศ ผักบุ้งจีน หน่อไม้ฝรั่ง ฯลฯ

**การปลูกไม้ดอกไม้-
ประดับ** มีการปลูกที่สำคัญ คือ
กล้วยไม้ กุหลาบ

การเลี้ยงสัตว์ จังหวัด
นครปฐมเป็นแหล่งเลี้ยงสุกรที่
สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ มี
ทั้งเลี้ยงแบบอาชีพหลัก เป็น
ฟาร์มขนาดใหญ่ และเลี้ยงแบบ
พื้นบ้านควบคู่กับการเพาะปลูก
รองลงมา ได้แก่ การเลี้ยงไก่
เป็ด และโค

ส่วนทางด้านอุตสาหกรรม ในจังหวัดนครปฐมมีโรงงานจำนวน ๑,๑๓๗ โรง ส่วนใหญ่จะ
ตั้งอยู่ในเขตอำเภอสามพราน รองลงมาได้แก่ อำเภอเมืองนครปฐม
อำเภอนครชัยศรี อำเภอบางเลน อำเภอกำแพงแสน และอำเภอ
ดอนตูม ตามลำดับ ประเภทของอุตสาหกรรม เช่น ผลิตภัณฑ์พลาสติก-
เจอร์ไวส์ ผลิตภัณฑ์และผลไม้บรรจุกระป๋อง ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป
ทอผ้า สีข้าว ฯลฯ

การคมนาคม การขนส่ง และการสื่อสาร

การคมนาคมในจังหวัดนครปฐมสะดวก สามารถเดินทางไปยังจังหวัดใกล้เคียงด้วยเวลาอันรวดเร็ว เนื่องจากมีทางหลวงแผ่นดินและทางหลวงจังหวัด ใช้เดินทางติดต่อภายในจังหวัด จังหวัดใกล้เคียงและกรุงเทพมหานคร เส้นทางภายในจังหวัดมีถนนลาดยางติดต่อกันทุกอำเภอและทุกตำบล ส่วนถนนเชื่อมติดต่อระหว่างหมู่บ้านยังมีบางส่วนที่เป็นถนนลูกรัง ถนนสายสำคัญสำหรับติดต่อกับจังหวัดต่างๆ มีดังนี้

กรุงเทพมหานคร

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔
(เพชรเกษม) และทางหลวง
แผ่นดินหมายเลข ๓๓๘

จังหวัดสุพรรณบุรี

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๒๑

จังหวัดกาญจนบุรี

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๒๓

จังหวัดราชบุรี

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔
(เพชรเกษม)

จังหวัดสมุทรสงคราม

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๒๕

จังหวัดสมุทรสาคร

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข
๓๐๔๗ และ ๓๕

การเดินทางจากกรุงเทพมหานครไปภาคใต้และภาคตะวันตก โดยรถไฟจะต้องผ่านจังหวัดนครปฐม จนมีคำกล่าวว่า “นครปฐม” เป็นประตูสู่ภาคใต้ นอกจากนี้ยังมีการคมนาคมขนส่งทางน้ำ โดยอาศัยแม่น้ำท่าจีนและลำคลองต่างๆ ตลอดจนถึงสนามบินของโรงเรียนการบิน ซึ่งเป็นสนามบินในราชการกองบิน กองทัพอากาศอยู่ที่ อำเภอกำแพงแสนอีกด้วย

ไปรษณีย์โทรเลข มีทำการไปรษณีย์โทรเลขครบทุกอำเภอตามแหล่งชุมชนใหญ่ๆ และไปรษณีย์อนุญาตเอกชน

โทรศัพท์ มีโทรศัพท์ให้ใช้ติดต่อสื่อสารกันได้ในพื้นที่ทุกอำเภอ

สถานีวิทยุกระจายเสียง มีเปิดดำเนินการอยู่ ๒ สถานี คือ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ศาลายา และสถานีวิทยุกระจายเสียงทหารอากาศ ๐๑๒ โรงเรียนการบิน

การสาธารณูปโภค

การไฟฟ้า จังหวัดนครปฐมได้รับพลังงานไฟฟ้าจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค สามารถให้บริการประชาชนได้ครบทุกอำเภอ ทั้งในเขตเมืองและชนบท

การประปา มีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ การประปาสวนภูมิภาค การประปาเทศบาล การประปาสุขาภิบาล และการประปาหมู่บ้าน

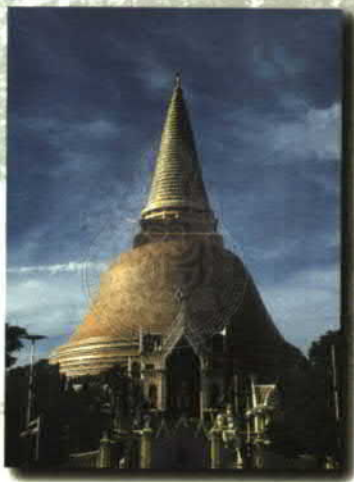

การสาธารณสุข

จากสภาพที่ตั้งของจังหวัด ทำให้ประชาชนจำนวนมากไม่น้อย เมื่อเจ็บป่วยจะนิยมใช้บริการการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลหรือคลินิกในกรุงเทพมหานคร อย่างไรก็ตาม จังหวัดนครปฐมมีสถานพยาบาลทั้งของรัฐและเอกชนที่พร้อมบริการประชาชนทุกเมื่อ

นครปฐมเป็นจังหวัดที่กำลังเจริญเติบโตทั้งทางด้านการเศรษฐกิจ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม และเป็นเมืองที่มีความสำคัญด้านอื่นๆ อีกหลายด้าน ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของชาวนครปฐมและชาวไทยมาช้านานแล้ว

ประวัติศาสตร์ ศาสนา และภาษา

นครปฐม แปลว่า เมืองแรก
หรือเมืองลำดับที่ ๑ นครปฐมใน
ปัจจุบัน เป็นชื่อของจังหวัดสำคัญ
เก่าแก่จังหวัดหนึ่งของไทย ชื่อของ
อำเภอ กิ่งอำเภอ และสถานที่
หลายแห่งในจังหวัด มีที่มาสืบเนื่อง
จากเรื่องราวในประวัติศาสตร์ และ
อิทธิพลของพุทธศาสนา ซึ่งเผยแพร่
มาสู่ดินแดนแห่งนี้

ประวัติของนครปฐมปรากฏเรื่องราวอยู่ในหลักฐานหลายประเภท ทั้งที่เป็นหลักฐานทางโบราณคดี ศิลปจารึก จดหมายเหตุ พงศาวดาร ตำนาน นิยายพื้นบ้าน และนิทานท้องถิ่น หลักฐานเรื่องราวเหล่านั้นล้วนสอดคล้องสนับสนุนกันและกัน บ่งชี้ว่า ดินแดนที่เป็นจังหวัดนครปฐมปัจจุบัน ในอดีตนั้น เคยเป็นเมืองเอกหรือเมืองสำคัญ มีความรุ่งเรืองเป็นอันดับที่ ๑ ของอาณาจักรซึ่งตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกในภาคกลางของประเทศไทย

นครปฐมและดินแดนใกล้เคียงก่อนสมัยทวารวดีและสมัยทวารวดี

เมื่อไม่นานมานี้ นักวิชาการหลายสาขา อาทิ นักโบราณคดี นักธรณีวิทยา และผู้เชี่ยวชาญการถ่ายภาพทางอากาศ ได้ร่วมกันศึกษาสำรวจร่องรอยของเมืองโบราณในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ซึ่งรวมทั้งนครปฐมด้วย ผลการสำรวจสรุปได้ว่า จังหวัดนครปฐมมีร่องรอยหลักฐานของบ้านเมืองสมัยโบราณขนาดใหญ่หลายแห่ง ได้แก่ เมืองโบราณที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองนครปฐม และเมืองโบราณในเขตอำเภอกำแพงแสน มีเส้นทางน้ำหลายสายซึ่งยังปรากฏให้เห็นในขณะนี้ เช่น คลองบางแก้ว คลองวังไทร และคลองรางพิกุล เป็นเส้นทางใช้ติดต่อกันในแต่ละเมืองและเชื่อมต่อไปยังเมืองโบราณอื่นที่อยู่ใกล้เคียงในจังหวัดสุพรรณบุรี ราชบุรี กาญจนบุรี พระนครศรีอยุธยา และยังสามารถผ่านเข้าออกกับเส้นทางทางทะเลได้อีกด้วย จากการสำรวจพบว่า ชายฝั่งทะเลหรืออ่าวไทยเมื่อกว่าพันปีมาแล้วนั้น มีสภาพต่างจากปัจจุบัน กล่าวคือ อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินจนถึงเมืองชัยนาท ลักษณะธรณีวิทยาและภาพถ่ายทางอากาศบ่งชี้ว่า แต่ก่อนนั้นด้านเหนือของอ่าวไทยล้ำเข้าไปจรดเขตจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี ด้านตะวันตกจรดจังหวัดราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี ด้านตะวันออก

เมืองนครปฐมสมัยโบราณ (ภาพถ่ายทางอากาศ)

จรดจังหวัดนครนายก ชลบุรี อำเภอนนทบุรี และอำเภอพนัสนิคม เขตที่ราบลุ่มเจ้าพระยาตอนล่างสมัยโบราณนั้น ปรากฏหลักฐานร่องรอยของเมืองโบราณอื่นๆ รวมสมัยกับเมืองโบราณที่นครปฐมอยู่ด้วย เท่าที่สำรวจพบจากหลักฐาน ได้แก่ เมืองคูบัว (ในจังหวัดราชบุรี) เมืองอู่ทอง (ในจังหวัดสุพรรณบุรี) บ้านคูเมือง (ในจังหวัดอ่างทอง) เมืองละโว้ (ในจังหวัดลพบุรี) เมืองอู่ตะเภา (ในจังหวัดสระบุรี) เมืองดงละคร (ในจังหวัดนครนายก) เมืองมโหสถ (ในจังหวัดปราจีนบุรี) บ้านคูเมือง (ในจังหวัดฉะเชิงเทรา) เมืองพระรถและศรีพระโว (ในจังหวัดชลบุรี) เป็นต้น เมืองเหล่านี้แต่ก่อนอยู่ใกล้ทะเลและติดต่อกันได้สะดวก โดยอาศัยเส้นทางน้ำ เฉพาะเมืองโบราณที่นครปฐมนั้น นักโบราณคดีได้ค้นพบร่องรอยของสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่หลายแห่ง อาทิ

บริเวณเมืองโบราณในเขตอำเภอเมืองนครปฐม เมืองโบราณนี้มีวัดพระประโทณเป็นศูนย์กลาง มีลักษณะเกือบเป็นรูป

สี่เหลี่ยมจัตุรัส ภายในเมืองมีการขุดสระน้ำขนาดต่างๆ ไว้ ด้านใต้ของเมืองมีร่องรอย คูน้ำ มีคลองขุดหลายแห่งล้อมรอบเมือง เชื่อมกับทางน้ำซึ่งอยู่ทางใต้ และชุมชนอื่นๆ ทางด้านตะวันตกของเจดีย์พระประโศภ มีลักษณะของคูน้ำที่ชักน้ำเข้าสู่สระน้ำกลางเมือง มีคลองขุดจากคลองพระประโศภผ่านไปยังตอนยายหอม ยาวประมาณ ๘ กิโลเมตร มีซากโบราณสถาน โบราณวัตถุ เปลือกหอยทะเล สมอเรือ และสายโซ่เดินเรือขนาดใหญ่ในเมืองโบราณแห่งนี้ด้วย

บริเวณเมืองโบราณกำแพงแสน เมืองโบราณแห่งนี้มีศูนย์กลางอยู่บริเวณค่ายลูกเสือกำแพงแสนในปัจจุบัน มีขนาดประมาณ ๓๑๕ ไร่ สันฐานคล้ายสำเภาบิราณ ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม พื้นที่ลาดเอียงไปทางตะวันออกสู่ที่ราบลุ่มเจ้าพระยา สูงจากระดับน้ำทะเลไม่เกิน ๓ เมตร บริเวณเมืองโบราณนี้ยังปรากฏซากแนวกำแพงเนินดิน คูน้ำ สระน้ำ และทางน้ำเก่าหลายแห่งซึ่งส่วนใหญ่ดินแข็งแล้ว คูคลองดังกล่าวมีร่องรอยแสดงว่า เคยใช้เป็นเส้นทางนำน้ำจากคลองห้วยยางมาสู่คูเมืองด้วย ในฤดูน้ำหลาก น้ำมักท่วมสูงเป็นบริเวณกว้าง จากภาพถ่ายทางอากาศพบว่า คลองห้วยยางซึ่งไหลมาทางตะวันออกนั้นมีลักษณะแยกเป็นหลายสาขา มีการตกตะกอนที่ปากแม่น้ำ ลักษณะเช่นนี้เป็นหลักฐานหนึ่งที่แสดงว่า เมืองโบราณกำแพงแสนเคยเป็นเมืองในแนวชายฝั่งทะเล และอยู่ห่างจากปากแม่น้ำไม่เกิน ๕ กิโลเมตร

จากหลักฐานทำเลที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศข้างต้น กล่าวได้ว่านครปฐมเมื่อกว่าพันปีมาแล้ว มีภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ มีสภาพแวดล้อมซึ่งสะดวกแก่การขนส่ง การติดต่อค้าขาย และติดต่อสัมพันธ์กับเมืองอื่นๆ ใกล้เคียง โดยอาศัยเส้นทางน้ำ ได้แก่ แม่น้ำนครชัยศรีและคลองสาขาหลายสาย รวมทั้งสามารถรับอารยธรรม

จากคนต่างถิ่นภายนอกที่เดินทางเข้ามาโดยอาศัยเส้นทางทางทะเลได้อีกด้วย

จากหลักฐานทางโบราณคดี

การสำรวจทางโบราณคดี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ ที่บ้านดอนตาเพชร (จังหวัดกาญจนบุรี) เมืองอุ้มทอง (จังหวัดสุพรรณบุรี) และบริเวณใกล้เคียง นักสำรวจได้พบลูกปัดโบราณ ผังรวมกับสิ่งของเครื่องใช้อื่นๆ ในหลุมฝังศพซึ่งคำนวณอายุได้ประมาณ ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว ลูกปัดที่พบในหลุมศพและบริเวณใกล้เคียงมีกว่า ๓,๐๐๐ เม็ด และจำนวนหนึ่ง มีลักษณะคล้ายลูกปัดที่พบในอินเดียตอนเหนือซึ่งเป็นแหล่งผลิตลูกปัด มีอายุร่วมสมัยกับลูกปัดที่พบในบ้านดอนตาเพชร แห่งนี้ นักโบราณคดีสันนิษฐานว่า ลูกปัดเหล่านี้เป็นวัตถุมีค่าของผู้ตาย ผังรวมกับวัตถุสิ่งของที่จำเป็นอื่นๆ เพื่อให้ผู้ตายนำไปใช้ในโลกหน้าตามความเชื่อของชนพื้นเมืองสมัยนั้น

นอกจากลูกปัด นักโบราณคดียังสำรวจพบภาชนะสำริดที่มีส่วนผสมของดีบุก ซึ่งใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาและในชีวิตประจำวัน ภาชนะดังกล่าวมีลวดลายแบบอินเดีย แต่จากส่วนผสมของวัสดุที่ผลิตน่าจะเป็นของชาวพื้นเมืองผลิตขึ้นใช้เอง และส่งไปขายยังที่อื่นๆ เนื่องจากนักโบราณคดีสำรวจพบภาชนะลักษณะคล้ายคลึงกันนี้ในประเทศอินเดียด้วย

นอกจากนี้ยังพบหลักฐานอื่นๆ เช่น ขวานหิน กำไล ตะเกียงโรมัน ไครงกระดูกและหลุมฝังศพ ฯลฯ ล้วนสอดคล้องเชื่อมโยงกันได้ว่า แหล่งที่พบสิ่งของดังกล่าวและบริเวณใกล้เคียงเคยเป็นแหล่งอาศัยของชุมชนพื้นเมือง มีขนาดต่างๆ กัน กระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณเมืองโบราณ ชุมชนแต่ละแห่งมีการแลกเปลี่ยนติดต่อสัมพันธ์กัน

และในเวลาต่อมาก็ติดต่อกับค้าขายกับคนที่เดินทางมาจากที่อื่นๆ ด้วย โดยเฉพาะชาวอินเดีย ซึ่งได้เดินทางมาถึงและบางคนอาจมาตั้งถิ่นฐานในดินแดนหลายแห่งในคาบสมุทรอินโดจีนแล้ว ตั้งแต่ก่อนพุทธกาล เมื่อนักเดินทางติดต่อกับคนพื้นเมืองหรือกับชาวอินเดียที่มาอยู่ก่อน กลุ่มชนทั้งสองก็ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด วัฒนธรรมของกันและกันและรับมาใช้ในกลุ่มของตนเองด้วย มีหลักฐานจำนวนมากที่แสดงถึงอิทธิพลวัฒนธรรมอินเดีย และวัฒนธรรมผสมผสานระหว่างอินเดียบกับพื้นเมือง ปรากฏอยู่ทั่วไปในแหล่งเมืองโบราณโดยเฉพาะที่นครปฐม ซึ่งถ้าไม่ถูกทำลายไปก็จะปรากฏให้เห็นอย่างหนาแน่น ในบรรดาวัฒนธรรมเหล่านั้น ศาสนาและภาษามีความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ

จากการศึกษาสภาพภูมิศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดีในจังหวัดนครปฐมสรุปได้ว่า ดินแดนแถบนี้ประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติ มีอารยธรรมของตนเอง มีความขยันขันแข็ง รับอารยธรรมพุทธศาสนาตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๖ มีศาสนสถานขนาดใหญ่ ที่ยังปรากฏร่องรอยในปัจจุบัน เช่น ศาสนสถานที่พระปฐมเจดีย์ วัดพระประโทน วัดพระเมรุ วัดพระงาม วัดธรรมศาลา และที่เนินพระ ตำบลดอนยายหอม เป็นต้น

เมืองโบราณและศาสนสถานดังกล่าวมีมาแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๑ และก่อสร้างเพิ่มเติมอีกหลายครั้งในเวลาต่อมา จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ศิลป์ทั้งด้านประติมากรรม สถาปัตยกรรม และเครื่องมือเครื่องใช้พบว่า โบราณสถาน โบราณวัตถุจำนวนมากที่พบในเมืองโบราณดังกล่าว มีอายุไกลถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๑ เช่น พระปฐมเจดีย์ซึ่งเชื่อว่าเป็นที่บรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า เมื่อแรกสร้างนั้นมีลักษณะคล้ายกับสถูปที่ลัญจิ ซึ่ง

พระเจ้าอโศกมหาราชของอินเดียสร้างไว้ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓-๔ ลวดลายส่วนประกอบของพระพุทธรูป เช่น ศิราภรณ์ประดับเศียรพระพุทธรูป เครื่องประดับ เข็มขัด เครื่องแต่งกายบางชิ้น มีลวดลายเป็นอิทธิพลจากศิลปะแบบอมรวดี และแบบคุปตะของอินเดีย ซึ่งรุ่งเรืองอยู่ในอินเดียตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๗-๑๓ ฐานเจดีย์ที่วัดพระงาม วัดพระประโทน และวัดพระเมรุ มีร่องรอยว่าถูกสร้างเสริมหลายครั้งพบลักษณะทางสถาปัตยกรรมและโบราณวัตถุ เช่น ลวดลายปูนปั้นที่ประดับฐานเจดีย์ มีอิทธิพลลวดลายแบบอินเดียสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ ภาพปูนปั้นกรอบฐานเจดีย์ในวัดพระประโทนเป็นเรื่องชาดกในพระพุทธศาสนา ลัทธิหินยานเถรวาท ใช้ภาษาสันสกฤต รูปแบบโครงสร้างของเจดีย์วัดพระเมรุคล้ายกับอาณันทเจดีย์ในอาณาจักรพุกามของพม่า สันนิษฐานว่าอาณันทเจดีย์อาจได้แบบอย่างจากวัดพระเมรุแห่งนี้

นอกจากนี้ ยังปรากฏโบราณสถานโบราณวัตถุอื่นๆ เช่น ซากสิ่งก่อสร้าง เสาศิลา ศิลารธรรมจักร ระฆังหิน ธรรมจักรศิลาแลง และกวางศิลา ตึกตาปูนปั้นมีหน้าตาแบบแขก พระพิมพ์ดินเผา พระพุทธรูปขนาดใหญ่นจนถึงขนาดเล็ก ศิลาล้ำลักรูปนรสิงห์นั่งชันเข่า มือวางที่หัวเข่า และโบราณวัตถุอื่นๆ ผังอยู่ทั่วไปในอาณาเขตเมืองโบราณอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ

ศิลาล้ำลักรูปนรสิงห์

กิลาธรรมาจักร กิลานะทวารวดี
พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖

ธรรมาจักรกิลานลวณะทวารกิลาน

เหรียญเงินสมัยทวารวดี

พบเงินเหรียญบริเวณตำบลพระประโทณ อำเภอมืองนครปฐม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นเหรียญทำด้วยเงินจำนวน ๒ เหรียญ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ๑๙ มิลลิเมตร ด้านหน้าเป็นรูปหมอนน้ำกลศ (หมอนน้ำที่มีน้ำเต็ม) ด้านหลังจารึกข้อความภาษาสันสกฤตโบราณว่า “ศรีทวารวดีศวรปุณยะ”^{*} และการพบเหรียญอื่นๆในบริเวณใกล้เคียง ทำให้นักโบราณคดีถือเป็นหลักฐานสำคัญและสรุปอย่างหนักแน่นว่า ในภาคกลางของประเทศไทยเมื่อพันกว่าปีมาแล้ว ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๓ เคยเป็นที่ตั้งของชุมชนขนาดใหญ่ มีบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นปึกแผ่น เป็นอาณาจักรที่รุ่งเรือง ซึ่งคนสมัยหลังเรียกอาณาจักรนี้ว่า อาณาจักรทวารวดี มีศูนย์กลางความเจริญอยู่ที่นครปฐมและบริเวณใกล้เคียง คนในอาณาจักรได้สร้างสรรค์ความเจริญให้แก่บ้านเมือง มีการติดต่อค้าขายกันระหว่างเมืองต่างๆในอาณาจักรเดียวกัน และกับอาณาจักรอื่น ซึ่งเดินทางมาตามเส้นทางทะเล เหรียญเงินดังกล่าวน่าจะจัดทำขึ้น โดยผู้มีอำนาจของอาณาจักรเพื่อเป็นที่ระลึกในวาระสำคัญวาระหนึ่ง ต่อมาเมื่อพบเหรียญเงินลักษณะคล้ายคลึงกันนี้ในเขตเมืองโบราณอื่นๆ เช่น ที่เมืองอู่ทอง (ในจังหวัดสุพรรณบุรี) ที่บ้านเมือง (ในจังหวัดสิงห์บุรี) และที่เมืองดงคอน (ในจังหวัดชัยนาท) โบราณสถาน โบราณวัตถุที่ค้นพบนี้ จัดเป็นศิลปะแบบทวารวดีที่มีต้นเค้ามาจากศิลปะแบบอินเดีย ผสมผสานกับศิลปะพื้นเมืองเดิม ต่อมาศิลปะแบบทวารวดีได้เป็นต้นเค้าของศิลปะอู่ทองและศิลปะแบบลพบุรี ซึ่งเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาภายหลัง

* บางแห่งว่า “ศรีทวารวดี ศวรปุณยะ” แปลว่า บุญของผู้เป็นเจ้าแห่งศรีทวารวดี หรือพระเจ้าศรีทวารวดีผู้มีบุญอันประเสริฐ หรือ บุญของพระราชแห่งทวารวดี

จากบันทึกการเดินทาง คัมภีร์ทางพุทธศาสนา นิยายพื้นเมือง

ในหนังสือบันทึกการเดินทางของภิกษุจีนชื่อ Hieun Tsiang (เหียนจั้ง, ดังซำจั้ง) ซึ่งเดินทางทางบกไปสืบพุทธศาสนาในอินเดีย ระหว่างพ.ศ.๑๑๙๒-๑๒๐๘ และบันทึกการเดินทางของภิกษุ I-Sing (อี้จิง) ซึ่งเดินทางทางทะเลในช่วงเวลาต่อมา ได้กล่าวถึงอาณาจักรหลายแห่งในขณะนั้น บันทึกทั้ง ๒ ฉบับ ระบุชื่ออาณาจักรแห่งหนึ่งอยู่ระหว่างอาณาจักรศรีเกษตร (อาณาจักรโบราณในพม่า) และอาณาจักรอิศานปุระ (อาณาจักรของเขมร) ซึ่งนักประวัติศาสตร์นักโบราณคดีกล่าวตรงกันว่าน่าจะเป็นอาณาจักรทวารวดี หลวงจันทองทั้งสองมิได้มาถึงอาณาจักรทวารวดีด้วยตนเอง แต่เขียนตามที่ได้รับฟังจากชนพื้นเมืองในอินเดีย แสดงให้เห็นว่า คนอินเดียรู้จักคุ้นเคยกับเมืองในอาณาจักรดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงบอกเล่าได้อย่างชัดเจนในพงศาวดารจีนสมัยราชวงศ์ถังกล่าวว่า สามารถเดินทางจากท่าเรือเมืองกวางตุ้งไปอาณาจักรทวารวดีได้ใน ๕ เดือน นอกจากหลักฐานของจีนแล้วยังมีคัมภีร์ทางพุทธศาสนาและนิยายพื้นเมืองอีกหลายฉบับ เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ คัมภีร์มหายานต์ (พงศาวดารลังกาทวีป) มลีนหปัญหา และกถาสวัสดิสาคร เล่าถึงการเดินทางมาติดต่อกับผู้คนในดินแดนสุวรรณภูมิซึ่งมีอาณาจักรทวารวดีตั้งอยู่ และที่สำคัญ พระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูต คือ พระโสณเถระกับพระอุตตรเถระมาเผยแผ่พุทธศาสนาในดินแดนแถบนี้ซึ่งเรียกว่าสุวรรณภูมิ

จากหลักฐานศิลาจารึก

จารึกเป็นหลักฐานสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งยืนยันการมีอยู่จริงของอาณาจักรทวารวดี และความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรดังกล่าว

ในภาคกลางของประเทศไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๓ ขณะนี้ ได้พบจารึกมากมาย คำนวณได้ว่าอายุของจารึกอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๒๔ อักษรที่จารึกมีแบบต่างๆ กันตามลำดับพัฒนาการ*

ตัวอักษรเหล่านั้นในยุคต้นๆ ใช้บันทึกคาถา และเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาเป็นภาษาบาลีและสันสกฤต ต่อมาพบว่าใช้บันทึกเป็นภาษามอญ ภาษาเขมร และภาษาไทยด้วย

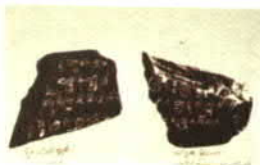
จารึกที่พบในอาณาจักรทวารวดี ซึ่งมีอายุเก่าที่สุดนั้น อยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ ได้แก่ จารึกเยธมมา พบที่บริเวณพระปฐมเจดีย์และที่ใกล้เคียง เช่น ที่ระเบียงด้านขวาของพระปฐมเจดีย์ บนสถูปศิลาบริเวณพระปฐมเจดีย์ บนแผ่นศิลา ซึ่งปัจจุบันอยู่ที่ศาลเจ้าบริเวณพระปฐมเจดีย์ และจารึกที่ฐานรองพระธรรมจักรศิลา ที่อำเภอกำแพงแสน รวม ๗ หลัก จารึกที่กล่าวมา ใช้รูปอักษรปัลลวะและหลังปัลลวะ ภาษาบาลี สันสกฤต และภาษามอญ

ตัวอย่างจารึกบนแผ่นศิลาหลักหนึ่ง มีข้อความเป็นคาถาเยธมมา ซึ่งเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา ดังนี้

* ๑	รูปอักษรปัลลวะ	พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔
๒	รูปอักษรหลังปัลลวะ	พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔
๓	รูปอักษรมอญ	พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔
๔	รูปอักษรขอมโบราณ	พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖
๕	รูปอักษรขอม	พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘
๖	รูปอักษรขอม	พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๒๔
๗	อักษรธรรม	พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๒๔
๘	อักษรไทย	พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๒๔

ศิลาสลักตามเขมรุมก

จารึกวัดโพธิ์ร้าง อักษรปัลลวะ
ภาษามอญโบราณ

“เขมรมา เหตุปปรกวา เตสเหตุ ตถาคโต

อาห เตสญจโย นิโรโธ เอว วาที มหาสมณเณ”

ซึ่งแปลว่า “ธรรมเหล่าใดมีเหตุเป็นแดนเกิด พระตถาคตตรัสเหตุและ
ความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”

ในบรรดากลุ่มจารึกที่มีอายุเก่าแก่ และเป็นจารึกรุ่นแรกของ
ของจังหวัดนครปฐมนี้ มีจารึกหลักหนึ่งซึ่งน่าสนใจ พบที่วัดโพธิ์ร้าง
ทางตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระปฐมเจดีย์ จารึกดังกล่าวใช้
รูปอักษรปัลลวะ มีลักษณะงดงามมาก ภาษาที่ใช้เป็นภาษามอญ
สันนิษฐานว่าเป็นการจารึกในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ กล่าวถึง การอุทิศ
วัดกุศลของแก่พระพุทธศาสนา นายจัมปา เยื้องเจริญ ถอดความได้
ดังนี้

บริเวณอารามที่มีเนื้อที่ดิน จำนวน ๑๗๐

มีแนวคันมะพร้าวเป็นเครื่องหมายเขตอาราม พร้อม

ด้วยเสาหงษ์ ๑ ต้น ภาษามอญโบราณ พระพุทธรูป

และวิหารได้เกิดขึ้นจากการกระทำของโองทั้ง ๒๗

หลักฐานจารึกดังกล่าวมาแล้วนี้ สรุปลงได้สอดคล้องกันว่า
ในอดีตกว่าพันปีมาแล้วนั้น จังหวัดนครปฐมเป็นแหล่งอาศัยของชุมชน

ซึ่งตั้งบ้านเรือนขึ้นอย่างถาวร มีอารยธรรมของตน และต่อมารับอารยธรรมจากภายนอกมาประสมประสานกับวัฒนธรรมที่ตนมีอยู่ กลุ่มชนที่อาศัยนั้นอาจมีเชื้อชาติแตกต่างกัน ใช้ภาษาแตกต่างกัน แต่กลุ่มชนบางกลุ่ม ซึ่งอาศัยในแถบนครปฐม และเมืองใกล้เคียงนั้น ใช้ภาษามอญในการบันทึก นอกเหนือจากใช้ภาษาบาลี สันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาทางศาสนา นักประวัติศาสตร์ โบราณคดี จึงสรุปว่า กลุ่มชนที่มีอำนาจอยู่ในนครปฐมและในอาณาจักรทวารวดี ซึ่งเป็นอาณาจักรสำคัญในภาคกลางของไทยนั้น เป็นกลุ่มชนที่ใช้ภาษามอญเป็นภาษาพื้นเมืองในการติดต่อสื่อสาร

นครปฐมหลังยุคเสื่อมของอาณาจักรทวารวดี

อาณาจักรทวารวดีรุ่งเรืองสูงสุดในภาคกลางของประเทศ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ ดังปรากฏจากหลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลาจารึก ซึ่งกล่าวมาข้างต้น ระหว่างช่วงเวลาที่ยิ่งยิ่งนั้น ดินแดนใกล้เคียงก็รับอารยธรรมแบบทวารวดีไปใช้เป็นของตนด้วย จากหลักฐานที่พบทำให้เข้าใจได้ว่า หลังพุทธศตวรรษที่ ๑๓ อารยธรรมทวารวดี โดยเฉพาะทางด้านศาสนาและภาษา ปรากฏอยู่ในหลายเมืองทางภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยในปัจจุบัน โบราณสถานทางพุทธศาสนาจำนวนมากสร้างขึ้นเพื่อบุญกุศล โบราณวัตถุหรือศิลาจารึกมีข้อความเกี่ยวกับหลักธรรม และกิจทางพุทธศาสนา จารึกดังกล่าวกระทำขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ ใช้ตัวอักษรหลังปัลลวะและอักษรมอญโบราณเป็นภาษาบาลีสันสกฤตและภาษามอญ จารึกอยู่บนสลัก ศิลาสลัก รูปเสาคหิน ใบเสมา หรือบนหลังพระพิมพ์ดินเผา จารึกเหล่านี้ที่พบแล้ว เช่น

จารึกเสาทินแปดเหลี่ยม (จังหวัดลพบุรี) พ.ศ. ๑๓๑๔ จารึกสถูปดิน
เผาห่มชุมพล (จังหวัดนครสวรรค์) จารึกใบเสมาวัดโนนศิลา (จังหวัด
ขอนแก่น) จารึกวัดโพธิ์ชัยเสมาราม (จังหวัดกาฬสินธุ์) จารึกหลัง
พระพิมพ์ดินเผา (จังหวัดมหาสารคาม) และจารึกหลังพระพิมพ์
ดินเผาเมืองฟ้าแดดสงยาง (จังหวัดกาฬสินธุ์) เป็นต้น

ตัวอย่างข้อความในจารึกเสาทินแปดเหลี่ยมแปลเป็นภาษาไทย

บุญนี้ อันบุญน้อยบุญกระเี่ยะห์ ได้ถวายข้า ได้

ปลดปล่อยลา ๓ ตัว วัว ๓ ตัว ถวายไว้แก่พระพุทธรูป

พุทธรักษา ด้วยศรัทธาอย่างแท้จริง ขอผลบุญจงถึง

แก่อินทะ

หลังพุทธศตวรรษที่ ๑๓ เป็นต้นมา อาณาจักรทวารวดี
ซึ่งรุ่งเรืองในภาคกลางของประเทศก็เข้าสู่ยุคเสื่อม สาเหตุของความ
เสื่อม อาจมีได้หลายประการ อย่างแรกอาจเกิดจากภาวะความ
แห้งแล้ง โรคระบาด และแม่น้ำคูคลองบางสายเปลี่ยนทางเดิน
ประกอบกับในอาณาจักรใกล้เคียง (เช่น อาณาจักรลพบุรี) มีความ
รุ่งเรืองเพิ่มขึ้น ผู้คนจำนวนหนึ่งจึงพากันอพยพไปสู่สถานที่แห่งใหม่
ซึ่งน่าจะดีกว่าที่เคยอยู่เดิม เหตุผลอีกอย่างหนึ่งอาจเป็นได้ว่า อาณา-
จักรทวารวดีถูกรุกรานจากอาณาจักรที่เข้มแข็งกว่า หลักฐานทาง
ประวัติศาสตร์ระบุไว้ชัดเจนว่า หลังพุทธศตวรรษที่ ๑๔ นั้น พวกขอม
ซึ่งอยู่ทางตะวันออกของอาณาจักรทวารวดีประกาศเอกราชจาก
อาณาจักรจามปา* ตั้งอาณาจักรที่เข้มแข็งของตนได้สำเร็จ พระเจ้า
ชัยวรมันที่ ๒ ของอาณาจักรขอมขึ้นครองราชย์ ประมาณ พ.ศ.

*บางแห่งว่า อาณาจักรจัมปา อยู่ทางตอนใต้ของเวียดนามในปัจจุบัน

๑๓๔๕ ทรงตั้งเมืองหลวงแห่งใหม่ และสถาปนาลัทธิเทวราชาขึ้นใช้ในอาณาจักรและหัวเมืองใกล้เคียง หลังจากนั้นจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ อาณาจักรขอมมีกษัตริย์ที่เก่งกล้าเป็นทั้งนักรบ นักคิด และนักก่อสร้าง นอกเหนือจากพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ อีกหลายองค์ เช่น พระเจ้ายโสวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๔๒-๑๕๕๓) พระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ (พ.ศ. ๑๕๑๑-๑๕๔๕) พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๔๕-๑๕๕๓) พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ (พ.ศ. ๑๖๕๖-๑๖๙๓) และพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (ครองราชย์ถึงประมาณ พ.ศ. ๑๗๖๑) เป็นต้น กษัตริย์ทุกพระองค์ สถาปนาความยิ่งใหญ่ให้แก่อาณาจักรขอม ขยายอาณาเขต อิทธิพล และแนวคิดเทวราชาสู่อาณาจักรใกล้เคียง กว้างขวางออกไปเรื่อยๆ กษัตริย์บางองค์ก็ยกยดราทัพสู่หัวเมืองที่อ่อนแอกว่า เช่น ในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ได้แผ่แสนยานุภาพไปทางตะวันออกและตะวันตก สามารถยึดครองละโว้ (ลพบุรี) ซึ่งเคยอยู่ในเขตอิทธิพลของอาณาจักรทวารวดีได้ สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อาณาเขตของขอมก็กว้างขวางแผ่ไปไกลถึงบางส่วนในประเทศลาว ไทยและทางเหนือของมลายู ในสมัยที่อาณาจักรขอมรุ่งเรืองนี้ บางเมืองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ของไทยในปัจจุบันก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางทหาร การเมือง และทางความคิดของอาณาจักรขอมด้วย จึงปรากฏว่ามีหลักฐานสิ่งก่อสร้างแบบขอมและศิลาจารึกอักษรขอมในหลายๆ จังหวัด มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ในภาคกลางและภาคใต้ที่พบที่จังหวัดลพบุรี กาญจนบุรี นครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และสุราษฎร์ธานี จารึกนี้ใช้ตัวอักษรซึ่งดัดแปลงจากอักษรหลังปัลลวะ บันทึกเรื่องราวเป็นภาษาสันสกฤต เขมร และภาษาไทย เช่น จารึกศรีจันนาสะ พุทธศตวรรษที่ ๑๕ พบที่จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา จารึกบนแผ่นศิลารูปใบเสมาขนาดใหญ่ ๒ ด้าน ใช้อักษรขอม ภาษาสันสกฤต และเขมรเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการ สรรเสริญกษัตริย์แห่งอาณาจักรศรีจนาปุระ

จารึกปราสาทเมืองสิงห์ ในจังหวัดกาญจนบุรี ประมาณ พุทธศตวรรษที่ ๑๔ เป็นหลักฐานอีกชิ้นหนึ่ง ซึ่งแสดงถึงอิทธิพล ของอาณาจักรขอมที่แผ่ขยายเข้ามาถึงอาณาจักรทวารวดี จารึก หลักนี้อยู่บนขอบแท่นซึ่งใช้เป็นฐานที่ตั้งของประติมากรรมรูปหนึ่ง ปัจจุบันรูปประติมากรรมดังกล่าวหายไปจากที่ตั้งแล้ว ปราสาทเมือง สิงห์เป็นศาสนสถานของขอมอีกแห่งหนึ่ง ตัวอักษรในจารึกก็เป็นตัว อักษรขอม มีข้อความภาษาไทยว่า "พญาไชยกร" ซึ่งสันนิษฐานว่า เป็นชื่อของประติมากรรมรูปนั้นหรืออาจเป็นชื่อเจ้าของปราสาทแห่งนี้

หลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ และจารึกดังตัวอย่าง ที่กล่าวมานี้ ย่อมแสดงให้เห็นได้ว่า ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ สมัยอาณาจักรขอมเรืองอำนาจ ประชาชนในดินแดนที่เคยเป็นของ อาณาจักรทวารวดี และมีอาณาเขตติดต่อกับเมืองนครปฐม ล้วน ตกอยู่ในอิทธิพลของอาณาจักรขอมทั้งสิ้น แต่จะเข้มข้นมากน้อย เพียงใด ขึ้นอยู่กับลักษณะและความใกล้ชิดที่แต่ละเมืองมีต่อศูนย์กลางของอาณาจักรขอม แม้จังหวัดนครปฐมขณะนี้ยังไม่พบจารึก อักษรขอม แต่ก็น่าเชื่อว่าอิทธิพลของขอมได้แผ่มาถึงชุมชนแถบนี้ ด้วย เนื่องจากการเดินทางสะดวกโดยเส้นทางน้ำ อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของขอมในดินแดนแถบนี้คงมีไม่มากนัก เมื่อเทียบกับเมือง ในภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเมืองลพบุรี อยุธยา ในภาคกลาง

นครปฐมสมัยก่อนอาณาจักรสุโขทัย

ปลายรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อาณาจักรขอมเริ่มเสื่อมอำนาจ และหลังจากพระองค์สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๑๗๖๒ บรรดาเมืองขึ้นและเมืองที่อยู่ในอิทธิพลของขอมต่างแยกตัวเป็นอิสระ เอกสารตำนานพงศาวดารไทยหลายฉบับกล่าวเป็นทำนองเดียวกันว่า คนที่พูดภาษาไทย ซึ่งทำมาหากินในดินแดนตอนเหนือ ตอนกลาง และตอนใต้ แต่ละเมืองต่างพยายามแยกตนเป็นอิสระ เมื่อมีโอกาสก็ขยายอำนาจเข้าครอบครองเมืองอื่นๆ และสร้างศูนย์อำนาจแห่งใหม่ขึ้นแทนเมืองศูนย์กลางอิทธิพลของขอมแต่เดิม

ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง และพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราด ประกาศตั้งอาณาจักรสุโขทัยเป็นอิสระจากขอม เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์องค์ที่ ๓ ของราชวงศ์สุโขทัย พระองค์ทรงสร้างคุณูปการแก่อณาจักรสุโขทัยให้รุ่งเรืองสูงสุด พุทธศาสนามีบทบาทเหนือลัทธิเทวราชาของขอม พระองค์ทรงดัดแปลงรูปอักษรและอักขรวิธีแบบขอมและมอญ ซึ่งใช้กันมาแต่เดิมเป็นรูปอักษรและอักขรวิธีแบบไทยเพื่อใช้เป็นภาษาทางการสำหรับราชฎรในอาณาจักร ผู้คนสมัยนั้นประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ มีวัฒนธรรม มีภาษาเขียน และภาษาพูดของตนมาก่อน สิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานประกาศถึงอำนาจ เอกราช และความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรของคนไทย ที่ตั้งขึ้นในดินแดนซึ่งเคยอยู่ในอิทธิพลของขอมและมอญมาก่อน

ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช อาณาจักรสุโขทัยกว้างใหญ่ไพศาล ศิลาจารึกหลักที่ ๑ (พ.ศ. ๑๘๓๕) กล่าวถึงเมืองต่างๆ ที่ยอมรับอำนาจของสุโขทัย เช่น สระหลวง (พิจิตร) สองแคว (พิษณุโลก) พระบาง (นครสวรรค์) แพรก (ชัยนาท) สุพรรณภูมิ

(สุพรรณบุรี) ราชบุรี เพชรบุรี นครศรีธรรมราช

แม้ชื่อ “นครปฐม” จะไม่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึก เนื่องจากชื่อ นครปฐม เพิ่งจะตั้งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ก็เข้าใจได้ว่าชุมชนที่อยู่ในอาณาบริเวณที่เป็นจังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน ต่างยอมรับอำนาจของอาณาจักรสุโขทัยในสมัยที่กำลังเรืองอำนาจนี้ด้วย เช่นเดียวกับหลายๆ เมืองซึ่งอยู่ใกล้เคียงกันและปรากฏชื่ออยู่ในศิลาจารึก

ศิลาจารึก สมัยสุโขทัย

นครปฐมสมัยสถาปนาอาณาจักรอยุธยา

ในช่วงปลายของอาณาจักรสุโขทัย และอำนาจของขอมเสื่อมลงแล้ว พระเจ้าอู่ทอง กษัตริย์ไทยพระองค์หนึ่งได้พาราษฎรอพยพมาตั้งเมืองใหม่ที่หนองโสน เมื่อ พ.ศ. ๑๘๔๓ พระองค์ขนานนามเมืองที่ตั้งใหม่นี้ว่า กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมืองใหม่นี้มีคำว่า ทวารวดี นำหน้า ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับทำเลที่ตั้งของเมือง และผู้คนที่สืบเชื้อสายต่อกันมาแต่โบราณในดินแดนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรทวารวดี หรือคำทวารวดี มีความสำคัญต่อผู้ทรงก่อตั้งอาณาจักร พระราชพงศาวดารกรุงสยามกล่าวว่า ในครั้งที่ตั้งเมืองนั้น กรุงศรีอยุธยามีอำนาจเหนือหัวเมืองต่างๆ ตั้งแต่ทางเหนือจรดทางใต้รวม ๑๖ หัวเมือง รวมทั้ง

กรุงสุโขทัยก็ยอมรับอำนาจของอาณาจักรใหม่นี้ด้วย เมืองที่อยู่รายรอบกรุงศรีอยุธยา เช่น สุพรรณบุรี ราชบุรี เป็นต้น นอกจากจะยอมรับแล้ว ในเวลาต่อมายังมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านคอยต้านทานกองทัพที่จะเข้ามารุกรานกรุงศรีอยุธยา

ครั้งสมเด็จพระมหาจักรพรรดิขึ้นครองราชย์ พม่ามีกษัตริย์หนุ่มคือ พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้และมีขุนนางคนหนึ่งที่สามารถ คือ บุเรงนอง พม่ายกกองทัพเข้ามารุกรานกรุงศรีอยุธยาหลายครั้ง เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๐๙๑ พม่ายกทัพเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี จนเข้าเขตเมืองสุพรรณบุรี และตีสุพรรณบุรีได้ สงครามครั้งนั้น สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงสูญเสียพระมเหสีคือ สมเด็จพระสุริโยทัย พม่าล้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งก็ไม่สามารถตีพระนครได้ จึงถอยทัพกลับไปเมื่อใกล้ถึงฤดูฝน หลังสงคราม สมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้ทรงปรับปรุงการจัดการปกครองหลายอย่างอย่างหนึ่งได้แก่ การจัดแบ่งเขตการปกครอง ทรงตั้งเมืองขึ้นใหม่ ๓ เมือง เพื่อสะดวกแก่การระดมพลเวลาเกิดศึกสงคราม คือ ทรงยกบ้านตลาดขวัญขึ้นเป็นเมืองนนทบุรี ยกบ้านท่าจีนขึ้นเป็นเมืองสาครบุรี และแบ่งเขตเมืองราชบุรีกับเมืองสุพรรณบุรีรวมกันตั้งเป็นเมืองนครชัยศรีขึ้นอีกเมืองหนึ่ง เมืองเหล่านี้ห่างจากกันและห่างจากกรุงศรีอยุธยาไม่มากเพียงระยะเดินทางไปมาถึงกันได้ในวัน

ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิจนถึงเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ นั้น เมืองนครชัยศรีและเมืองอื่นๆ ที่อยู่รายรอบมีชะตากรรมผูกพันอยู่กับความรุ่งเรืองและความยากลำบากของกรุงศรีอยุธยา เมืองนครชัยศรีมีผู้คนมาอาศัยอยู่มากขึ้น จากการสำรวจจุดค้นทางโบราณคดีของมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗ - ๒๕๑๙ ได้พบโครงกระดูก และซากโบราณสถาน โบราณวัตถุ

ที่เป็นศิลปะแบบอยุธยามากมาย เช่น กุฏิ ธรรมาสณีไม้แกะสลัก พระพุทธรูป สิ่งของเครื่องใช้ และจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ เป็นต้น การสำรวจยังพบร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของชุมชนหลายเชื้อชาติตามแนวฝั่งแม่น้ำนครชัยศรี ชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนของคนไทย เขมร มอญ ลาว และจีน ซึ่งบางกลุ่มอาจเป็นคนท้องถิ่นอยู่อาศัยสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณ บางกลุ่มก็อาจอพยพเข้ามาอยู่ใหม่หรืออาจถูกกวาดต้อนมาในสงครามซึ่งเกิดบ่อยครั้งตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ๔๑๗ ปี

นครปฐมสมัยรัตนโกสินทร์

นครปฐมในสมัยรัตนโกสินทร์มีผู้คนอาศัยอยู่มากขึ้น มีวัดและหมู่บ้านกระจายอยู่กันเป็นหย่อมๆ โดยเฉพาะบริเวณใกล้แม่น้ำ แต่ท้องที่ส่วนใหญ่ก็ยังเป็นที่รกร้างว่างเปล่า ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บริเวณโดยรอบพระปฐมเจดีย์ยังเป็นป่ารก เมื่อครั้งนายมีแก้วผู้หนึ่งเดินทางไปไหว้พระปฐม (พระประอมหรือพระปฐมเจดีย์) นายมีต้องรอนแรมไปทางเรือ หลายวันกว่าจะไปถึงพระเจดีย์เก่ากลางป่า มาถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นครปฐมก็ยังเป็นป่ารก มีเจดีย์เก่า และซากโบราณสถานหลายแห่ง ซึ่งอยู่ในสภาพถูกทอดทิ้ง ขาดผู้ดูแล ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์องค์พระปฐมเจดีย์อย่างขนานใหญ่ เช่น ให้ปรับปรุงพื้นที่โดยรอบสร้างกุฏิสงฆ์ วิหาร ๔ ทิศ หอระฆัง และสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ เป็นต้น และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างที่ประทับอยู่ใกล้กับองค์พระปฐมเจดีย์ ทรงให้ขุดคลองเจดีย์บูชา คลองมหาสวัสดิ์ ตัดถนน ทำทางพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระปฐมเจดีย์และทรงดู

พระปฐมเจดีย์ในอดีต

การก่อสร้างหลายครั้ง ในสมัยนี้ผู้คนทยอยมาตั้งบ้านเรือนในตัวเมือง นครปฐมปัจจุบันกันมากขึ้น การบูรณะพระปฐมเจดีย์และก่อสร้างศาสนสถานเพิ่มเติมยังไม่แล้วเสร็จ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน พระเจ้าแผ่นดินในรัชกาลต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการปรับปรุงพระปฐมเจดีย์ และเมืองนครปฐมเป็นระยะๆ จนถึงปัจจุบัน

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงปรับปรุงระบบการบริหารราชการให้ทันสมัย เพื่อทันกับความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองและสังคมภายนอก เช่น โปรดเกล้าฯ ให้แบ่งการปกครองออกเป็นมณฑล แต่ละมณฑลประกอบด้วยหลายๆ เมือง เมืองนครชัยศรีนั้นก็มีผู้คนหนาแน่นขยายออกไปมากขึ้น จึงทรงยกเมืองนครชัยศรีขึ้นเป็นมณฑลนครชัยศรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จไป

ตรวจราชการที่นครชัยศรี ทรงแวะไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ด้วย ทรงเห็นว่า พระราชวังของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สร้างไว้นั้นมีสภาพทรุดโทรมมาก จึงทรงดำริให้รื้อพระที่นั่ง พระตำหนักที่ชำรุดหักพังเสีย แล้วให้สร้างพระราชวังในที่แห่งใหม่ ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งวังโบราณมาก่อน อยู่ด้านหลังพระปฐมเจดีย์ และย้ายที่ว่าการมณฑลนครชัยศรี ซึ่งคับแคบทรุดโทรมมาไว้แทนวังที่รื้อออก บริเวณซึ่งเคยเป็นป่ารก พอมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงมีสภาพเป็นเมือง มีผู้คนมาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้น และเนื่องจากมีการขุดคลองขึ้นใหม่ ๒ สายผ่านใจกลางเมือง การเดินทางติดต่อค้าขายจึงสะดวกมากขึ้น มีการขนส่งสินค้าลงเรือขึ้นล่องระหว่างเมืองและชุมชนที่ตั้งริมน้ำ จึงเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าอีกแห่งหนึ่ง มีตลาดรับซื้อขายสินค้า บริเวณรอบๆ องค์พระปฐมเจดีย์ ดังปรากฏจากเอกสารตรวจราชการ เมืองนครชัยศรี ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อ ร.ศ. ๑๑๗ ตอนที่หนึ่งดังนี้

ร้านอยู่ในตลาดรับไว้ขายแก่ชาวบ้านนอก ถึงเวลาเช้า พวกชาวบ้านนอกต่างหาบหามบรรทุก สินค้าเข้ามาตั้งขายที่ลานพระปฐมเจดีย์ และตาม บริเวณตลาด พวกชาวเรือพากันไปว่าซื้อ เมื่อตกลงราคากันแล้ว ก็ขนส่งลงเรือที่ริมตลาดนั้นบ้าง ตกลงมาบ้างตามเรือเล็กเรือใหญ่ที่จะขึ้นไปได้ถึงเพียงใด พวกชาวบ้านขายของได้แล้ว พอใจต้องการของสิ่งใดก็เที่ยวซื้อหาตามร้านในตลาด หาบหาม พากลับออกไปบ้าน เป็นประเพณีดังนี้ เวลาเช้าๆ คนแน่นหนาคับคั่งตลอดเวลา ประมาณได้หลายพันคน ทุกๆ วัน

ส่วนเมืองนครชัยศรีก็มีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยกันมากขึ้น มีทั้งพวกมอญ ไทย จีน และอื่นๆ ดังปรากฏในเอกสารฉบับเดียวกันว่า

ฉันได้ตั้งใจได้ถามอำเภอกำนันและราษฎร
บรรดาที่ได้พบปะทุกๆแห่งมีเสียงเป็นอย่างเดียวกันว่า
เมืองนครไชยศรีใน ๓ ปีมานี้ การโจรผู้ร้ายเรียบร้อย
ขึ้นทุกที ราษฎรได้ทำมาหากินได้เป็นสุข... ความ
ทุกข์ยากในราษฎรเวลานี้มีแต่เรื่องแย่งที่นากันทำ
เพราะคนอพยพแต่ที่อื่นเข้ามาทำนาในแขวงเมือง
นครไชยศรีเป็นอันมาก

เมื่อพระบาทสมเด็จพระ-
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครอง
ราชสมบัตินั้น นครปฐมมีความ
สำคัญมากขึ้นอีก พระองค์โปรด-
เกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังสนาม

ตลาดบริเวณลานพระปฐมเจดีย์

จันทร์ พระตำหนักสวนนันทอุทยาน และเสด็จพระราชดำเนินมา
ประทับที่พระราชวังหลายครั้ง ทรงทำนุบำรุงพระปฐมเจดีย์ และ
บริเวณโดยรอบสืบต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ ทรงสนใจงาน
ด้านโบราณคดี ได้ทรงค้นคว้าประวัติของเมืองโบราณ เช่น กรุง
ศรีอยุธยา และนครปฐม จากพงศาวดาร จดหมายเหตุ และตำนาน
หลายๆ ฉบับ ทรงเลือกนครปฐมเป็นสถานที่ฝึกซ้อมกองเสือป่า และ
ลูกเสือ ทรงให้ตัดถนนหลายสาย เช่น ถนน ๔ ด้านรอบพระปฐม-
เจดีย์ พระราชทานชื่อถนนว่า ถนนหน้าพระ ถนนขวาพระ และ
ถนนซ้ายพระ รวมทั้งทรงให้ตัดถนนเทศบาลจากหน้าองค์พระปฐมเจดีย์
ไปยังหน้าวัดพระประโทน ให้รวบรวมโบราณวัตถุซึ่งเก็บได้มาไว้ในที่
อันควรและที่พิพิธภัณฑ์ วัดพระปฐมเจดีย์ เมื่อพระองค์เสด็จ
สวรรคตแล้ว สรีรังคารส่วนหนึ่งได้บรรจุไว้ที่พระร่วงโรจนฤทธิ์ตาม
พระราชประสงค์ของพระองค์ด้วย

โบราณสถาน โบราณวัตถุล้ำค่า

คนในยุคปัจจุบันจะสามารถทราบเรื่องราว ชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนวัฒนธรรมของคนในรุ่นก่อนหรือบรรพบุรุษของตนได้ ก็จากเรื่องที่มีการเล่าขานสืบต่อกันมาหรือจากการศึกษาเอกสารที่มีผู้บันทึกไว้ ตลอดจนการศึกษาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ยังหลงเหลือให้เห็นอยู่ตามต่างๆ โดยเฉพาะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีอายุมากกว่า ๑๐๐ ปีขึ้นไป ซึ่งเราเรียกว่า โบราณสถาน โบราณวัตถุ

โบราณสถาน โบราณวัตถุเป็นหลักฐานสำคัญที่จะช่วยบอกให้เราได้ทราบว่าบรรพบุรุษของเราเคยทำอะไร ที่ไหน อย่างไร มาแล้วบ้างตลอดจนมีวัฒนธรรมความเป็นอยู่อย่างไร โบราณสถาน โบราณวัตถุจึงถือเป็นสมบัติส่วนรวมของชาติที่สำคัญที่เราทุกคนควรจะอนุรักษ์ให้คงอยู่ตลอดไป

เรื่องความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ซึ่งเป็นพระประมุขของชาติ ได้ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุดังกล่าว ตั้งจะเห็นได้จากกระแสพระราชดำริของพระองค์ ที่ได้พระราชทานไว้ถึง ๒ ครั้งในเรื่องเกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ ดังนี้

ครั้งแรกในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ พระองค์ได้พระราชทานกระแสพระราชดำริ มีใจความว่า

โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และโบราณสถาน
ทั้งหลายนั้น ล้วนเป็นของมีคุณค่าและจำเป็นแก่
การศึกษาค้นคว้าในทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ และ
โบราณคดี เป็นเครื่องแสดงความรุ่งเรืองของชาติ
ไทยที่มีมาแต่ในอดีตกาล สมควรจะสงวนรักษาให้
คงถาวรเป็นสมบัติส่วนรวมของชาติไว้ตลอดกาล

ครั้งที่สอง ได้พระราชทานกระแสพระราชดำริในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเมื่อพ.ศ. ๒๕๐๖ ซึ่ง ม.ล.ปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการสมัยนั้น ได้เขียนไว้ในวารสาร "จันทร์เกษม" ฉบับที่ ๕๔ ประจำเดือน

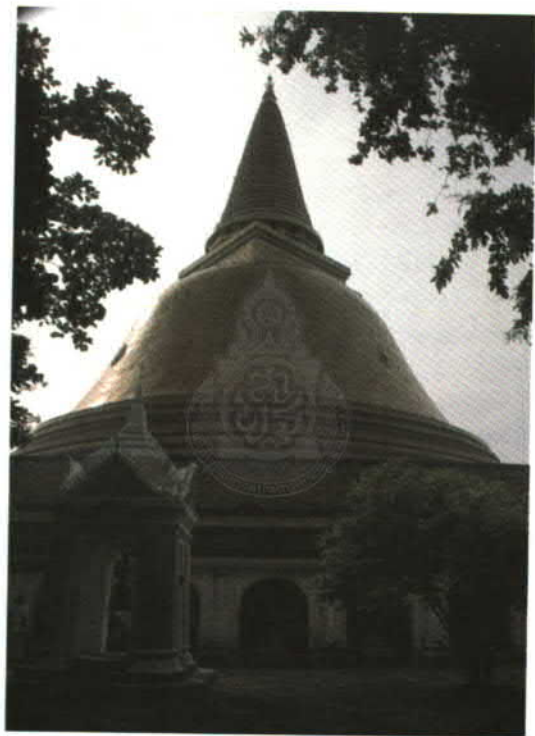
กันยายน-ตุลาคม ๒๕๐๖ ว่า พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นอาคารสมัยใหม่หลังหนึ่ง สร้างขึ้นบนที่เคยเป็นซากโบราณสถาน ในการนี้ พระองค์มีพระราชดำรัสว่า

การสร้างอาคารสมัยนี้ คงจะเป็นเกียรติสำหรับผู้สร้างคนเดียว แต่เรื่องโบราณสถานนั้นเป็นเกียรติของชาติ อีรูปร่าง แผ่นเดียวก็มีค่า ควรจะช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุโขทัย อุทยาน และ กรุงเทพฯ แล้ว ประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย

โบราณสถาน โบราณวัตถุของไทยนั้น มีปรากฏอยู่มากมายหลายแห่งตามจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทย นครปฐมเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุเช่นเดียวกัน ที่รู้จักกันดีก็คือ พระปฐมเจดีย์ อันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดนครปฐม นอกจากนั้นก็ยังมียะโชนเจดีย์ เจดีย์จุลประโทน โบราณสถาน และพระพุทธรูปศิลาขาว วัดพระเมรุ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ตำบลดอนยายหอม วัดธรรมศาลา และเมืองเก่ากำแพงแสน เป็นต้น โบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านี้ล้วนเป็นมรดกค่าทางประวัติศาสตร์ ควรแก่การดูแลรักษาให้เป็นสมบัติของชาติที่ยั่งยืนต่อไป

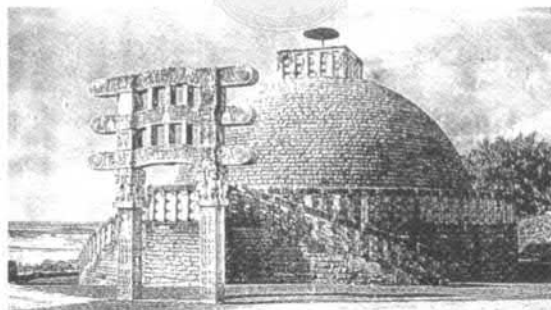
พระปฐมเจดีย์

พระปฐมเจดีย์ประดิษฐานอยู่ที่วัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เป็นปูชนียสถานทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างยิ่งแห่งหนึ่งของประเทศไทย สันนิษฐานว่าเป็นพระเจดีย์องค์แรกที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓ หรือ ๔ สมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราชโปรดให้เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังประเทศต่างๆ

กล่าวกันว่าในบรรดาพระสถูปเจดีย์ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาของประเทศไทยซึ่งมีอยู่ ๖ แห่ง คือ พระปฐมเจดีย์ (จังหวัดนครปฐม) พระบรมธาตุไชยา (จังหวัดสุราษฎร์ธานี) พระบรมธาตุ (จังหวัดนครศรีธรรมราช) พระศรีวิไลมหาธาตุเขลียง (จังหวัดสุโขทัย) พระเจดีย์เจ็ดยอด (จังหวัดเชียงใหม่) และพระธาตุพนม (จังหวัดนครพนม) นั้น พระปฐมเจดีย์ถือเป็นสถูปเจดีย์ที่มีความเก่าแก่ที่สุด

พระปฐมเจดีย์ที่เราเห็นอยู่ในปัจจุบันนี้นั้น ไม่ใช่พระปฐมเจดีย์องค์เดิม แต่เป็นพระเจดีย์ที่ก่อสร้างใหม่โดยห่อหุ้มองค์เดิมไว้ภายใน ลักษณะของพระปฐมเจดีย์องค์เดิมมีรูปทรงคล้ายพระสถูปเจดีย์ที่เมืองสัจฉิซึ่งสร้างในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช กล่าวคือ ตัวสถูปเป็นรูปกลม รูปทรงเหมือนโอหรือขันน้ำคว่ำ ข้างบนทำเป็นพุทธอาสน์สี่เหลี่ยมตั้งไว้ มีฉัตร (อย่างรวม) ปักเป็นยอด ฐานพระสถูปทำเป็นสี่เหลี่ยม รอบฐานทำเป็นที่เดินประทักษิณ มีรั้วล้อมรอบภายนอก และก่ออิฐเป็นท่อนองเตียวกัน

พระปฐมเจดีย์ เมืองสัจฉิ

พระปฐมเจดีย์องค์เดิมได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์อย่างต่อเนื่องมาหลายยุคหลายสมัย เดิมมีขนาดความสูง ๑๔ วา ๒ คอก หรือ ๓๔ เมตร ต่อมาเมืองนครปฐมได้ถูกทอดทิ้งให้ร้าง รวมทั้งองค์พระปฐมเจดีย์ก็มีสภาพหักพังรกร้างอยู่ในป่า ไม่มีผู้ใดดูแลมาเป็นเวลานาน จนถึงสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปรากฏหลักฐานว่าวัดพระปฐมเจดีย์มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้วัดขนาดของพระเจดีย์ ปรากฏว่าวัดขนาดได้ดังนี้ ตัวพระเจดีย์ทรงกลมสูง ๑๔ วา ๒ คอก องค์ปรางค์สูง ๒๐ วา ยอดนาคูล ๘ คอก รวมทั้งสิ้น ๔๐ วา ๒ คอก

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งยังผนวชอยู่ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระปฐมเจดีย์หลายครั้ง และมีพระราชดำริว่าพระปฐมเจดีย์เป็นของเก่าแก่อันศักดิ์สิทธิ์ น่าจะมีพระบรมธาตุบรรจุอยู่ภายใน เมื่อพระองค์ได้เสด็จเสวยราชสมบัติในเวลาต่อมา จึงโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์ก่อนเป็นพระเจดีย์ใหม่ห่อหุ้มองค์เดิมไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ ขนาดของพระเจดีย์ที่โปรดให้ก่อสร้างใหม่นี้ มีขนาดความสูง ๑๒๐ เมตร ๔๕ เซนติเมตร มีพระวิหารทั้ง ๔ ทิศ มีพระระเบียงโดยรอบ และทรงสร้างหอระฆังไว้รอบนอกกระเบื้องจำนวน ๒๔ หอ นอกจากนั้นยังได้ปรับปรุงบริเวณอีกหลายอย่าง เช่น ซ่อมแซมพระอุโบสถเก่า และปลูกต้นไม้ต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธประวัติ เช่น ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นจิก ฯลฯ ไว้รอบนอก

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงยกยอดพระปฐมเจดีย์ในปี พ.ศ. ๒๔๑๓ และต่อมาได้โปรดเกล้าฯ ให้ประทับกระเบื้องเคลือบองค์พระทั้งองค์ ซึ่งมาแล้วเสร็จในรัชกาลที่ ๖

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้

โปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์พระ
วิหารหลวง (วิหารด้านทิศตะวันออก) โปรดเกล้าฯ ให้เขียนภาพ
พระเจดีย์องค์เดิมและภาพใน
พระวิหารต่างๆ รวมทั้งปฏิสังขรณ์
พระวิหารด้านทิศเหนือ และ
อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญซึ่ง
พระเศียร พระหัตถ์ และพระ-
บาทชำรุดจากเมืองศรีสขณาสัย
มาปฏิสังขรณ์ให้บริบูรณ์เป็นองค์
เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๖ และนำมาประ-
ดิษฐานไว้ที่พระวิหารด้านทิศ
เหนือ เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน

พระร่วงโรจนฤทธิ์

พ.ศ. ๒๔๕๘ ทรงถวายพระนามว่า “พระร่วงโรจนฤทธิ์ ศรีอินทรา-
ทิตย ธรรมโมภาส มหาวิชราวุธราชบุชนียบพิตร” และได้ทรง
ปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ และบริเวณอีกหลายอย่าง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์โปรด
เกล้าฯ ให้สร้างพระอุโบสถวัดพระปฐมเจดีย์ในบริเวณข้างองค์พระ
ปฐมเจดีย์ ซึ่งค้างมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๖ จนสำเร็จ

การปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ หลังจากการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่
ในสมัยรัชกาลที่ ๔ แล้ว ก็ไม่ได้มีการปฏิสังขรณ์อีก นอกจาก
การซ่อมแซมเล็กๆ น้อยๆ ในส่วนที่ชำรุดเท่านั้น จนกระทั่งในปี
พ.ศ. ๒๕๐๙ ทางวัดพบว่าพระปฐมเจดีย์มีรอยแตกร้าวหลายแห่ง
กระเบื้องที่ประดับหุ้มตัววง จึงได้แจ้งเรื่องไปยังรัฐบาล รัฐบาลจึงได้
อนุมัติงบประมาณให้ดำเนินการซ่อมแซมบูรณะเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔

พระวิหารด้านทิศเหนือ

พระพุทธรูปปางปาลิไลยก์

พระพุทธรูปปางประสูติ

โดยก่อนที่จะดำเนินการขุดนั้นได้มีการสำรวจตรวจสอบพระปฐมเจดีย์เป็นเวลา ๔ ปี

ลักษณะของพระปฐมเจดีย์ในปัจจุบัน เป็นพระเจดีย์ใหญ่ทรงพระปรางค์ ปากมลายมหิมา โครงสร้างเป็นไม้ซุง รััดด้วยโซ่เส้นใหญ่ ก่ออิฐถือปูน ประดับด้วยกระเบื้องปูทับ ประกอบด้วยพระวิหาร ๔ ทิศ กำแพงแก้ว ๒ ชั้น ความสูงจากพื้นดินถึงยอดมงกุฏ ๑๒๐.๔๕ เมตร

ส่วนพระวิหารทั้ง ๔ ทิศของพระปฐมเจดีย์อันประกอบด้วยพระวิหารด้านทิศเหนือ พระวิหารด้านทิศตะวันออก พระวิหารด้านทิศใต้ และพระวิหารด้านทิศตะวันตกนั้น มีรายละเอียดดังนี้

พระวิหารด้านทิศเหนือ

พระวิหารแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนนอกประดิษฐานพระร่วงโรจนฤทธิ์ เป็นพระพุทธรูปยืนปางห้ามญาติ พระวิหารด้านในประดิษฐานพระพุทธรูปปางประสูติ และปางบำเลไลยก์

พระวิหารด้านทิศตะวันออก

พระพุทธรูปปางตรัสรู้

พระวิหารด้านทิศตะวันออก

พระวิหารด้านทิศตะวันออก หรือพระวิหารหลวง เป็นพระวิหารที่สำคัญในรัชกาลที่ ๔ มุขหน้าประดิษฐานพระพุทธรูปฉลองพระองค์ พระวิหารด้านนอกประดิษฐานพระพุทธรูปปางตรัสรู้ประทับใต้ต้นโพธิ์บัลลังก์ ที่ผนังด้านหลังพระพุทธรูปเป็นภาพเขียนสีน้ำมันรูปพระศรีมหาโพธิ์ พระวิหารด้านใน บนผนังมีภาพเขียนสีน้ำมันเป็นรูปพระเจดีย์องค์ปัจจุบัน พร้อมทั้งแสดงให้เห็นพระปฐมเจดีย์องค์เดิมตั้งอยู่ภายใน ในห้องนี้มีพระแท่นของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสำหรับทรงนมัสการพระปฐมเจดีย์ตั้งอยู่ด้วย

พระวิหารด้านทิศใต้

ในพระวิหารด้านนอกประดิษฐานพระพุทธรูปปางนาคปรก ส่วนด้านในประดิษฐานพระพุทธรูปปางปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์

▼ พระพุทธรูปปางนาคปรก

▼ พระวิหารด้านทิศใต้

▼ พระพุทธรูปปางปฐมเทศนา

พระวิหารด้านทิศตะวันตก

ในพระวิหารด้านนอกประดิษฐานพระพุทธรูปปางพระนิพพาน
ในประดิษฐานพระพุทธรูปปางพระนิพพาน

นอกจากพระวิหารทั้ง ๔ ทิศดังกล่าวแล้ว ยังมีวิหารคด
เชื่อมต่อพระวิหารดังกล่าวโดยรอบ มีประตูและหน้าต่างเป็นระย
บานหนึ่งทำเป็นบานปูนปั้น จารึกพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า
เป็นอักษรขอม

เนื่องจากพระปฐมเจดีย์เป็นปูชนียสถานที่สำคัญที่สุดแห่ง
หนึ่งของประเทศไทยดังกล่าวแล้ว จึงมีประชาชนที่เลื่อมใสศรัทธา
พากันไปนมัสการพระปฐมเจดีย์เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในงาน
เทศกาลนมัสการพระปฐมเจดีย์ ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในวันขึ้น
๑๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ถึงวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๒ รวม ๔ วัน ๔ คืน

▼ พระวิหารด้านทิศตะวันตก

▼ วิหารทิศ

▼ พระพุทธรูปปางพุทธไสยาสน์

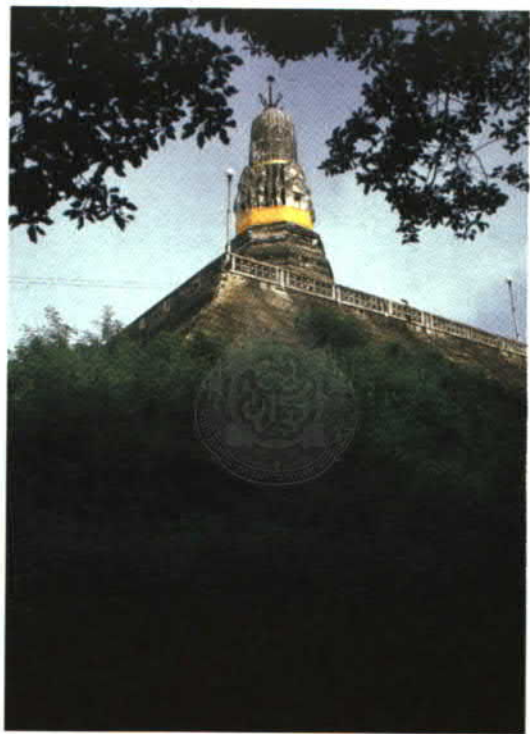
ส่วนวัดพระปฐมเจดีย์อันเป็นที่ตั้งขององค์พระปฐมเจดีย์นั้น เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิด “ราชวรมหาวิหาร”

พระประทีปเจดีย์

พระประทีปเจดีย์เป็นปูชนียสถานที่มีความสำคัญยิ่งแห่งหนึ่งของจังหวัดนครปฐม เป็นโบราณสถานที่ยังปรากฏซากเนินอยู่ภายในบริเวณวัดพระประทีปเจดีย์วรวิหารมาจนปัจจุบันนี้ ผู้ที่สัญจรผ่านไปมาหน้าบริเวณวัดดังกล่าว จะมองเห็นองค์พระประทีปเจดีย์ตั้งเด่นเป็นสง่า น่าเคารพสักการะเป็นอย่างนัก

ตำนานของการสร้างพระประทีปเจดีย์ มีการเล่าสืบต่อกันมาว่า เมื่อพระสมณทูต คือ พระโสณเถระ และพระอุตตเรธมาประกาศพระพุทธศาสนาในแหลมสุวรรณภูมินั้น มีพราหมณ์ตระกูลหนึ่ง คือ ตระกูลโทณพราหมณ์ได้ติดตามมาด้วย โดยมาตั้งรกรากอยู่ที่ตำบลพระประทีป จังหวัดนครปฐม พราหมณ์ตระกูลดังกล่าวได้นำทะนันทองที่ใช้ดวงพระบรมสารีริกธาตุอันเป็นสมบัติที่มีค่ามหาศาลมาด้วย และได้สร้างเรือนหินเป็นที่เก็บรักษาทะนันทองไว้จนกระทั่ง พ.ศ. ๑๑๓๓ ท้าวศรีสิทธิชัยพรหมเทพ ผู้สร้างเมืองนครชัยศรีได้ทรงทราบถึงกิตติศัพท์ของทะนันทอง จึงได้ทรงส่งทูตมาเจรจาขอ แต่ได้รับการปฏิเสธจากตระกูลโทณพราหมณ์ พระองค์จึงยกทัพลงมาบุกรุกแย่งทะนันทองไปได้ แล้วทรงส่งทะนันทองไปแลกเปลี่ยนกับพระบรมสารีริกธาตุจากกษัตริย์ลังกา นำมาบรรจุไว้ที่องค์พระปฐมเจดีย์

ต่อมาในปี พ.ศ. ๑๑๔๔ พระเจ้ากาละวรมันดิศ กษัตริย์ผู้ครองเมืองละโว้ซึ่งคงจะสนิทสนมกับตระกูลโทณพราหมณ์ ทรงทราบแต่เพียงว่าพราหมณ์มีทะนันทองและเก็บไว้ในเรือนหิน โดย

ไม่ทรงทราบว่าท้าวศรีสิทธิชัยพรหมเทพได้ทรงช่วงชิงไปแล้ว พระองค์จึงโปรดให้ก่อพระเจดีย์ครอบเรือนศิลาที่บรรจุพระทันตของตระกูลโทณพราหมณ์ไว้อีกชั้นหนึ่งอย่างมั่นคงแข็งแรง และทรงขนานนามเจดีย์นั้นว่า "โทณเจดีย์หรือพระประโทณเจดีย์" สำหรับองค์เจดีย์ที่โปรดให้สร้างขึ้นนั้นมีความสูง ๕๐ เมตร ฐานเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสด้านละ ๖๐ เมตร ในสมัยของรัชกาลที่ ๔ ได้มีการก่อสร้างเจดีย์ดังกล่าวเพิ่มเติมด้วย

ต่อมาในช่วงประมาณ ๑๐๐ ปีมานี้ พระสุบุปเจดีย์ชำรุดทรุดโทรมลง คุณหลวงวังกรมการพ่วง และนางวังกรมการพริ้งสุวรรณรัตน์ ได้สละทรัพย์ส่วนตัวปฏิสังขรณ์ โดยสร้างสลัดไดขึ้นไปบนเจดีย์ และสร้างบันไดในช่วงล่างขึ้นไปถึงจัตุรัสตอนกลาง ๓๗ ชั้น ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปศิลาที่มีพุทธลักษณะงดงามมาก นอกจากนั้นยังได้สร้างพระนาถจำลองขึ้นไว้ด้วย

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ พระประโทณเจดีย์เกิดชำรุด เนื่องจากฝนตกหนัก อิฐที่ก่อไว้กลางองค์ด้านทิศตะวันตกได้พังลงมาก เมื่อกองโบราณคดี กรมศิลปากรทราบข่าวจึงได้มาสำรวจ แต่ก็ไม่ได้ดำเนินการซ่อม พระครูวินยาภินันท์ เจ้าอาวาสวัดพระประโทณเจดีย์เห็นว่าหากปล่อยไว้ องค์พระประโทณเจดีย์คงจะกลายเป็นเศษอิฐเศษปูน จึงได้ดำเนินการซ่อม โดยใช้แบบดั้งเดิมเป็นชั้นๆ ครอบองค์เจดีย์ที่เป็นอิฐโบราณ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการพังทลาย และทำลูกกรงข้างบนชั้นสี่เหลี่ยม ต่อมาได้ทำแบบเพปูนสี่เหลี่ยมด้านล่างสุด โดยปิดอิฐโบราณที่ก่อไว้จนหมด ดังนั้นภายนอกขององค์พระประโทณเจดีย์ จึงเป็นของใหม่ ส่วนภายในยังเป็นของเก่าอยู่

พระประโทณเจดีย์เป็นโบราณสถานที่มีคู่มากับพระปฐมเจดีย์ ทั้งนี้เพราะจากหลักฐานเอกสารการบรรยายของหม่อมเจ้าสุภัทรรติ

ติศกุล ที่ทรงบรรยายเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ ณ พระประโทณเจดีย์และจุลประโทณเจดีย์ให้คณะโบราณคดีที่ไปชมสถานที่ได้ฟังนั้น มีรายละเอียดว่าได้มีการค้นพบศิลปะทวารวดีที่เมืองนครปฐมเป็นอันมาก ซึ่งแสดงถึงการได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะอินเดียแบบคุปตะและหลังคุปตะ ส่วนตัวเมืองโบราณยังค้นไม่พบ แต่เมื่อมีการศึกษาจากภาพถ่ายทางอากาศก็สันนิษฐานกันว่าเมืองโบราณที่นครปฐมนั้น ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของพระปฐมเจดีย์ในปัจจุบัน คือบริเวณพระประโทณเจดีย์ มีเจดีย์พระประโทณเป็นศูนย์กลาง ส่วนพระปฐมเจดีย์อยู่นอกเมือง ที่เป็นเช่นนี้เพราะในสมัยโบราณนั้น ศาสนสถานใหญ่ๆ ที่สำคัญมักจะอยู่นอกเมือง อาจเป็นเพราะต้องการความสงบเงียบก็เป็นได้ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ได้สรุปในตอนท้ายว่า เมืองสมัยทวารวดีที่นครปฐมนั้น ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน เพราะได้ค้นพบร่องรอยมีคูล้อมรอบตัวเมืองรูปไข่ ซึ่งเป็นสมัยทวารวดีปรากฏอยู่

นอกจากพระประโทณเจดีย์ดังที่กล่าวมาแล้ว ในบริเวณวัดพระประโทณเจดีย์วรวิหารยังขุดค้นพบโบราณวัตถุอีกมากมาย โดยเฉพาะในสมัยพระครูสมณกิตติคุณ (ชุ่ม เทศานาญญ) เป็นเจ้าอาวาสโบราณวัตถุที่ขุดพบ เช่น พระพุทธรูป เศียรพระพุทธรูป เศียรพราหมณ์ เศียรคนโบราณ ซึ่งทำด้วยปูนปั้น ลูกประคำ ปัจจุบันโบราณวัตถุเหล่านี้ถูกนำไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ องค์พระปฐมเจดีย์ นอกจากนี้ยังมีบางส่วนของพระครูสมณกิตติคุณนำไปฝังไว้รอบเจดีย์เล็กๆ ซึ่งเป็นเจดีย์ที่ท่านสร้างขึ้น รอบผนังเจดีย์เล็กๆ นี้ได้นำเศียรพระ เศียรพราหมณ์ และเศียรคนโบราณที่ปั้นไว้ในสมัยทวารวดีซึ่งเก็บได้จากซากเจดีย์จุลประโทณมาฝังไว้ และมีถ้วยชามสังคโลกติดผนังอยู่ด้วย เจดีย์แห่งนี้เป็นที่ศึกษาของนักโบราณคดีและ

เศียรพระพุทธรูปหุ่นเงิน

ภาพหุ่นเงินที่มีอยู่รอบผนังเจดีย์

ชาวต่างประเทศ

นอกจากนี้ยังพบรูปกว้างศิลปะหมอบฝังอยู่ในแผ่นดินทางทิศเหนือของพระประโทณเจดีย์ ห่างจากพระประโทณเจดีย์ประมาณ ๕ เส้นเศษ โดยฝังลึกลงไปในพื้นที่ดินประมาณเมตรเศษ รวมอยู่ที่ฐานเจดีย์เก่า ซึ่งในบริเวณดังกล่าวมีอิฐโบราณเป็นจำนวนมาก

เนื่องจากพระประโทณเจดีย์เป็นปูชนียสถานสำคัญแห่งหนึ่งทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดนครปฐมและของประเทศไทย ดังนั้นในปัจจุบันจึงมีนักท่องเที่ยวและผู้สนใจด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีมานมัสการและทัศนศึกษาโบราณสถานแห่งนี้อยู่เสมอ ทุกๆ ปีจะมีงานนมัสการพระประโทณเจดีย์พร้อมๆ กับงานนมัสการพระปฐมเจดีย์

ส่วนวัดพระประโทณเจดีย์วรวิหารซึ่งเป็นที่ตั้งของพระประโทณเจดีย์ เป็นวัดหลวง สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ตั้งอยู่ริมถนนเพชรเกษมฝั่งเหนือ ตำบลพระประโทณ อำเภอเมืองนครปฐม

จังหวัดนครปฐม มีเนื้อที่เป็นที่วัด ๗๔ ไร่ ๓ งาน ๕๕ ตารางวา ที่ธรณีสงฆ์ ๕๕ ไร่ ๓ งาน ๖๘ ตารางวา รวมพื้นที่ ๑๒๐ ไร่ ๓ งาน ๑๒ ตารางวา อยู่ห่างจากองค์พระปฐมเจดีย์ไปทางตะวันออก ประมาณ ๔ กิโลเมตร วัดพระประโทนเจดีย์เป็นวัดสำคัญมาก วัดหนึ่ง นอกจากมีพระประโทนเจดีย์อันเป็นที่เคารพของคนทั่วไป แล้ว ยังเป็นวัดที่มีโอกาสได้ต้อนรับบุคคลสำคัญทั้งในประเทศและต่างประเทศอยู่เสมอ เช่น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และเจ้าฟ้าชายแห่งจักรพรรดิญี่ปุ่น ซึ่งได้เสด็จพระราชดำเนินไปเป็นการส่วนพระองค์ เป็นต้น รวมทั้งเป็นวัดที่ได้พัฒนาทั้งในด้านศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ และศาสนธรรม มาโดยตลอด จนได้รับยกย่องให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ และได้รับการยกย่องให้เป็นวัดพัฒนาดีเด่นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ ปัจจุบันได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหารเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๗

เจดีย์จุลประโทน

เจดีย์จุลประโทนเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดนครปฐม อยู่ห่างจากวัดพระประโทนเจดีย์วรวิหารไปทางทิศตะวันออก ๕๐๐ เมตร หรืออยู่ด้านหลังวิทยาลัยเทคนิค นครปฐมด้านตะวันออก เจดีย์จุลประโทนเป็นเจดีย์ใหญ่ ศาสตราจารย์คุปทองต์ซุดค้นพบเมื่อพ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๔๘๓ ขณะที่ซุดพบนั้นยอดเจดีย์ปรักหักพังหมดแล้ว ปัจจุบันเจดีย์จุลประโทนเหลือแต่เพียงซากฐานเท่านั้น ที่บริเวณฐานทั้ง ๔ ทิศ มีผู้พบภาพปูนต่ำดินเผา และปูนปั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นประติมากรรมที่มีความงดงามและมีคุณค่าทางศิลปะและประวัติศาสตร์ยิ่งนัก เป็นการซุดพบโดยบังเอิญ

เจดีย์จุลประโทน

ในขณะที่กำลังสร้างทางหลวง จากกรุงเทพฯ ไปยังจังหวัดนครปฐม ผู้ก่อสร้างเห็นว่าจำเป็นต้องสร้างโรงเก็บเครื่องจักรไว้บนที่ว่างในบริเวณวัดพระประโทนเจดีย์ แต่เนื่องจากไม่ทราบว่าในบริเวณนั้นมีเจดีย์โบราณตั้งอยู่ เพราะมีต้นไม้ปกคลุม รถมอเตอร์ไซด์เอาแผ่นภาพปูนปั้นขึ้นมาจำนวนหนึ่ง เจ้าอาวาสวัดพระประโทนเจดีย์จึงเก็บรักษาแผ่นภาพเหล่านั้นไว้ และพยายามเก็บรักษาโดยนำไปติดไว้กับอนุสาวรีย์ที่ท่านกำลังสร้างขึ้น ต่อมาเมื่อกรมศิลปากรทราบข่าวการค้นพบภาพปูนปั้น จึงได้หยุดยั้งการทำลายซากเจดีย์จุลประโทน และดำเนินการขุดแต่งบูรณะเจดีย์จุลประโทนทั้ง ๔ ทิศ ทำให้สามารถมองเห็นสภาพดั้งเดิมของเจดีย์ดังกล่าวได้ สำหรับภาพปูนปั้นที่เจ้าอาวาสเก็บรักษาไว้กรมศิลปากรได้ขอคืนมาเพื่อนำไปเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ปัจจุบัน ได้นำแผ่นภาพส่วนใหญ่มาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ ซึ่งตั้งอยู่ภายในรั้วชั้นนอกด้านทิศใต้ของ

พระโพธิสัตว์ในยามเสวยชาติเป็นช้าง

องค์พระปฐมเจดีย์

ภาพปูนดำดินเผาและปูนปั้นที่ค้นพบ ณ ซากเจดีย์ดังกล่าวนี้เป็นภาพพุทธศาสนนิทานศิลปะทวารวดี คาดว่าเป็นภาพที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบในประเทศไทย นายพิริยะ ไกรฤกษ์ ได้นำมาเขียนเป็นพุทธศาสนนิทานฉบับภาษาอังกฤษขึ้น และหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ได้ทรงแปลเป็นภาษาไทย ภาพที่เหลืออยู่ ณ เจดีย์ดังกล่าวมีหลายภาพ ภาพที่ดูจะมีคุณค่ามากที่สุด คือ ภาพพระโพธิสัตว์ในยามที่เสวยชาติต่างๆ เช่น เป็นเต่า เป็นลิง เป็นช้าง หรือเป็นคนเพื่อเสียดสละความสุขส่วนตนเพื่อผู้อื่น

โบราณสถาน โบราณวัตถุ ตำบลดอนยายหอม

ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เป็นอีกแห่งหนึ่งที่มีการค้นพบโบราณสถาน โบราณวัตถุ ซึ่งได้แก่เนินพระ ธรรมจักรศิลา หลักศิลาทรงธรรมจักรและกวางหิน

เนินพระ

เนินพระอยู่ห่างจากวัดคอนยายหอมประมาณ ๑ กิโลเมตร ลักษณะเป็นเนินดิน กว้างสูงประมาณ ๔ เมตร บิตคลุมซากเจดีย์ขนาดใหญ่ซึ่งก่อด้วยอิฐมอญอยู่ภายใน ยอดขององค์เจดีย์หักโค่นล้มไปทางทิศตะวันออกครึ่งองค์ พื้นที่บริเวณดังกล่าวนี้ล้วนปูด้วยอิฐแผ่นใหญ่ กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเนินพระให้เป็นโบราณสถาน และส่งเจ้าหน้าที่มาขุดสำรวจขุดแต่งองค์เจดีย์ พบว่าเป็นเจดีย์สมัยทวารวดี ในองค์เจดีย์พบอัฐิบรรจุอยู่ ปัจจุบันเนินพระเป็นโบราณสถานร้าง

ธรรมจักรศิลา

ธรรมจักรศิลา เป็นโบราณวัตถุสมัยทวารวดี พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖ ขนาดสูง ๑๔๐ เซนติเมตร กว้าง ๑๓๕ เซนติเมตร ขุดพบที่โคกพระ ตำบลคอนยายหอม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เมื่อพ.ศ. ๒๔๗๔ ในขณะขุดพบธรรมจักรศิลามีรอยแตกเป็นหลายชิ้น ต่อมากรมศิลปากรได้ซ่อมแซมให้มีสภาพสมบูรณ์ และนำถวายคืนวัดคอนยายหอมเมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๐๗ ปัจจุบันอยู่ในวิหารหลวงพ่ोजเงินของวัดนั้น

หลักศิลาทรงธรรมจักร

หลักศิลาทรงธรรมจักรเป็นหลักศิลา ๔ เหลี่ยม สูง ๔ ศอก สลักลวดลายสมัยทวารวดี ขุดพบที่โคกพระ ตำบลคอนยายหอม ปัจจุบันตั้งอยู่ในวิหารหลวงพ่ोजเงิน วัดคอนยายหอม

กวางหิน

กวางหินเป็นหินเขียวเนื้อละเอียดสลักเป็นรูปกวางหมอบ น้ำหนัก ๗.๔ กิโลกรัม สูง ๔ นิ้ว ยาว ๑๒ นิ้ว ขุดพบจำนวน ๒ ตัวที่เนินพระเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่วัดคอนยาย

ธรรมจักรศิลา

หลักศิลาทรงธรรมจักร

ถวาทินที่วัดดอนยายหอม

หอมหนึ่งตัวและอีกหนึ่งตัวนำไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
พระนคร

โบราณสถานและพระพุทธรูปศิลาขาว ณ วัดพระเมรุ

โบราณสถาน ณ วัดพระเมรุถูกค้นพบในปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๑
ถึงต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๒ โดยกรมศิลปากรร่วมกับสำนักฝรั่งเศส
แห่งปลายบูรพาทิศ เป็นผู้ดำเนินการขุดแต่งวัดพระเมรุในความ
ควบคุมดูแลของหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ หัวหน้าฝ่ายไทย และเมอ-
ซิเออร์ปิแอร์ ดูปองต์ นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศส ในการขุดแต่ง
วัดพระเมรุครั้งนั้นได้พบว่ามีโบราณสถานรูปสี่เหลี่ยมย่อมุม ก่ออิฐ
กว้างยาวด้านละ ๗๐ เมตร มีสัณฐานใหญ่ ทำเป็นมุขยื่นออกไป และทำ
สำหรับตั้งพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ทิศละองค์ รวม ๔ องค์ และยังม
ซากหินสำหรับรองพระอยู่ ๒ แห่ง คือ ทิศตะวันออกแห่งหนึ่งและทิศ
เหนืออีกแห่งหนึ่ง ในระหว่างมุขทั้ง ๔ ทิศทำเป็นคด มีหลังคา
บรรจบกันโดยรอบ อิฐที่ก่อเป็นอิฐสมัยทวารวดี

ณ วัดพระเมรุ

นอกจากจะมีซากโบราณสถานขนาดใหญ่ดังกล่าวแล้ว ที่วัดพระเมรุยังมีผู้พบพระพุทธรูปศิลาขาวขนาดใหญ่ จำนวน ๔ องค์ ซึ่งได้ถูกขนย้ายไปประดิษฐานไว้ที่วัดพระยากง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกือบ ๓ องค์ เหลือไว้ที่เดิม ๑ องค์กับชิ้นส่วนบางท่อน ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๐๔ ปลายสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้มีการนำองค์ที่คงอยู่ ณ ที่เดิมไปประดิษฐานเป็นพระประธานใน

พระพุทธรูปศิลาขาว

พระอุโบสถวัดพระปฐมเจดีย์ สำหรับส่วนที่นำไปไว้ในวัดพระยากงนั้น ได้มีผู้ศรัทธานำบางส่วนมาประกอบกันเป็นองค์ไว้ที่วัดขุนพรหม เมื่อประมาณ ๒๐ ปีที่ผ่านมา ส่วนที่ยังคงอยู่ที่วัดพระยากงได้มีผู้ทูลทูลายพระเศียร ๒ พระเศียรให้แยกจากกัน และนำไปขาย ต่อมากรมศิลปากรได้นำคืนมาและนำพระพุทธรูปองค์ที่อยู่วัดขุนพรหมกับชิ้นส่วนจากวัดพระยากงมาประกอบเต็มองค์ตามส่วนสัดที่ถูกต้อง ๓ องค์ นำไปจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑ องค์ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร ๑ องค์ และอีกหนึ่งองค์ถวายพระนามว่า “พระพุทธรูชนเรศวรเศวตอัครมัยมุนี ศรีทวารวดีบุชนียบพิตร” ซึ่งได้นำมาประดิษฐานไว้ ณ ลานชั้นลดด้านทิศใต้ขององค์พระปฐมเจดีย์ รวมองค์ที่ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดพระปฐมเจดีย์ด้วยเป็นจำนวน ๔ องค์

พระพุทธรูปศิลาขาวดังกล่าวสร้างขึ้นในสมัยทวารวดี (พ.ศ. ๑๑๐๐ - ๑๖๐๐) เป็นพระพุทธรูปทำด้วยศิลาเนื้อหินขาวขนาดใหญ่ ประทับนั่งห้อยพระบาททั้งสองลงบนฐานซึ่งทำเป็นกลีบบัวบานรองรับ พระหัตถ์ซ้ายของพระพุทธรูปวางหงายอยู่เหนือพระเพลาซ้าย ส่วนพระหัตถ์ขวายกอยู่ในระดับพระอุระ หันฝ่าพระหัตถ์ออก ปลายพระอังศุกับพระตักนึ่งอโด่งจดกัน ส่วนอีก ๓ นิ้ว พระหัตถ์กางออก ซึ่งเรียกว่า ปางประทานปฐมเทศนา

สำหรับวัดพระเมรุที่กล่าวถึงนั้นเป็นวัดเก่าแก่สมัยทวารวดี ตั้งอยู่ที่สวนนนทอุทยาน ตำบลห้วยจรเข้ม อยู่ห่างจากองค์พระปฐมเจดีย์ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ ๒ กิโลเมตร ได้รับพระราชทานนามเป็นสวนนนทอุทยานในสมัยรัชกาลที่ ๖ ปัจจุบันวัดแห่งนี้มีเพียงซากอิฐปรักหักพังขนาดใหญ่กองอยู่เท่านั้น ไม่มีโบสถ์ วิหาร หรืออาคารใดเหลืออยู่

โบราณวัตถุ ณ วัดพระบาท

วัดพระงามเป็นวัดที่มีโบราณวัตถุสมัยทวารวดีเช่นเดียวกับที่ขุดได้ในบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ โบราณวัตถุที่ขุดได้ในวัดพระงามมีหลายอย่าง ได้แก่ พระพุทธรูปศิลาหัก เศษธรรมจักร กวางหมอบ พระสัมฤทธิ์ และพระพิมพ์ดินเผา มีผู้กล่าวกันว่าโบราณวัตถุที่ขุดพบในบริเวณวัดพระงามนั้นมีฝีมืองดงามมากจนยากที่จะมีที่ใดเสมอเหมือน ปัจจุบันได้นำโบราณวัตถุเหล่านี้ไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร มีบางส่วนคือ พระพิมพ์ดินเผา และสถูปจำลองดินเผา เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้มีผู้พบกุฎิโบราณ ๑ หลังและวิหาร

รูปจำลองดินเผา

บนเนินดิน ซึ่งมีพระพุทธรูปเก่าและเจดีย์หักอยู่ ๑ องค์ สันนิษฐานกันว่าเนินดินเป็นซากเจดีย์ซึ่งพังทลายลงมา ส่วนวิหารบนเนินดิน กรมศิลปากรได้สำรวจและสันนิษฐานว่าเป็นวิหารที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา เนื่องจากฐานของวิหารคล้ายรูปเรือสำเภาป้องกันการก่อสร้างในสมัยนั้น

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้าได้เสด็จตรวจเยี่ยมวัดต่างๆ อยู่เสมอ ทรงปรารภว่า วัดพระงามน่าจะสร้างขึ้นในสมัยเดียวกับเมืองนครปฐมเป็นราชธานีของอาณาจักรทวารวดี ด้วยเหตุผลที่ว่าโบราณวัตถุที่ขุดพบในบริเวณวัดพระงามล้วนแต่เป็นสมัยทวารวดีทั้งสิ้น

ปัจจุบันวัดพระงามตั้งอยู่ที่ถนนหน้าโรงไฟฟ้า ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม อยู่ห่างจากองค์พระปฐมเจดีย์ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ ๕๐๐ เมตร

เมืองเก่ากำแพงแสน

จากหลักฐานที่ขุดค้นพบ
ที่เมืองเก่ากำแพงแสนถือว่าเมือง
เก่ากำแพงแสนเป็นเมืองที่สร้าง
ขึ้นในสมัยทวารวดี ตามตำนานที่
เล่าต่อๆ กันมา เชื่อกันว่าเมือง

เก่ากำแพงแสนนี้ คือเมืองท้าวแสนปม ซึ่งมีนายแสนปมหรือท้าว
แสนปมเป็นผู้สร้าง คาดว่าคงสร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๖๒

ลักษณะตัวเมืองของเมืองเก่ากำแพงแสนหรือเมืองกำแพง-
แสนนี้ คล้ายกับลักษณะตัวเมืองของกรุงศรีอยุธยาสมัยแรก ซึ่ง
พระรามาธิบดีที่ ๑ เป็นผู้สร้าง กล่าวคือ มีลักษณะเป็นรูปเรือสำเภา
ลอยอยู่ในน้ำ ด้านเหนือเป็นหัวเรือ ด้านใต้เป็นท้ายเรือ มีคูน้ำ
ล้อมรอบในเนื้อที่ประมาณ ๔๑๕ ไร่ มีกำแพงเป็นมูลดินโดยรอบ
ถัดกำแพงออกไปเป็นคูน้ำกว้างประมาณ ๒๑ เมตร ถัดจากคูน้ำออกไป
ไปสงวนไว้ ๓๐ เมตร รวมแล้วมีเนื้อที่ประมาณ ๕๐๐ ไร่ ถัดคูเมือง
ออกไปมีเจดีย์ทั้ง ๔ ทิศ โดยเฉพาะทิศตะวันออกมีเจดีย์อยู่หลาย
องค์ กรมศิลปากรได้ขุดค้นพบธรรมจักร ซึ่งแสดงว่าที่ที่มีธรรมจักร
อยู่นั้นเป็นบริเวณพระอุโบสถ และสันนิษฐานกันว่าเมืองแห่งนี้เป็น
เมืองหลวง

ภายในเมืองเก่ากำแพงแสน มีเนินดินอยู่หลายแห่ง แต่ไม่
ปรากฏซากโบราณสถาน มีการขุดพบเศษหม้อไหดินเผาสมัยทวารวดี
อยู่ด้วย ห่างจากกำแพงเมืองออกไปพบพระพุทธรูปเก่าแก่จำนวน
หลายองค์

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเมืองเก่ากำแพงแสนเป็นโบราณ-
สถาน ปัจจุบันเป็นที่ตั้งค่ายลูกเสือของเขตการศึกษา ๑ และของ

จังหวัดนครปฐม เรียกกันว่าค่าย
ลูกเสือเมืองกำแพงแสน ค่าย
ดังกล่าวนี้ตั้งอยู่ในตำบลทุ่งขวาง
อำเภอกำแพงแสน จังหวัด
นครปฐม

เนินวัดธรรมศาลา

โบราณสถาน ณ วัดธรรมศาลา

วัดธรรมศาลาตั้งอยู่ที่ตำบลธรรมศาลา อำเภอมืองนครปฐม
จังหวัดนครปฐม มีโบราณสถานที่สำคัญคือ เนินเจดีย์หรือถ้ำ ตั้งอยู่
ด้านหลังของวิหารวัดธรรมศาลาในปัจจุบัน กรมศิลปากรได้ขึ้น
ทะเบียนให้เป็นโบราณสถาน จากการศึกษาหลักฐานเชื่อกันว่าเนิน
เจดีย์ของวัดธรรมศาลานี้ น่าจะเกี่ยวข้องกับเนินวัดพระเมรุ เนื่องจาก
มีโพรงและอิฐลักษณะเดียวกัน มีช่องเข้าไปข้างใน นอกจากนั้นยังมี
ผู้เชื่อว่าเนินดังกล่าวเป็นอุโมงค์จากวัดธรรมศาลาไปถึงอุโมงค์วัด
พระเมรุ และเนินของวัดทั้งสองนี้อยู่ในสมัยเดียวกัน คือ สร้างเมื่อ
ประมาณ พ.ศ. ๓๐๖ ซึ่งเป็นสมัยแรกสร้างพระปฐมเจดีย์ หรือสมัย
ที่เมืองนครปฐมเจริญรุ่งเรือง

ที่เนินเจดีย์หรือถ้ำของวัดธรรมศาลามีพระพุทธรูปศิลา
ขนาดใหญ่อยู่ด้วย แต่ได้ชำรุดเสียหายไปบ้างแล้ว ปัจจุบันได้นำไป
ตั้งไว้ที่ด้านข้างพระอุโบสถหลังใหม่ของวัด

ภายในเนินเจดีย์นี้ยังไม่มีผู้ใดทราบแน่ชัดว่ามีอะไรอยู่บ้าง
เนื่องจากกรมศิลปากรยังไม่ได้ดำเนินการขุดค้น

สถานที่สำคัญและน่าสนใจ

จังหวัดนครปฐมไม่เพียงแต่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุอันล้ำค่าเท่านั้น ยังมีสถานที่สำคัญซึ่งสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นลำดับมาจนถึงปัจจุบัน สถานที่เหล่านี้ล้วนน่าสนใจ ขวานครปฐม ผู้อยู่ใกล้เคียงหรือห่างไกลจังหวัดนครปฐมนิยมมาท่องเที่ยว ศึกษาหาความรู้กันอยู่เนืองๆ

พระราชวังสนามจันทร์

พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม ตั้งอยู่ห่างจากองค์พระปฐมเจดีย์ไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๒ กิโลเมตร มีถนนชื่อราชดำเนิน ตัดตรงจากพระปฐมเจดีย์ถึงบริเวณพระราชวังสนามจันทร์ โดยมีสะพานราชมระเวศน์เป็นสะพานเหล็กแบบตะวันตกเชื่อมอยู่ ถนนราชดำเนินนี้ เดิมเรียกกันว่า ถนนคันสน

ความสำคัญของพระราชวังสนามจันทร์ครั้งอดีต ถือว่าเป็นพระราชวังที่ประทับของพระมหากษัตริย์ที่ตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาคแห่งหนึ่งเหมือนกับพระราชวังอื่นๆ ที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้นตามหัวเมืองต่างๆ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จพระราชดำเนินมายังเมืองนครปฐมอยู่เนืองๆ เพื่อปฏิบัติพระราชกิจสำคัญคือบูรณะปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ สำนวญโบราณวัตถุบริเวณรอบๆพระปฐมเจดีย์ และสำรวจเมืองเก่าบริเวณใกล้เคียง เช่น เมืองกำแพงแสน เมืองอู่ทอง ดอนเจดีย์ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะพระองค์พอพระราชหฤทัยสภาพภูมิศาสตร์ของเมืองนครปฐม ตลอดทั้งสนพระราชหฤทัยในความเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมเก่าแก่ในย่านดังกล่าว ดังข้อความพระราชหัตถเลขาปรากฏเป็นหลักฐานว่า "ในรัชกาลที่ ๕ ฉันได้ออกไปพักอยู่ที่นครปฐมบ่อยๆ จึงได้ใส่ใจในองค์พระนั้นมากแต่นั้นมา"

พ.ศ. ๒๔๕๐ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิสุกรรม-ศิลปประสิทธิ์ (น้อย ศิลป์) ครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงพิทักษ์มานพ เป็นผู้ดำเนินการก่อสร้างพระราชวังสนามจันทร์ ณ บริเวณหมู่บ้าน

เนินปราสาท เล่ากันว่าบริเวณนั้นเป็นพระราชวังเดิมของกษัตริย์โบราณ มีโบสถ์พราหมณ์และสระน้ำใหญ่ เรียกว่า “สระน้ำจันทร์” ตั้งอยู่ สันนิษฐานว่าเป็นสระน้ำใช้ประกอบพิธีสำคัญของศาสนาพราหมณ์

นามของพระราชวังสนามจันทร์จึงมาจากคำว่าสระน้ำจันทร์ อันเป็นนามของสถานที่ตั้งเดิม พระราชวังสนามจันทร์มีเนื้อที่รวมทั้งหมด ๘๘๘ ไร่ ๓ งาน ๒๔ ตารางวา โดยจัดซื้อที่ดินบริเวณนั้นจากชาวบ้านด้วยราคาสูง ชาวบ้านซึ่งเป็นชาวสวนต่างก็เต็มใจขายให้ ทั้งนี้เพื่อให้ได้มีส่วนร่วมในการร่วมสร้างพระราชวังสนามจันทร์ เป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

สมัยแรกสร้างพระราชวังสนามจันทร์ใช้การคมนาคมได้เฉพาะทางรถไฟเท่านั้น มีผู้รู้สันนิษฐานว่าสาเหตุการสร้างพระราชวังสนามจันทร์อาจเนื่องจากพระองค์ทรงเห็นว่าประเทศชาติกำลังตกอยู่ในห้วงอันตรายจากภัยล้อมเมืองขึ้นของชาติมหาอำนาจทางยุโรป จึงทรงเตรียมตั้งรับให้รอบคอบโดยใช้หลักยุทธศาสตร์อาศัยพื้นที่ซึ่งเป็นคูคลอง เรือกสวนไร่นาเป็นด่านป้องกัน ดังข้อความบันทึกกำเนิดพระราชวังสนามจันทร์ของจอมอมรตฤณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช) ความว่า

.....ถ้าหากมีข้าศึกยกกองทัพเรือ แล่นเรือเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยาอีก ป้อมปืนของเราไม่สามารถจะป้องกันเอาไว้ได้ เราจะทำประการใด เราก็ต้องต่อสู้ในเมืองหลวง ถ้ากำลังเราไม่พอ เราก็ถอยไปหาที่มั่นที่มีธรรมชาติช่วยด้านทานข้าศึก ธรรมชาติที่เป็นลุ่มน้ำ ล้ำคลองเท่านั้น ที่ข้าศึกติดตามเราเข้าไปไม่ถนัดย่อมเสียเปรียบเจ้าของท้องที่

เป็นธรรมดา ถ้าติดตามเข้าไป อาจถูกลอบโจมตี
จนถึงกับต้องระอาในที่สุด....

นอกจากทรงคิดป้องกันพระนครด้วยการใช้ยุทธศาสตร์ทาง
ภูมิประเทศแล้ว พระองค์ยังทรงเตรียมการฝึกฝนพลเรือนให้ได้รับ
การฝึกหัดอย่างทหาร เพื่อป้องกันรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
ในยามที่บ้านเมืองมีศึกสงคราม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง
กองเสือป่าขึ้น โดยใช้บริเวณพระราชวังสนามจันทร์เป็นที่ฝึกซ้อมรบ
ตรวจพลในการสวนสนามเสือป่าทุกปี รวมทั้งทำกิจกรรมอื่นๆ ของ
กองเสือป่า ซึ่งต่อมาได้วิวัฒนาการมาเป็นกองลูกเสือไทยในปัจจุบัน

บริเวณพระราชวังสนามจันทร์มีทัศนียภาพงามตา สงบร่มรื่น
ร่มเย็น อากาศปลอดโปร่ง ปัจจุบันนอกจากจะเป็นสถานที่สำคัญใน
ทางประวัติศาสตร์แล้วยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ทัศนศึกษา พักผ่อน
หย่อนใจ และออกกำลังกาย โดยมีสนามกีฬาประจำจังหวัดสำหรับใช้
แข่งขันกีฬาสำคัญ มีสวนสุขภาพ สระว่ายน้ำ สำหรับผู้สนใจอีกด้วย

พระราชวังสนามจันทร์ประกอบด้วยพระที่นั่ง พระตำหนัก
และสิ่งก่อสร้างสำคัญดังนี้

พระที่นั่งพิมานปฐม สร้างเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ๒ ชั้น
แบบตะวันตก เป็นพระที่นั่งองค์ใหญ่อยู่ทางด้านทิศตะวันตก พระที่นั่ง
แห่งนี้ใช้เป็นที่พักที่ทรงพระอักษร เสด็จออกขุนนาง รับแขกเมือง
และให้ราษฎรเข้าเฝ้า บนพระที่นั่งจะมีห้องต่างๆ เช่น ห้องบรรทม
ห้องสรง ห้องบรรณาคม ห้องพระภุษา ห้องเสวย และห้องพระเจ้า
(หอพระ) ในห้องพระเจ้ามีพระพุทธรูปปางปฐมเทศนาประดิษฐาน
อยู่พร้อมด้วยพระพุทธรูปอื่นๆ อีกหลายองค์ ที่ผนังห้องพระเจ้าจะมี
ภาพเขียน “เทพประณม” เป็นภาพเทวดา มนุษย์ ครุฑและนาค
อยู่ในท่าประณมมือ ปัจจุบันใช้เป็นที่พักผ่อนส่วนหนึ่งของส่วนราชการ

ศาลากลางจังหวัดนครปฐม

พระที่นั่งอภิมหัยฤดี อยู่ติดต่อกับพระที่นั่งพิมานปฐมไปทางทิศใต้มีลักษณะเป็นตึก ๒ ชั้นเช่นกัน ปัจจุบันเป็นที่ทำการส่วนหนึ่งของศาลจังหวัดนครปฐม

พระที่นั่งวัชรวิมยา เป็นพระที่นั่งทรงไทย ๒ ชั้น หลังคาซ้อนสองชั้นคล้ายหลังคาอุโบสถ มุงด้วยกระเบื้องเคลือบ มีคันทวย ช่อฟ้า ใบระกา นาคสะดุ้ง หางหงส์ ครอบด้วยสมบูรณ มีชานชาลาเชื่อมติดต่อกับพระที่นั่งพิมานปฐม ภายในตามพื้นผนังเป็นลายกนกลงรักปิดทองอย่างวิจิตรบรรจง ส่วนใหญ่ทรงใช้พระที่นั่งวัชรวิมยาเป็นที่บรรทม และเป็นที่ทรงพระอักษร ปัจจุบันเป็นที่ทำงานของผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม

พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ เป็นท้องพระโรงใหญ่ทรงไทยชั้นเดียว อยู่ติดกับพระที่นั่งวัชรวิมยา ไปทางทิศเหนือ เครื่องประดับ

พระที่นั่งวัชรวิมยา

เทวาลัยคนแคระ

ตกแต่งภายในและหลังคาเหมือนกับพระที่นั่งวัชรวิมยา พระที่นั่งองค์นี้ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรม ซ้อมเล่นโขนและละคร ชาวบ้านมักจะเรียกว่า “โรงโขน” นอกจากนั้น ใช้ในโอกาสสำคัญอื่นๆ แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ปัจจุบันใช้เป็นห้องประชุม และใช้ประกอบพิธีกรรมที่สำคัญๆ ของจังหวัด

เทวาลัยคนแคระ เป็น

ศาลเทพารักษ์สำหรับพระราชวังสนามจันทร์ ประดิษฐานพระคเณศ* เทพเจ้าแห่งศิลปวิทยาการและการประพันธ์ มีพระเศียรเป็นช้าง ร่างกายเป็นมนุษย์ ปัจจุบันเป็นตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยศิลปากร

พระตำหนักชาลิมงคลอาสน์ เป็นสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก สร้างเป็นตึกมียอดหลังคาแหลมคล้ายปราสาทในเทพนิยายฝรั่งเศส เดิมชื่อว่าพระตำหนักยาหล ต่อมาพระราชทานนามใหม่ว่าพระตำหนักชาลิมงคลอาสน์ สำหรับใช้เป็นที่พักเวลาเสด็จเข้าประจำกองหรือในพิธีเกี่ยวกับเสด็จ

พระตำหนักมหาราชวโรตตบัลลังก์ เป็นพระตำหนักไม้ ๒ ชั้น แบบตะวันตกอยู่ด้านหลังพระตำหนักชาลิมงคลอาสน์ โดยอยู่คนละฝั่งคลอง มีสะพานเชื่อมติดต่อกันเป็นสะพานมีหลังคามีสี่เหลี่ยม ทรงใช้ในโอกาสเสด็จออกให้ประชาชนเข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์

*วิฆเนศ พิกษเนศ วิฆเนศวร หรือ พิกษเนศวร ก็เรียก

พระตำหนักข้าหลวงมณฑลอาสน์

พระตำหนักนาวีราชริตย์ล่องก์

พระตำหนักทับแก้ว

ปัจจุบันใช้เป็นพิพิธภัณฑ์พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเป็นประธานในพิธี สมโภชพระตำหนัก เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

พระตำหนักทับแก้ว เดิมเรียกว่า เรือนทับแก้ว ตั้งอยู่รอบ พระราชวังเหมือนกับเรือนทับขวัญ เรือนทรงพล เรือนทับเจริญ เรือนราชมนู เรือนพระกรรมลักษ์ เรือนพระธเนศวร เรือนพระนันทิการ ต่อมาพบหลักฐานจดหมายเหตุรายวันในรัชกาลที่ ๖ มีข้อความปรากฏ พระราชกิจที่พระตำหนักทับแก้วอยู่หลายแห่ง จึงได้เรียกนามว่า พระตำหนักทับแก้วตามหลักฐานดังกล่าว พระตำหนักทับแก้ว สร้างเป็นบ้านแบบชาวตะวันตก ภายในมีเตาผิงและหลังคามีปล่องไฟ สมัยรัชกาลที่ ๖ เคยใช้เป็นที่ตั้งกองบัญชาการเสือป่า กองเสนาน้อย-ราบเบารักษาท้องที่ ปัจจุบันใช้เป็นบ้านพักปลัดจังหวัดนครปฐม

พระตำหนักทับขวัญ

พระตำหนักทับขวัญ เรียกกันทั่วไปว่า เรือนทับขวัญ ต่อมาพบจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน กล่าวถึงพระราชพิธีเฉลิมพระตำหนักไว้เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๔ จึงเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าเรือนทับขวัญเรียกว่า พระตำหนักทับขวัญมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๖ นับเป็นเรือนไทยที่สมบูรณ์แบบที่สุด เป็นฝีมือการสร้างชั้นครูใช้ประกอบการศึกษา ค้นคว้าเรื่องเรือนไทยได้เป็นอย่างดี พระตำหนักทับขวัญรวมเรือนไทยไม้สักไว้ถึง ๘ หลัง ประกอบด้วยเรือนไม้หลังใหญ่ ๔ หลังหันหน้าเข้าหากันทั้ง ๔ ทิศ มีเรือนหลังเล็กอยู่ ๔ มุม ตรงกลางเป็นสระเบี่ยงโล่ง มีต้นจันทน์ขนาดใหญ่ขึ้นอยู่กลางสระเบี่ยง พระตำหนักทับขวัญเคยเป็นที่ตั้งกองบัญชาการเสือป่า กองเสนาน้อยราบหนักรักษาพระองค์ และทรงใช้เป็นที่พักบำเพ็ญพระราชกุศล บางครั้งใช้แสดงละครไทยแบบโบราณ ปัจจุบันพระตำหนักทับขวัญได้รับการบูรณะซ่อมแซมหลายครั้ง เมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๗

พระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ ๖

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเป็นประธานในพิธีสมโภชพระตำหนักทับขวัญ และมหาวิทยาลัยศิลปากรได้ใช้พระตำหนักทับขวัญเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าด้านศิลปวัฒนธรรมไทยคู่กับเรือนทับเจริญ ซึ่งเป็นที่ตั้งสถาบันวัฒนธรรมภูมิภาคตะวันตก

สิ่งก่อสร้างสำคัญอื่นๆ บริเวณรอบพระราชวังสนามจันทร์ เท่าที่เหลืร่องรอยอยู่ในปัจจุบัน มีสะพาน ๔ แห่งเป็นสะพานเหล็ก ตามแบบตะวันตกได้แก่สะพานรามประเวศน์ สะพานนเรศวรจักรลี สะพานจักรียาตรา และสะพานสุนทรภาย ส่วนพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสร้างในรัชกาลปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๒๖

อนุสาวรีย์ย่าเหล เป็นอนุสาวรีย์รูปสุนัข หล่อด้วยโลหะทองแดง ยืนอยู่บนแท่นหน้าพระตำหนักขาลิมงคลอาสน์ นับเป็น

อนุสาวรีย์รูปสุนัขแห่งแรกและแห่งเดียวในประเทศไทย มีประวัติความเป็นมาว่า ย่าเหลเป็นสุนัขพันธุ์ทาง (ลูกผสม) ขนยาวปุกปุย คางดำ ขนสีขาวตางน้ำตาล เกิดในเรือนจำจังหวัดนครปฐม วันหนึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงตรวจเรือนจำ ได้ทอดพระเนตรเห็น ก็พอพระราชหฤทัย รับสั่งขอจากรองอำมาตย์เอกพระพุทธรักษาทรานุรักษ์ (โพธิ์ เคหะนันท์) สมัยดำรงตำแหน่งพระท้าวเมวรงเรือนจำจังหวัดนครปฐม มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงชัยอาญา พระองค์พระราชทานชื่อสุนัขนั้นว่า “ย่าเหล” ย่าเหลเป็นสุนัขพันธุ์ทาง เกลียวฉลาด และซื่อสัตย์จงรักภักดี จึงเป็นที่โปรดปรานของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างยิ่ง ตามปกติแล้ว ย่าเหลจะไม่ยอมอยู่ห่างจากพระยุคลบาลของพระองค์เลย คอยทำหน้าที่สำรวจตรวจตรา เสมือนว่ารักษาความปลอดภัยอยู่ตลอดเวลา บางครั้งบรรดาข้าราชการบริพาร มหาดเล็ก ขุนนาง อำมาตย์ผู้ใหญ่แต่งกายไม่เรียบร้อยระหว่างเข้าเฝ้า ย่าเหลจะเข้าไปเตือนด้วยการแสดงกิริยาอาการกระโดดงับ ตึงผ้าถุง ส่งเสียงเห่า เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ข้าราชการบริพาร หรือในยามที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจที่อื่น ย่าเหลจะทำหน้าที่สอดส่องดูแลพระราชฐานอย่างสงบเสียงมิเจียมตน

อนุสาวรีย์ย่าเหล

ย่าเหลได้รับพระมหากรุณาธิคุณรับพระราชทานเงินเดือนประจำ ครั้งหนึ่งมีการเรียไรเงินสร้างเรือรบหลวง “เรือพระร่วง” ถึงขนาดมีการออกโฆษณาว่า “ใครไม่ออกเงินสร้างเรือรบหลวงก็สู้หมาของฉันไม่ได้ หมาของฉันออก ๑.๐๐ บาท” ในครั้งนั้นย่าเหลได้รับพระราชทานเข็มราชนาวิด้วย

วันหนึ่งมีผู้พบย่าเหลนอนตายข้างกำแพงพระบรมมหาราชวังด้านวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์ ท่าเตียน) สภาพศพถูกยิงด้วยปืน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโหม่นสอล้ายอาวรณ์เป็นอย่างมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานศพอย่างสมเกียรติ พระราชทานหีบทองบรรจศพย่าเหล (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑน์ วัดพระปฐมเจดีย์) และนำศพย่าเหลมาจัดบำเพ็ญกุศลที่วัดพระปฐมเจดีย์ โดยตั้งชบวนแห่จากพระราชวังสนามจันทร์ไปถึงวัด มีมหาดเล็กแต่งตัวเป็นสัตว์นานาชนิดเข้าร่วมชบวนแห่ด้วย หลังจากเสร็จการพิธีเผาศพย่าเหลแล้ว ได้สร้างกุฏิสงฆ์ขึ้น ๑ หลัง เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ย่าเหล เรียกกุฏิหลังนี้ว่า กุฏิย่าเหล ปัจจุบันอยู่ติดกับกุฏิเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างอนุสาวรีย์ย่าเหลไว้หน้าพระตำหนักขาลิมงคลอาสน์ พร้อมกับทรงพระราชนิพนธ์บทกลอนจารึกไว้บนแผ่นทองแดงใต้แท่นฐานอนุสาวรีย์ มีข้อความว่า

อนุสาวรีย์นี้เตือนจิต ให้กุติตว่าพึงถึง
สหาย ไ้อาลัยใจจูงอยู่ไม่วาย กูเจ็บคล้ายครตักดี
ปักอุรา ยากที่ใครเขาจะเห็นหัวอกกู เพราะเขาดู
เพื่อนเห็นแต่เป็นหมา เขาดูแต่เปลือกนอกแห่งกายา
ไม่เห็นลึกตริกตรึงถึงดวงใจ เพื่อนเป็นมิตรชิดอยู่
เนื่องนิคย์ จะหามิตรเหมือนเจ้าที่ไหนได้ ทุกทิว
วาทรีไม่มีไกล กูไปไหนเจ้าเคยเป็นเพื่อนทาง ช่าง

จงรักภักดีไม่มีหย่อน จะนั่งนอนยืนเดินไม่เพินห่าง
ถึงยามกินเคยกินกับกุหลาบ ถึงยามนอนๆซ้างไม่
ห่างไกล อันตัวเพื่อนมนุษย์สุจริต จะมิได้อยู่แต่เพียง
พูดไม่ได้ แต่เมื่อใครรู้ความในใจ ก็ลงมือได้ใน
ดวงตา ไอ้อกกุตูเพื่อนอยู่หลังๆ เพื่อนมาพลัดพราก
ไปไม่เห็นหน้า กุเล่อๆ ก็เซเงื่อเมื่อเพื่อนมา เสียง
กุกกักก็มาตั้งตามอง อันความตายเป็นธรรมดาโลก
กูอยากตัดความโศกกมลหมอง นี่เพื่อนตายเพราะ
ผู้ร้ายมันมุ่งปอง เอาปืนจ้องสังหารผลาญชีวิต เพื่อน
มอดม้วยด้วยมือทรชน เอาวูปคนสวมใส่คลุมใจมี
เป็นคนๆจะปราศซึ่งปราณี นีรวาษสอ์บริยิปราศ
เมตตา มันยังเพื่อนเหมือนกุหลาบอยู่ด้วย แทบจะ
ม้วยชีวิ้งสิ้นสังขาร จะหาเพื่อนเหมือนอย่างเจ้าที่ไหน
มา ข้าอุราอาลัยไม่วายวัน เมื่อยามมีชีวิตสนิทใจ
ยามบรรลัยลับล่วงดวงใจสิ้น ด้วยอำนาจจงรักภักดี
นั้น ขอให้เพื่อนขึ้นสวรรค์สำราญรมย์ ถึงจะมีหมา
อื่นมาแทนที่ กูก็รักเพื่อนนี้เป็นปฐม ที่ไหนเล่าจะ
สนิทและชิดชม ที่ไหนเล่าจะนิยมเท่าเพื่อนรัก ถึง
แม้จะไม่มีรูปนี้ไว้ รูปเพื่อนฝังดวงใจกูตระหนัก แต่
รูปนี้ไว้เป็นพยานรัก ให้ประจักษ์แก่คนผู้ไม่ตรี
เพื่อนเป็นอย่างมิตรสนิทยิ่ง รักดีจริงต่อกูอยู่เดิมที่
แม้คนใดเป็นได้อย่างเพื่อนนี้ ก็ควรนับว่าดีสุดเลย

อนุสาวรีย์ยาเหลแห่งนี้จึงเป็นอนุสรณ์แห่งความรักความผูกพัน
ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ถึงแม้จะเป็นสัตว์เดรัจฉานแต่ก็มีคุณธรรมคือ
ความซื่อสัตย์กตัญญููกตเวทิต่อผู้มีคุณ เตือนจิตใจเป็นอนุสติแก่
คนทั้งหลาย

พุทธมณฑล

สถานที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาอีกแห่งหนึ่งคือ พุทธมณฑล ตั้งอยู่ที่ตำบลศาลายา กิ่งอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ห่างจากตัวจังหวัดไปตามถนนปิ่นเกล้า - นครชัยศรี ประมาณ ๓๐ กิโลเมตร

พุทธมณฑลเป็นพุทธานุสรณ์สถานของชาวไทยดำเนินการสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ในวโรกาสฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ สมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาค้นคว้าด้านพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจของพุทธศาสนิกชนในโอกาสต่างๆ และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนทั่วไป

ภายในบริเวณเนื้อที่ ๒,๕๐๐ ไร่ ประกอบด้วยองค์พระประธานพุทธมณฑล ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้พระราชทานพระนามว่า “พระศรีศากยะทศพลญาณ ประธานพุทธมณฑลสุทรรศน์” ประดิษฐานอยู่บนแท่นใจกลางพุทธมณฑล ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นผู้ออกแบบ เป็นพระพุทธรูปปางลีลาหล่อด้วยโลหะสำริด องค์พระสูง ๑๕.๘๗๕ เมตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเททองหล่อพระเกตุมาลา เมื่อวันที่ ๑๔

พระศรีศากยะทศพลญาณ
ประธานพุทธมณฑลสุทรรศน์

ตำบลประสูติ

ตำบลตรัสรู้

ตำบลปฐมเทศนา

ตำบลปรินิพพาน

พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม-
ราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีสมโภชเมื่อวันที่
๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ สถานที่สำคัญภายในบริเวณพุทธมณฑล
ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างดังนี้

อุทยานสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล สร้างอิงพุทธประวัติแบ่งเป็น
๔ ตำบล คือ ตำบลประสูติ ตำบลตรัสรู้ ตำบลปฐมเทศนา และตำบล
ปรินิพพาน

วิหารพุทธมณฑล เป็นสถาปัตยกรรมแบบอินเดีย ประดิษฐาน
พระพุทธรูป ๒๕ พุทธศตวรรษ ขนาดความสูง ๒.๕ เมตร สร้างเมื่อ
พ.ศ. ๒๕๑๕

ตำหนักสมเด็จพระสังฆราช เป็นที่ประทับของสมเด็จพระ-
สังฆราช เมื่อเสด็จมาทรงประกอบศาสนกิจที่พุทธมณฑล ลักษณะ

เป็นสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ บริเวณรอบอาคารประดับตกแต่งด้วย
สนามหญ้าเขียวขจีและสวนดอกไม้หลากหลายสี

หอประชุม เป็นที่ประชุมทางพระพุทธศาสนา และเป็นที่พักศึกษา
ค้นคว้าหาความรู้ของพระภิกษุสามเณร ตลอดจนประชาชนทั่วไป
ลักษณะเป็นอาคาร ๒ ชั้น สถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ หลังคาทรง
จั่วมีหลังคาปีกนกคลุมโดยรอบ ชั้นล่างเป็นห้องประชุมใหญ่ ชั้นบน
เป็นห้องประชุมเล็ก ห้องประทับพักผ่อนอิริยาบถ ห้องพระสำราญ
ห้องล่ำม ห้องนักร้าว ด้านหลังเป็นที่ทำการสำนักงานพุทธมณฑล

หอกลอง สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ตั้งกลองชัยขนาดใหญ่ เป็น
อาคารทรงไทยห้องโถงโล่งชั้นเดียว มีบันไดขึ้นลง ๔ ด้าน

สิ่งก่อสร้างอื่นๆนอกจากนี้มีอาคารประชาสัมพันธ์ ศาลา
ราย ศาลาปฏิบัติกรรมฐาน ท่าเทียบเรือ หอดั้น โรงอาหาร สถานี
ปฐมพยาบาล อาคารสมุนไพร ศาลาอเนกประสงค์ สระน้ำ สวน
เวฬุวัน (สวนไผ่) สวนอัมพวัน (สวนมะม่วง) สวนลัฏฐิวัน (สวนตาล)
สวนไทร สวนสมเด็จ สวนมะพร้าว สวนไม้ดอกไม้ประดับ สิ่ง
ก่อสร้างเหล่านี้ทำให้ทัศนียภาพของพุทธมณฑลสวยงามสะอาดตา
สดชื่น รื่นรมย์ สุขสงบแบบธรรมชาติ นำเลื่อมใสศรัทธาถึงนัก

พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย

พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย ตั้งอยู่ที่ถนนปิ่นเกล้า - นครชัยศรี
กิโลเมตรที่ ๓๑ ตำบลขุนแก้ว อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
เป็นสถานที่สำคัญและน่าสนใจในด้านส่งเสริมเผยแพร่และอนุรักษ์
ศิลปวัฒนธรรมของไทย

ผู้นำในการสร้างพิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย คือ นายดวงแก้ว
พิทยากรศิลป์ ในระยะเริ่มแรกได้ปั้นหุ่นขี้ผึ้งตามแบบมาตามทิวไร แต่

ก็ประสบปัญหาด้านสภาวะอากาศในประเทศไทยมีอุณหภูมิความร้อนสูง ความชื้นสูง รวมทั้งมีฝุ่นละอองมาก จุดที่สำคัญคือ ชีءั้งเป็นวัสดุที่เสื่อมสลายได้ง่าย นายควงแก้ว พิศยากรศิลป์ จึงได้คิดค้นนำไฟเบอร์กลาส ซึ่งมีความคงทนถาวรมากเป็นพิเศษ รวมทั้งให้ความรู้สึกนุ่มนวลมีชีวิตชีวาสวยงามมาสร้างเป็นรูปหุ่นชีءั้ง หลังจากนั้นได้พัฒนาการสร้างหุ่นด้วยไฟเบอร์กลาสจนประสบผลสำเร็จ หุ่นมีลักษณะเหมือนคนจริงที่สุด หุ่นรูปแรกที่สร้างคือ รูปพระราชสังวรวิกรมณต์ (หลวงปู่โตะ วัดประดู่ฉิมพลี) สร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ใช้เวลาสร้าง ๓ ปี

พ.ศ. ๒๕๒๗ คณะผู้ร่วมงานได้สร้างพิพิธภัณฑ์หุ่นชีءั้งไฟเบอร์กลาสขึ้น โดยให้ชื่อว่า "พิพิธภัณฑ์หุ่นชีءั้งไทย" ภายในบริเวณพื้นที่ดิน ๑๒ ไร่ ก่อสร้างอาคารเสร็จสิ้น พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นพิพิธภัณฑ์หุ่นชีءั้งไฟเบอร์กลาสแห่งแรกของประเทศไทย

ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์หุ่นชีءั้งไทยสร้างสรรค์ผลงานหุ่นชีءั้งไฟเบอร์กลาสออกมาหลายชุดแล้ว เช่น ชุดพระอริยสงฆ์ซึ่งเป็นปูชนียบุคคลที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างสูง ได้แก่ พระครูภาวนารังษี (เปลื้อง วิสฺสุโข) วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติพิณเฑโร) วัดกวิศรารามวรวิหาร จังหวัดลพบุรี พระโพธิญาณเถระ (หลวงปู่ชา สุภทฺโท) วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา (ครูบาวงค์) วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม จังหวัดลำพูน หลวงจินตณานันต์ จินพรต (ได้ชื่อเย็นบุญ) วัดทิพย์าวีรวรวิหาร กรุงเทพฯ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) วัดปากน้ำ กรุงเทพฯ พระราชสังวรวิกรมณต์ (หลวงปู่โตะ อินฺทสุวณฺโณ) วัดประดู่ฉิมพลี กรุงเทพฯ พระสุพรหมยานเถระ (ครูบาพรหมา พรหมจกโก) วัดพระพุทธบาทตากผ้า

พระอาจารย์มัน ภุริทัตโต

ชุดสำนวนหัวล้านไทย

ชุดครอบครัวยไทย

จังหวัดลำพูน พระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (หลวงปู่เทก์ เทสรังสี) วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย หลวงพ่อเกษม เขมโก สุสานไตรลักษณ์ จังหวัดลำปาง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพฯ พระครูวิมลคุณากร (หลวงปู่ศุข) วัดปากคลองมะขามเฒ่า จังหวัดชัยนาท พระราชมนัสสัมปญญาคุณปมาจารย์ “สามเฒ่าโมกข์” (หลวงปู่ทวด) วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี พระอาจารย์มัน ภุริทัตโต (ภุริทัตตะเถระ) วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร ครูบาศรีวิชัย (สิริวิชัย) วัดพระธาตุคุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้ก็มีหุ่นเป็นชุด เช่น ผลงานเทิดพระเกียรติชุดอดีตพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ ผลงานจากจินตนาการชุดมุมหนึ่งของชีวิต ผลงานชุดขงจื้อจอมปราชญ์ ชุดสมเด็จพระ

ชุดพระอภัยมณี

พระปियมหาราชกับการเลิกทาส ชุดพระอภัยมณีของสุนทรภู่ ชุด
ตำนานหัวล้านไทย

ผลงานสร้างสรรค์ของกลุ่มศิลปินไทยที่ทุ่มเทพลังกายและใจ
อดทนเพียรพยายาม พิถีพิถัน สะท้อนศาสตร์และศิลป์ออกมา
อย่างมีชีวิตชีวา เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่ควรแก่การยกย่อง
ผลผลิตที่ออกมาไม่เพียงแต่สร้างชื่อเสียงเฉพาะชาวไทยเท่านั้น แม้ชาว
ต่างชาติก็ให้การยอมรับคุณค่าแห่งประติมากรรมอันบริสุทธิ์ของ
กลุ่มศิลปินไทยดังกล่าว จึงเป็นที่น่าภาคภูมิใจอย่างยิ่ง

สวนสามพราน

สวนสามพรานเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับผู้รัก
ธรรมชาติ อยู่ห่างจากตัวเมืองนครปฐมเพียง ๓๐ กิโลเมตร และห่าง
จากกรุงเทพมหานคร ๓๒ กิโลเมตร ตามเส้นทางถนนเพชรเกษม

ภายในมีบรรยากาศร่มรื่น เงียบสงบ ตกแต่งอย่างงดงามด้วยสวนกุหลาบและไม้ดอกนานาชนิด มุมหนึ่งของสวนสามพราน สร้างเป็นหมู่บ้านไทยจำลองวิถีชีวิตของคนชนบทไทยมาไว้ที่หมู่บ้านแห่งนี้ อย่างมีชีวิตชีวา มีการสาธิตการทอผ้าพื้นเมือง ทำรวม บั้นหม้อ ร้อยพวงมาลัย ลงรักปิดทอง และอื่นๆ อันเป็นงานฝีมือมีชื่อเสียงของประเทศไทย ให้ชาวต่างประเทศได้ชื่นชม

สวนสามพรานได้จัดให้มีกิจกรรมการแสดงด้านศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้านหลายรายการ เป็นต้นว่า การฟ้อนรำ การแสดงมวยไทย ฟันดาบ ตลอดจนสาธิตพิธีบวชนาค และแต่งงานแบบไทย นอก-

จากนั้นยังได้จัดบริการให้มีบ้านพักแบบชนบทที่เรียบง่ายและสะดวกสบาย รวมทั้งจัดที่พักแบบโรงแรมทันสมัยทั่วไป

สถานที่ท่องเที่ยวพิกัดอากาศแห่งนี้ เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จึงมีความสำคัญในด้านเศรษฐกิจ สามารถชักจูงให้ชาวต่างประเทศจำนวนมากเข้ามาท่องเที่ยว พักผ่อน ซื้อสินค้าพื้นเมือง และเป็นแหล่งเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมให้ชาวต่างชาติได้รู้จัก เข้าใจขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตของชาวไทยได้อย่างดี

ภูมิปัญญาล้ำค่าของชาว นครปฐม

บรรพบุรุษของไทยแต่ละ
ท้องถิ่นได้คิดค้นภูมิปัญญาที่เกี่ยว
กับประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรม
และสิ่งของเครื่องใช้สำหรับการ
ดำรงชีวิตอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็น
เป็นพิธีการลงแขก เพื่อให้เกิด
ความร่วมมือกันในการเก็บเกี่ยวข้าว
การทอผ้า การถักสานเครื่องหวาย
และอื่นๆ ส่วนชาวนครปฐม สิ่งที
ถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่คนรุ่น
ปู่ ย่า ตา ยาย อันถือเป็นภูมิปัญญา
และความภาคภูมิใจของชาวนคร-
ปฐมและผู้ที่ได้พบเห็นทั่วไป ได้แก่
การร้อยมาลัยไทยด้วยดินหอมมะลิ
การถักร้อยเครื่องห่มบาตร และ
การทำข้าวหลาม

การร่อยกลายเป็นไทยด้วย "ดินหอมมะลิ"

การร่อยกลายเป็น เป็นงานฝีมือของไทยที่มีความละเอียดอ่อน นอกจากจะให้ความสวยงาม และใช้ประโยชน์ในงานพิธีต่างๆ แล้วยังช่วยกล่อมเกล่า ปลุกฝังความมีระเบียบวินัยของผู้ทำได้เป็นอย่างดี

ดินหอมมะลิ เป็นดินสำเริงรูปเกิดจากการผสมผสานระหว่างดินขาว (ดินจากธรรมชาติ) กับสารเคมีบางชนิดโดยผ่านกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์ ดินสำเริงรูปที่ได้นี้จะมีสีขาว สามารถนำมาใส่สีเติมกลิ่นหอมต่างๆ ได้ตามต้องการ

คุณสมบัติของดินหอมมะลินี้เป็นวัสดุที่ไม่มีอันตราย ไม่เหมือนกับสิ่งประดิษฐ์ที่ทำขึ้นจากสบูหรือแป้งขนมปัง ที่มักจะมีการฉีดยาเคมี ป้องกันแมลงหรือมอด ซึ่งทำให้เกิดเชื่อว่าเป็นอันตรายต่อผู้ใช้ นอกจากนั้น ดินหอมมะลียังเป็นดินที่สามารถนำมาใช้ทำมาลัยได้ใกล้เคียงธรรมชาติที่สุด ทั้งรูปแบบ สีกลิ่น และกลิ่นหอม ดินหอมมะลิสามารถปั้นได้ด้วยมือเหมือนดินน้ำมัน เวลาปั้นก็ยุบแล้วปั้นใหม่ได้เมื่อปั้นเสร็จก็เพียงผึ่งลมหรือแดดอ่อนๆ ประมาณ ๖-๘ ชั่วโมง สิ่งประดิษฐ์นั้นก็แข็งแรง สามารถนำมาทำความสะอาดด้วยการล้างน้ำได้เหมือนเซรามิก และหากไม่ต้องการใช้งานแล้วก็เพียงแค่ทิ้งลงดิน มันก็จะย่อยสลายกลับไปเป็นดินอีกครั้งในระยะเวลา ๖-๑๒ เดือน ซึ่งเป็นการช่วยลดปัญหาการย่อยสลายเศษวัสดุต่างๆ ได้ด้วย

พระธรรมมหาวิธานวัตร (ปัญญา อินทปญฺญ) เจ้าอาวาสวัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เป็นผู้หนึ่งที่สนับสนุนการประดิษฐ์งานหัตถกรรมด้วยดินหอมมะลิ โดยอนุเคราะห์ให้มุมหนึ่งของวัดไร่ขิง เป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนทำผลิตภัณฑ์จากดินหอมมะลิแก่ประชาชนที่สนใจ และจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ต่างๆ จากดินหอมมะลินี้ด้วย เพื่อส่งเสริมให้บุคคลที่ไม่มีอาชีพได้สามารถ

ประดิษฐ์งานฝีมือจากดินสำเร็จรูป แล้วนำมาวางขายที่วัด และอีกเหตุผลหนึ่งที่สำคัญก็คือ ต้องการถ่ายทอดและสืบสานงานศิลปวัฒนธรรมอันมีค่าของประชาชนชาวไทย ให้คงอยู่สืบต่อไป

เนื่องในโอกาสวันแม่แห่งชาติ วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๘ ทางกลุ่มหัตถกรรม “ดินหอมมะลิ” วัดไร่ขิง ได้จัดสร้างมาลัยมะลิ วันแม่ขนาดใหญ่ที่สุดในโลกด้วยดินหอมมะลิ ขนาดความกว้าง ๓๐ เซนติเมตร ยาว ๙๙ เซนติเมตร นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายแด่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาและวันแม่แห่งชาติ อีกพวงหนึ่งนำไปแสดงไว้ใน พิพิธภัณฑ์มาลัยไทย เพื่อเก็บรักษาไว้ให้เป็นมรดกทางศิลปและวัฒนธรรมของชาติต่อไป

การถักร้อยเครื่องหุ้มบาตร

งานถักร้อยเครื่องหุ้มบาตรหรือสลกบาตร เป็นงานถักร้อยใหม่พรหมที่คลุมบาตรพระ เพื่อช่วยลดความร้อนจากข้าว หรืออาหารที่ญาติโยมใส่ลงในบาตร

เครื่องหุ้มบาตร ใช้กันในหมู่พระภิกษุสงฆ์มาช้านานแล้ว โดยเฉพาะพระที่นิยมการออกธุดงค์ เนื่องจากเครื่องหุ้มบาตรจะช่วยให้การเดินทางสะดวกยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังได้ปฏิบัติตามกฎของสงฆ์ที่ได้ระบุไว้ว่า ถ้าพระภิกษุสงฆ์เดินทางเกิน ๑ โยชน์ (ประมาณ ๑,๖๐๐ กิโลเมตร) โดยไม่มีบาตรและสลกบาตรจะต้องถูกปรับอาบัติทุกกฏ หมายถึง การประพฤติตนไม่เหมาะสม

ที่หมู่บ้านตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีชื่อเสียงในการผลิต “งานถักร้อยเครื่องหุ้มบาตรหรือสลกบาตร” นายสมเกียรติ ทองมูล เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าว และได้สอนชาวบ้านแถบนั้นให้ถักเป็นด้วยได้เล่าให้ฟังถึงความเป็นมาของการถักร้อยเครื่องหุ้มบาตรของเขาว่า

เครื่องหุ้มบาตรพระ

เมื่อครั้งที่ผมบวช ได้ออกชุดงค์ไปเรื่อย ๆ จนถึงวัดจันทรา จังหวัดจันทบุรี ได้พบพระอาจารย์สำโรง ซึ่งพระอาจารย์สำโรงท่านนี้เอง ที่ได้หัดให้ผมทำสลกบาตรและชาบาตร ผมได้ฝึกทำสลกบาตรนี้ถึง ๓ ปีกว่า จึงมีความชำนาญ ซึ่งการทำสลกบาตรถือเป็นการฝึกความอดทนและความสุขุม นอกจากนั้นการได้ทำบริวารถวายแด่พระ ถือว่าได้ทำบุญแก่พุทธศาสนา ทำให้กุศลจิตเกิด

นายสมเกียรติยังได้เล่าให้ฟังต่อไปว่า หลังจากที่ลาสิกขา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ก็ได้ไปอาศัยอยู่กับเพื่อน พอต่อมาได้ข่าวบิดาถึงแก่กรรม จึงได้เดินทางกลับบ้านเกิดที่จังหวัดนครปฐม และเริ่มทำสลกบาตร โดยดัดแปลงลายใหม่ เพื่อให้มีความสวยงามขึ้น ซึ่งได้ทุ่มเทแรงกาย แรงใจ เพื่อให้เครื่องหุ้มบาตรนี้ออกมามีความประณีตสวยงาม ตั้งใจนำไปถวายพระภิกษุสงฆ์ในช่วงเทศกาลต่างๆ ต่อมาชาวบ้านได้เห็นสลกบาตรที่นายสมเกียรติทำไปถวายพระ ก็สนใจมาฝึกทำกันเป็นอาชีพเสริม ปัจจุบันมีเพื่อนบ้านมาฝึกทำสลกบาตรอยู่กว่า ๓๐ คน สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านแถบนั้น นายสมเกียรติจะหาวัสดุอุปกรณ์ให้ ส่วนชาวบ้านจะได้รับค่าแรงในการถัก เมื่อถักเครื่องหุ้มบาตรเสร็จ นายสมเกียรติก็จะนำมาประกอบเป็นชุดส่งขายที่ร้านแถวเสาชิงช้า กรุงเทพมหานคร ชุดหนึ่งประกอบด้วย ชาบาตร ที่รองบาตร สลกบาตร สายบาตร ตัววัดสาย และบาตร

ชาบาตร เป็นที่สำหรับวางบาตร ใช้ไม้ไผ่หรือก้านใบลานสานด้วยหวาย เพื่อให้มีความแข็งแรงและแน่นหนา ถัดจากชาบาตรก็คือ ที่รองบาตรหรือฝารองบาตร ซึ่งใช้ไหมพรมหรือในลอนดัก ถัดมาเป็นสลกบาตร ซึ่งใช้เชือกในลอนมาถักลาย โดยต้มเชือกก่อน

ครึ่งชั่วโมง เพื่อไม่ให้เชือกยืตเพราะเวลาเชือกโดนความร้อนเชือกจะหด ทำให้สวมบาตรไม่ได้ การถักสลกบาตรเริ่มถักที่ฝ่าบาตรก่อน ถักไปจนรอบฝ่าบาตร หลังจากนั้นจึงถักที่ตัวบาตร โดยถักที่กันบาตรก่อน ถักวนเป็นรอบขึ้นมาเรื่อยๆจนถึงขอบบาตร เมื่อถักเสร็จแล้วนำฝ่าบาตรมาปิดกับตัวบาตร เชือกที่ถักกลายไว้ก็จะบรรจบกันพอดี ส่วนสายบาตรเป็นสายพานที่ใช้คล้องกับสลกบาตร จะมีโรงงานทำสายบาตรมาส่งโดยเฉพาะ สุดท้ายคือ ตัวตะขานหรือตัววัดสาย ใช้เชือกว่มาถักกลาย เพื่อยึดระหว่างขาบาตรกับสลกบาตร

นายสมเกียรติ ทองมูล ตั้งใจจะสืบทอดวัฒนธรรมการถักร้อยเครื่องห่มบาตรให้ชาวบ้านแถบนี้ได้ทำเป็นอาชีพ และหวังที่จะพัฒนางานฝีมือนี้ให้สวยงาม มีคุณค่าสูงสมกับเป็นสิ่งรองรับบริวารสำคัญของพระสงฆ์ในพุทธศาสนา

การถักข้าวหลาม

ข้าวหลามเป็นของฝากที่ขึ้นชื่อของจังหวัดนครปฐม ผู้ใดที่ได้ไปจังหวัดนี้แล้วอดที่จะซื้อมาฝากญาติมิตรไม่ได้ การทำข้าวหลามเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้วิวัฒนาการในการทำมาหลายชั่วอายุคน

หมู่บ้านพระงาม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่นิยมทำข้าวหลามเป็นอาชีพ ทำทั้งข้าวหลามธรรมดา (ข้าวเหนียวขาว) ข้าวหลามข้าวเหนียวดำ ข้าวหลามสังขยา และข้าวหลามบิ่จ่าง วิธีการทำข้าวหลามนั้น ร้านที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งได้อธิบายถึงการทำให้ฟังว่า เริ่มจากตัดกระบอกไม้ไผ่ให้ได้ขนาดที่จะบรรจุเนื้อข้าวหลาม เมื่อตัดเสร็จแล้ว ก็รีบอุดปากกระบอกไม้ไผ่ด้วยใบตองแห้งที่ทำเป็นจุกไว้ เพื่อป้องกันไม่ให้ตัวแมลงเข้าไป พอได้

เวลาบ่าย ๓ โมง ก็เริ่มทำข้าวหลาม โดยแช่ข้าวเหนียวเชียว ซึ่ง
เป็นข้าวเหนียวอย่างดี ข้าวให้สะอาด สงให้แห้ง เอามารอกใส่
กระบอกล้อมไฟที่ได้เตรียมไว้แล้ว หลังจากนั้นก็ต้มน้ำตาล
และเกลือ ผสมให้มีความกลมกล่อมรสชาติพอดี แล้วจึงหยอดลงไป
ในกระบอที่ได้ใส่ข้าวเหนียวไว้แล้วอุดจุกตามเดิม ข้าวหลามที่ได้จะ
สะอาดและน่ารับประทาน ในช่วงเวลากลางคืนกระบอที่ที่อึดตัวจะซึม
ลงไปเนื้อข้าวเหนียว หลังจากนั้นพอตี ๓ ก็เริ่มเผาข้าวหลาม ข้าว
หลามที่กำลังเผาจะส่งกลิ่นหอมอบอวล และเมื่อเผาเสร็จก็จะนำมา
ขายในตอนเช้า ทำเช่นนี้ทุกวัน สิ่งสำคัญที่ทำให้ข้าวหลาม เป็นที่ติด
อกติดใจของผู้ซื้อจนทุกวันนี้ อีกอย่างหนึ่งคือ การขายข้าวหลามที่ทำ
สุกใหม่ทุกวัน ไม่มีการนำข้าวหลามที่ค้างคืนมาขาย ซึ่งถือว่าเป็น
ความซื่อสัตย์ที่มีต่อลูกค้า

แหล่งศึกษากาดะวันตก

นครปฐมมีทำเลที่อุดม
สมบูรณ์ เป็นเมืองที่สงบร่มเย็น
การสื่อสารคมนาคมสะดวก จึงเป็น
เขตปริมณฑลที่รองรับการขยาย
เมืองอันแออัดของกรุงเทพมหานคร
ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
สถานศึกษาระดับใหญ่ ที่ต้องใช้
เนื้อที่จำนวนมาก แต่มีอาณาบริเวณ
จำกัดอยู่ในกรุงเทพมหานคร เมื่อ
ต้องการขยายมักเล็งเป้าหมายใหม่
มายังนครปฐม

ปัจจุบันนี้ นครปฐมเป็นแหล่งศึกษาที่สำคัญของภาคตะวันตก และเนื่องจากปรัชญา หลักการในการจัดการศึกษาของสถาบันทุกระดับมักเน้นการพัฒนาสังคมในชุมชน และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นมรดกส่วนหนึ่งของชาติ จึงเกิดการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนโดยรอบสถาบันเหล่านั้น ส่งผลกระทบที่พึงประสงค์ให้สภาพความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมน่าดูยิ่งขึ้น นครปฐมในปัจจุบันจึงมีชีวิตชีวาและเป็นเมืองวิชาการนอกเหนือจากลักษณะเด่นเดิมที่เป็นปฐมนครแห่งพุทธศาสนา

เหตุผลที่สถาบันการศึกษาต่างๆ มองเห็นความสำคัญของนครปฐม อาจคล้ายกับพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกนครปฐมเป็นที่ตั้งพระราชวังสนามจันทร์ เพียงแต่ช่วงเวลาต่างกัน และจุดมุ่งหมายในการใช้พื้นที่ต่างกัน เมื่อกรุงเทพมหานครเริ่มแออัด นครปฐมจึงเป็นทำเลแรกที่สถานศึกษาหลายแห่งนึกถึงเมื่อสามสิบสี่สิบปีที่ผ่านมา และเริ่มทยอยกันขยับขยายและมาลงหลักปักฐานที่นครปฐม ดังจะขอลกล่าวถึงสถาบันเหล่านั้นเรียงตามลำดับเวลาที่ก่อตั้งขึ้นในนครปฐมดังนี้

โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

สถาบันการศึกษาของนายตำรวจแห่งนี้อยู่ที่ตำบลสามพราน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ก่อเกิดขึ้นครั้งแรกที่จังหวัดนครราชสีมา เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๔ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชื่อว่าโรงเรียนนายร้อยตำรวจภูธร จากนั้นได้โยกย้ายไปในหลายๆที่ระหว่างกรุงเทพมหานครและนครปฐมถึงห้าหกครั้ง ในที่สุด พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจในสมัยนั้นจึงได้จัดตั้งที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๔

กองบัญชาการโรงเรียนนายร้อยตำรวจ

อนุสาวรีย์พล.ต.อ.น้าว ศรียานนท์

จนถึงปัจจุบันนี้ ใช้ชื่อว่า โรงเรียนนายร้อยตำรวจ จัดเป็นสถาบัน การศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งใช้ระยะเวลาศึกษาตลอดหลักสูตร ๔ ปี เหมือนเช่นอุดมศึกษาทั่วไป

ภารกิจหลักและปรัชญาของสถาบันนี้คือ การจัดการศึกษา อบรม และฝึกนักเรียนนายร้อยตำรวจ ให้มีความรู้ความสามารถใน วิชาการตำรวจและการบริหารงานตำรวจ ความรู้ความเข้าใจใน กฎหมายสำหรับการปฏิบัติงานตำรวจ และรอบรู้ในแขนงวิชาการ ชั้นอุดมศึกษาอื่นๆที่เกี่ยวข้องเพื่อการพัฒนาชีวิต และเอื้อต่อการนำ ไปประกอบวิชาชีพ รวมทั้งการหล่อหลอมให้มีคุณลักษณะทางกาย และคุณธรรมประจำใจ เป็นผู้ที่มีความสุขภาพพละนามัยสมบูรณ์ทางด้าน ร่างกาย จิตใจและอารมณ์ มีบุคลิกภาพที่สอดคล้องกับสังคมและ วัฒนธรรมอันดีงามของไทย กล้าหาญอดทน เชื่อมั่นในตนเอง มี

วิจารณ์แผนในการตัดสินใจที่ถูกต้อง ยึดถือหลักศีลธรรมและจรรยาบรรณในวิชาชีพตำรวจ เป็นแนวทางในการประพฤติตนและปฏิบัติงาน สืบทอดธรรมเนียมของตำรวจด้วยความสำนึกในเกียรติวินัย และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความซื่อสัตย์สุจริต พร้อมทั้งจะเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และยึดมั่นในการรักษากฎหมายและความสงบเรียบร้อยของสังคมด้วยความเสมอภาคและเป็นธรรม

โรงเรียนนายร้อยตำรวจได้กำหนดหลักสูตรเพื่อหล่อหลอมนักเรียนให้เป็นนายร้อยตำรวจตามปรัชญาดังกล่าวทั้งภาคทฤษฎีและภาคฝึก เพื่อให้มีความพร้อมทั้งด้านสติปัญญา สรีระ และบุคลิกภาพ นักเรียนทุกคนไม่เพียงแต่เรียนรู้วิชาการตำรวจและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นวิชาหลักเท่านั้น หากยังต้องเรียนรู้วิชาการต่างๆ ด้านสังคมศาสตร์ จริยศึกษา ตลอดจนพลศึกษาด้วย หลักสูตรส่วนนี้ถือเป็นภาควิชาการ มีทั้งส่วนที่เป็นวิชาบังคับและวิชาเลือก ซึ่งได้ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับยุคสมัยตลอดมา

ส่วนภาคฝึกประกอบด้วยการฝึกแบบตำรวจและแบบพลศึกษา เช่น ยุทธวิธีตำรวจ การยิงปืน การต่อสู้ป้องกันตัว และมวย เป็นต้น

การฝึกภาคสนาม

นอกจากนี้ยังต้องฝึกหลักสูตรพิเศษด้วย ได้แก่ การต่อต้านและปราบปรามการก่อความไม่สงบ การรับใช้ประชาชนในชนบท การโดดร่ม และเนื่องจากนายร้อยตำรวจทุกคนที่

จบการศึกษาแล้ว จะต้องรับราชการเป็นตำรวจชั้นสัญญาบัตร ซึ่งส่วนมากปฏิบัติหน้าที่เป็นรองสารวัตรในหน้าที่ต่างๆ โดยเน้นการสอบสวน การฝึกที่จำเป็นอีกส่วนหนึ่งจึงเป็นการฝึกหัดปฏิบัติงานตำรวจ และการฝึกหัดสอบสวน ยิ่งกว่านั้นยังมีกิจกรรมเสริมหลักสูตรอีก ๑๐ กว่าประเภท เช่น การฝึกหัดพิมพ์ดีด การฝึกหัดขับรถยนต์ และจักรยานยนต์ การฝึกตรวจท้องที่ การพัฒนาบุคลิกภาพและมารยาทสังคม การบรรยายพิเศษ ฯลฯ การศึกษาในภาคฝึกทั้งหมดไม่นับหน่วยกิต แต่เป็นหลักสูตรที่ช่วยให้มีความพร้อมและความคล่องตัวสำหรับวิชาชีพตำรวจเมื่อเข้ารับราชการ

ระหว่างการฝึกศึกษา นักเรียนทุกคนได้รับการบรรจุให้เป็นข้าราชการตำรวจยศพลตำรวจสำรองพิเศษ ได้รับเงินเดือนตามอัตรานักเรียนนายร้อยตำรวจ นอกจากนี้ส่วนราชการยังรับผิดชอบค่าอาหาร ที่พัก และเครื่องแต่งกายตามระเบียบราชการด้วย เมื่อจบหลักสูตรนายร้อยตำรวจ จะได้รับพระราชทานกระบี่จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และได้รับปริญญารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต พร้อมทั้งได้รับการบรรจุแต่งตั้งเป็นนายตำรวจชั้นสัญญาบัตรทำหน้าที่รองสารวัตร หรือผู้บังคับหมวด ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น

นอกเหนือจากหลักสูตร ๔ ปีแล้ว โรงเรียนนายร้อยตำรวจยังทำหน้าที่ฝึกอบรมบุคคลภายนอกที่มีวุฒิปริญญาตรี และข้าราชการตำรวจชั้นประทวนกับพลตำรวจที่มีวุฒิปริญญาตรีเพื่อแต่งตั้งเป็นนายตำรวจชั้นสัญญาบัตรด้วย

ในอาณาเขตประมาณ ๕๔๐ ไร่ ของโรงเรียนนายร้อยตำรวจ จัดแบ่งออกเป็นส่วนต่างๆ ตามลักษณะการใช้งาน ส่วนที่ใช้เพื่อการบริหารและการศึกษาทางวิชาการประกอบด้วย กองบัญชาการ ตึกเรียน หอสมุด หอประชุม ส่วนที่ใช้เพื่อการฝึกได้แก่ โรงพล

สนามยิงปืน สนามกีฬา และสระว่ายน้ำ นอกจากนี้คือส่วนที่พักอาศัยและนันทนาการ ซึ่งประกอบด้วย โรงนอน โกศนการ สโมสร มุมพักผ่อนต่างๆ ที่ดูสงบและร่มรื่น เป็นวิทยาเขตที่มีความพร้อมบริบูรณ์สำหรับการผลิตนายร้อยตำรวจ เพื่อออกไปปฏิบัติหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อย ให้แก่สังคมและประชาชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งที่สองที่ขยายวิทยาเขตมายังนครปฐม เพราะวิทยาเขตดั้งเดิมซึ่งตั้งอยู่ในวังท่าพระ ห่างจากพระบรมหาราชวังเพียงแค่น้ำตกนั้นคับแคบมาก ไม่สามารถขยายและให้บริการ เพื่อสนองความต้องการของประเทศได้ ส่วนสาเหตุของการขยายมายังพระราชวังสนามจันทร์นั้น นอกจากเหตุผลหลักดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว มหาวิทยาลัยศิลปากรยังมีเหตุผลเฉพาะอีกสองสามประการ คือ ๑) พระราชวังสนามจันทร์เคยเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ผู้ทรงสนพระราชหฤทัยในศิลปะ วรรณศิลป์ และโบราณคดีเป็นอย่างยิ่ง ๒) มหาวิทยาลัยศิลปากรแรกเริ่มนั้นเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกที่เน้นศิลปะ มีพระคณศซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งศิลปะเป็นตราประจำมหาวิทยาลัย และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเทวาลัยคเณศไว้ที่พระราชวังสนามจันทร์ ๓) นครปฐมเป็นที่ประดิษฐานพระปฐมเจดีย์ และเป็นศูนย์กลางของโบราณคดีและศิลปะสำคัญของไทยมาแต่อดีตกาล

เมื่อมหาวิทยาลัยได้รับอนุมัติให้ขยายวิทยาเขตมาที่พระราชวังสนามจันทร์ ได้ตั้งวิทยาเขตในบริเวณที่เรียกว่าพระราชวังโบราณ

ซึ่งอยู่ด้านหลังพระที่นั่ง พระตำหนักองค์ต่างๆ มีเนื้อที่ประมาณ ๔๓๐ ไร่ จากเนื้อที่ของพระราชวังทั้งหมดเกือบ ๘๕๐ ไร่ คณะที่เปิดสอนครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ คือ คณะอักษรศาสตร์ แต่ชื่อที่รู้จักกันดีในขณะนั้น คือ วิทยาลัยทับแก้ว ชื่อนี้ตั้งขึ้นเพื่อเชิดชูนามที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแก่พระตำหนัก ซึ่งอยู่ชิดับบริเวณวิทยาลัย

เคยมีผู้เข้าใจสับสนเกี่ยวกับชื่อคณะอักษรศาสตร์และวิทยาลัยทับแก้วของวิทยาเขตแห่งนี้ว่าคือสิ่งเดียวกัน แม้ผู้ที่เคยศึกษาอยู่ในสถาบันดังกล่าวในยุคหลังๆ ก็อาจหาคำตอบได้ยาก ข้อมูลจากวารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับพิเศษครบรอบ ๕๐ ปี มหาวิทยาลัยศิลปากร มีอธิบายไว้ ความว่า ตามความมุ่งหวังแรกเริ่มของการขยายมหาวิทยาลัยในขณะนั้น เห็นว่าการแบ่งการศึกษาออกเป็นคณะฯ ผู้เรียนมักแบ่งแยกกันตามคณะของตน ไม่เกิดจิตใจที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและรู้จักกันอย่างไมทั่วถึง จึงเห็นสมควรให้ใช้

ระบบการปกครองหอพักหรือที่เรียกว่า วิทยาลัย เช่นเดียวกับระบบการศึกษาและการปกครองของมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ระบบนี้จะช่วยให้นักศึกษาได้อยู่ใกล้ชิดกับอาจารย์ในหอพักเดียวกัน เพราะนักศึกษาส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัด ชาติผู้ปกครอง ชาติที่เพิ่งที่ปรึกษา อาจมีปัญหาทางวิชาการ เศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ การจัดหมู่ที่พักรังจัดให้เอื้อต่อการปกครองดูแล ในวิทยาลัยหนึ่งๆ มีนักศึกษาจากคณะต่างๆ เข้าพักอยู่ด้วยกัน วิทยาลัยมีหน้าที่ดูแลเรื่องการกินอยู่ สวัสดิการ การอบรม เสมือนผู้ปกครองที่รับช่วงจากพ่อแม่ รวมทั้งจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้นักศึกษาด้วย ส่วนการเรียนการสอนภาควิชาการนั้นเป็นหน้าที่ของคณะวิชาต่างๆ ซึ่งวิทยาลัยและคณะที่ก่อตั้งควบคู่กันครั้งแรกคือ วิทยาลัยทัพบกกับคณะอักษรศาสตร์ แม้ในขณะนั้นจะมีแผนจัดตั้งวิทยาลัยทัพบก วิทยาลัยทรงพล วิทยาลัยเพชรรัตน์ และคณะวิชาต่างๆ เช่น คณะศึกษาศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ และคณะดุริยางคศิลป์ ด้วยก็ตาม แต่ระบบดังกล่าวไม่ได้รับความนิยม และล้มเลิกไปในเวลาไม่นานนัก จึงเกิดความเข้าใจสับสนเกี่ยวกับชื่อคณะอักษรศาสตร์และวิทยาลัยทัพบกอยู่ระยะหนึ่ง ความเป็นมาในส่วนนี้ทำให้ทราบปรีชาญาณประการหนึ่งของวิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์เมื่อแรกเริ่มก่อตั้ง

จากกำเนิดดั้งเดิมที่เน้นด้านศิลปะ มหาวิทยาลัยได้ขยายเข้าสู่ระบบสากลด้วยการเปิดคณะวิชาต่างๆ ให้หลากหลาย เพื่อผลิตบัณฑิตตามสาขาที่ประเทศชาติต้องการ การเปิดวิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จึงเป็นการตั้งคณะใหม่ด้านสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ซึ่งเริ่มต้นด้วยคณะอักษรศาสตร์ดังที่กล่าวแล้ว หลังจากนั้นจึงเกิดคณะศึกษาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ตามลำดับ จนกระทั่งเวลาผ่านไป ความจำเป็นด้านคุณภาพชีวิตและเทคโนโลยี

เพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่บุคลากรในสาขาดังกล่าวขาดแคลน จึงเปิดคณะ เกาส์ศาสตร์ และคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรมอีก ๒ คณะ อย่างไร ก็ตาม วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์มิใช่จะจำกัดเฉพาะคณะวิชา ด้านสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์เท่านั้น หากแต่คณะวิชาด้าน ศิลปะ อันได้แก่ คณะมัณฑนศิลป์และคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ ก็ได้ขยายบางส่วนมายังวิทยาเขตนี้ พร้อมกันนี้ มหาวิทยาลัยยังเปิดสอนระดับปริญญาโทสาขาวิชาต่างๆ ในแต่ละ คณะด้วย

นอกเหนือจากการให้การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตแล้ว ปรัชญา ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของมหาวิทยาลัย คือ การทำนุบำรุงศิลป-วัฒนธรรมของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็น มหาวิทยาลัยด้านศิลปะ และตั้งอยู่ในเขตโบราณสถาน ซึ่งมีสถาปัตยกรรมอันวิจิตร จึงได้รับมอบหมายให้ดูแลและบูรณะพระตำหนักและ อาคารอื่นๆ ในพระราชวังสนามจันทร์ที่อยู่ในสภาพทรุดโทรมหลายแห่ง ได้แก่ พระตำหนักขาลิมมกลอสัน พระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์ พระตำหนักทับขวัญ และทับเจริญ หลังจากบูรณะแล้ว ได้จัด พระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์เป็นพิพิธภัณฑ์แสดงพระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่พระราชสมภพ พระราชกรณียกิจ และพระปรีชาญาณต่างๆ สำหรับอาคารส่วนอื่นนั้น มหาวิทยาลัยศิลปากรได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้จัดพระตำหนัก ทับขวัญเป็นหอศิลป์ของมหาวิทยาลัย และทับเจริญเป็นสถาบันวัฒนธรรม ภูมิภาคตะวันตก เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษาค้นคว้าด้านศิลป-วัฒนธรรมของภูมิภาคนี้ รวมทั้งได้ร่วมมือและแลกเปลี่ยนข้อมูลกับ สถาบันการศึกษาอื่นๆ ในภูมิภาคตะวันตกด้วย

การเดินทางมายังมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวัง

สนามจันทร์ สะดวกทั้งทางรถไฟและรถยนต์ หากจัดเป็นแหล่งศึกษา และท่องเที่ยว ก็สามารถเดินทางต่อเนื่องกันได้อย่างสะดวก ตั้งแต่ พระปฐมเจดีย์ต่อไปยังพระราชวังสนามจันทร์และมหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งล้วนเป็นบริเวณที่เหมาะสมแก่การศึกษา เที่ยวชม และพักผ่อน หย่อนใจยิ่งนัก

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์กำเนิดขึ้นด้วยเป้าหมายเฉพาะ ด้านเกษตร ทำนองเดียวกับมหาวิทยาลัยศิลปากร โดยที่ครั้งแรกนั้น เป็นโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมก่อน แล้วยกฐานะเป็นสถาบัน อุดมศึกษา จากนั้นได้พัฒนาขึ้นโดยลำดับตามการเปลี่ยนแปลงของ บ้านเมืองที่ต้องการบุคลากรด้านต่างๆ สำหรับการพัฒนาประเทศ จนกระทั่งเปิดคณะและสาขาวิชาต่างๆ ที่นอกเหนือจากวิชาการเกษตร หลายคณะหลายสาขาวิชา แม้อำนาเขตของมหาวิทยาลัยเกษตร- ศาสตร์ ณ วิทยาเขตบางเขน จะมีความกว้างใหญ่ไม่น้อยกว่า ๘๔๐ ไร่ แต่เนื่องจากบางส่วนใช้เป็นที่ตั้งของกรมและกองต่างๆ ในสังกัด กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ อีกทั้งมีคณะวิชาต่างๆ ไม่ต่ำกว่า ๓๐ คณะ และบางคณะจำเป็นต้องใช้เนื้อที่มากเป็นพิเศษเพื่อการวิจัย และทดลองทางการเกษตร เนื้อที่ในวิทยาเขตบางเขนจึงไม่เพียงพอ แก่การขยายการศึกษาและวิจัย วิทยาเขตกำแพงแสนจึงเปิดขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ ในเนื้อที่ ๗,๘๑๔ ไร่ ตั้งอยู่ที่หมู่ ๖ ตำบล กำแพงแสน อำเภอกำแพงแสน บนถนนมาลัยแมนซึ่งเป็นเส้นทาง เชื่อมจากนครปฐมไปสู่พระนคร

การศึกษาที่วิทยาเขตนี้เน้นสาขาเกษตรเป็นสำคัญ คณะหลัก ที่เปิดสอนที่นี่คือคณะเกษตร คณะสัตวแพทยศาสตร์ คณะประมง

คณะวิศวกรรมศาสตร์
คณะศึกษาศาสตร์ และ
คณะศิลปศาสตร์และ
วิทยาศาสตร์ ส่วน
สาขาวิชาที่เน้น ได้แก่
สาขาศึกษาศาสตร์

เกษตร เศรษฐศาสตร์เกษตร วิศวกรรมเกษตร วิศวกรรมชลประทาน
พืชไร่ พืชสวน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสถาบันวิจัยและพัฒนา ซึ่ง
ประกอบด้วย ศูนย์วิจัยด้านต่างๆ อีกจำนวนมาก ดังนั้น เมื่อเข้ามา
ในวิทยาเขตแห่งนี้ เราจะพบศูนย์วิจัยสัตว์พันธุ์ต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่
เป็นปศุสัตว์ ฟาร์มสัตว์ และแปลงทดลองพืช ตลอดจนศูนย์ปฏิบัติการ
ต่างๆ กระจายอยู่ทั่ววิทยาเขต ส่วนมุ่งหมายเพื่อการศึกษา วิจัย
สำหรับนักศึกษา และการพัฒนาการเกษตรของชาติให้ก้าวหน้า
มีศักยภาพทั้งในด้านเลี้ยงประชากรไทยได้อย่างดี และเป็นเศรษฐกิจ
ส่งออกไปยังส่วนอื่นของโลกด้วย

ในขณะเดียวกัน วิทยาเขตมีสำนักส่งเสริมและฝึกอบรม เพื่อ
บริการวิชาการแก่ชุมชน ด้วยการฝึกอบรมและเผยแพร่ความรู้
ทุกสาขาที่จำเป็นสำหรับชุมชนโดยรอบ หรือต่างชุมชนที่ต้องการ
ความช่วยเหลือและคำแนะนำ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่ทันสมัย ตลอดจน
เทคโนโลยีที่เหมาะสมที่เกษตรกร ประชาชน หรือข้าราชการจะนำ
ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน หรือเพื่อการพัฒนาอาชีพของตน
จึงกล่าวได้ว่าวิทยาเขตกำแพงแสนไม่เพียงแต่จะเป็นสถานศึกษา
และสถานีวิจัยทดลองเกี่ยวกับพืชสัตว์ และเครื่องจักรทางการเกษตร
เท่านั้น หากยังเป็นแหล่งบริการความรู้ด้านการเกษตรเพื่อการ
พัฒนาอาชีพของเกษตรกรด้วย

นักศึกษาที่เดินทางมาศึกษา ณ วิทยาเขตกำแพงแสน ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาตั้งแต่ชั้นปีที่ ๒ ขึ้นไป ยกเว้นคณะเกษตร ที่เริ่มตั้งแต่ชั้นปีที่ ๑ เพราะหลังจากเรียนรู้ภาคทฤษฎีวิชาพื้นฐานทั่วไปในชั้นปีที่ ๑ แล้ว นักศึกษาจะต้องเรียนรู้กระบวนการและการทดลองวิจัย ตลอดจนการฝึกงานตามที่หลักสูตรกำหนด ซึ่งศูนย์ปฏิบัติการส่วนใหญ่อยู่ที่วิทยาเขตกำแพงแสน ส่วนการรับนักศึกษาเข้าศึกษาในวิทยาเขตนี้ มีทั้งส่วนที่รับจากการคัดเลือกของทบวงมหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยคัดเลือกเอง จากผู้ที่จบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ และมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตลุ่มน้ำแม่กลองรวมทั้งที่ราบลุ่มภาคกลาง ได้แก่ ผู้ที่อยู่ในเขตการศึกษา ๑, ๕, ๖ และ ๑๒ ซึ่งล้วนเป็นเขตเกษตรกรรมที่สำคัญของประเทศ เป็นอยู่ข้าวอู่น้ำที่เหมือนสถานียทดลองศักยภาพของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้อย่างดี

มหาวิทยาลัยมหิดล ณ ศาลายา

มหาวิทยาลัยมหิดล ณ ศาลายา เป็นพื้นที่บริเวณที่สามของมหาวิทยาลัยมหิดล ส่วนแหล่งกำเนิดเดิมนั้นทราบกันดีว่าคือบริเวณบางกอกน้อย จากนั้นขยายไปยังพญาไท ก่อนที่จะขยายมายังศาลายา นอกจากนี้ ยังมีสำนักงานอีกส่วนหนึ่งที่บริเวณเชิงสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า ผังธนบุรีด้วย

เนื่องจากมหาวิทยาลัยมหิดลมีประวัติที่ยาวนานมาก จึงสมควรจะกล่าวถึงเพื่อให้เข้าใจความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงโดยสังเขป

สถาบันแห่งนี้แรกกำเนิดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ชื่อว่า โรงเรียนราชพยาบาล เป็นนามพระราชทานตามพระนามของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราช-

กฤษฎีกาฯ ที่สิ้นพระชนม์ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานทรัพย์สิ้นและเงินพระมรดกของพระเจ้าสุภยาเธอพระองค์นี้สร้างโรงพยาบาลขึ้น ความจำเป็นที่ต้องมีแพทย์เพื่อทำงานในโรงพยาบาลจึงเกิดขึ้น และได้จัดสร้างโรงเรียนแพทยากรในโอกาสต่อมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามใหม่เป็น ราชแพทยาลัย ครั้นเมื่อโปรดเกล้าฯ สถาปนาโรงเรียนข้าราชการพลเรือนในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงรวมโรงเรียนราชแพทยาลัย เข้าเป็นคณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๙๖ จึงแยกคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ และคณะสัตวแพทยศาสตร์ มาสถาปนาเป็นมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พร้อมทั้งเปิดคณะที่เกี่ยวข้องอีกหลายคณะ เพื่อให้เป็นมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์แบบ โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานคำแนะนำอย่างใกล้ชิด หรือขณะนี้ พระราชทานนามใหม่ว่า มหิดล เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ ตามพระนามสมเด็จพระบรมราชชนก ผู้ทรงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการแพทย์ไทยเข้าสู่ยุคใหม่

ในขณะนั้นมหาวิทยาลัยเริ่มมีแผนที่จะขยายพื้นที่มายังศาลายา เพราะพื้นที่บริเวณบางกอกน้อยและพญาไทแออัด ไม่เพียงพอแก่การขยายการศึกษาซึ่งมุ่งสู่ด้านสังคมมากขึ้น โดยที่มหาวิทยาลัยตระหนักในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า การเรียนรู้วิชาการเฉพาะสาขาแต่เพียงอย่างเดียว นั้น จะทำให้นักศึกษาขาดจิตสำนึกทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ จึงจำเป็นต้องจัดการศึกษาด้านนี้ขึ้นด้วย ซึ่งเป็นการเรียนแบบสหวิทยาการ โดยกำหนดให้นักศึกษาชั้นปีที่ ๑-๒ มาใช้ชีวิตร่วมกัน เรียนร่วมกันในสิ่งแวดล้อมที่

เอื้ออำนวยให้พัฒนาความคิด ปรัชญาการดำรงชีวิต จริยธรรม บุคลิกภาพ พฤติกรรมการอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกัน อันเป็น พื้นฐานสำคัญสำหรับการเรียนในระดับสูงขึ้น และสำหรับผู้ที่จะทำ หน้าที่บริการปวงชนตามความรับผิดชอบของสาขาวิชาชีพ มหา- วิทยาลัยมหิดล ณ ศาลายา จึงเปิดรับนักศึกษาครั้งแรกเมื่อปีการ ศึกษา ๒๕๒๕

ปัจจุบันนี้ มหาวิทยาลัยมหิดล ณ ศาลายา กิ่งอำเภอพุทธ- มณฑล ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ ๑,๒๕๐ ไร่ เป็นที่ตั้งของคณะต่างๆ ๓ คณะ สถาบันวิจัยและพัฒนา ๔ สถาบัน ตลอดจนสำนักและโครงการต่างๆ อีกจำนวนหนึ่ง ได้แก่

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ คณะสิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม สถาบันวิจัยโภชนาการ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท สถาบันพัฒนาการ สาธารณสุขอาเซียน

สำนักหอสมุด สำนักสัตว์ทดลองแห่งชาติ (ใช้ประโยชน์ร่วม กันระหว่างมหาวิทยาลัยมหิดล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ฯ) สำนักงานส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์ สำนักงานการศึกษาเทคโนโลยีการจัดระบบสารสนเทศ

โครงการวิจัยและพัฒนาอุปกรณ์ชีวการแพทย์ โครงการ
ศูนย์ชีววิทยาระบบประสาทและพฤติกรรม โครงการศูนย์พัฒนา
วัคซีน โครงการปลูกสวนสมุนไพร 'สิริรุกษชาติ'

วิทยาลัยนานาชาติ และวิทยาลัยวิทยาศาสตร์การกีฬา

จากเรื่องราวข้างต้น และรายชื่อสถานศึกษาของวิทยาลัย
มหิดลที่เพิ่งกล่าวถึงนี้จะเห็นว่ามหาวิทยาลัยขยายจากสาขาการแพทย์
และวิทยาศาสตร์สุขภาพ ออกสู่สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และ
ในที่สุด คือ เทคโนโลยีซึ่งปรากฏอยู่ในคณะวิศวกรรมศาสตร์ ที่เป็น
เช่นนี้เนื่องจากเทคโนโลยีก้าวหน้ารวดเร็วมาก ประเทศชาติขาด-
แคลนวิศวกร ในขณะเดียวกันเกิดภาวะสมองไหลจากภาครัฐสู่เอกชน
และสู่ต่างประเทศ ทบวงมหาวิทยาลัยถือเป็นนโยบายที่ต้องผลิต
บุคลากรในสาขานี้ จึงสนับสนุนให้มหาวิทยาลัยต่างๆ เปิดสอนสาขา
วิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีขึ้น

สิ่งที่เห็นเด่นชัดอีกสองสามประการ ณ ศาลายา คือ การศึกษา
ด้านประชากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ
สุขภาพอนามัย การกินอยู่ การเปลี่ยนแปลงประชากร สิ่งแวดล้อม
และทรัพยากร เพื่อนำไปสู่การวางแผนและจัดการในด้านนี้ให้
เหมาะสมและสอดคล้องตามการเปลี่ยนแปลงของประเทศ

สถาบันทั้งสี่แห่งนี้จัดเป็นสถาบันการศึกษาระดับใหญ่
ที่ย้ายและขยายเข้ามาเพิ่มให้นครปฐมเป็นเมืองวิชาการ เป็น
ศูนย์กลางอำนวยความสะดวกด้านการศึกษาขั้นสูงให้แก่เยาวชน
และประชาชนในภาคตะวันตกของไทยนอกเหนือจากสถาบัน
ในท้องถิ่นที่มีอยู่ดั้งเดิม เยาวชนและประชาชนนครปฐมจึงเป็น
ผู้โชคดีที่มีโอกาสพิเศษได้เลือกศึกษาในสถาบันที่ตนสนใจได้

ความประทับใจที่ฝังอจิบหวัดนครปฐม

เด็กหญิงสุมิตรา แก้วเขียว ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

โรงเรียนบ้านนาสร้าง (นิวนามทองอุปถัมภ์ ๒)

ข้าพเจ้ามีความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้เกิดมาเป็นคนนครปฐม เพราะจังหวัดนครปฐมเป็นจังหวัดที่เก่าแก่เมืองหนึ่งประกอบไปด้วยสิ่งที่ดึงดูดอันเป็นกำไรชีวิตแก่ผู้ที่ได้มาพบเห็น เป็นเมืองที่มีคุณค่าอย่างยิ่งในด้านโบราณคดี และประวัติศาสตร์ ข้าพเจ้าถึงจะอายุน้อยแต่ก็รู้สึกว่าเป็นความภาคภูมิใจในสิ่งที่ดีทั้งหลายที่จังหวัดนครปฐมมีอยู่ ดังนั้นจึงต้องการที่จะให้ชาวเมืองอื่นได้มีโอกาสชื่นชมสิ่งเหล่านี้ด้วยว่านครปฐมนั้นดีเช่นไร และจะได้ถือโอกาสแนะนำของดีให้ชาวเมืองอื่นๆ ได้ชื่นชม อย่างที่ชาวนครปฐมเป็นอยู่ จึงจะขอบรรยายความว่า นครปฐมนั้นหมายถึงสิ่งใดบ้าง สิ่งแรกที่ทำให้ความหมายไวก็คือ พระปฐม หมายถึง เป็นเมืองที่มีพระปฐมเจดีย์ เจดีย์องค์แรกของพุทธศาสนา ความหมายที่สอง อาจหมายถึงน้ำไหลพาโคลนตม และมีทองคำธรรมชาติทับถมกันอยู่

ไม่ใช่เฉพาะด้านศาสนาเท่านั้นที่เลื่องลือไกลไปทั่วทิศ แต่นครปฐมยังมีแหล่งพักผ่อนหย่อนใจที่ได้ผสมกลมกลืนระหว่างความสงบ ความงดงามของธรรมชาติกับความสะดวกสบายและทันสมัยของชีวิตชาวเมืองนครปฐมไว้ด้วยกัน อย่างสวยสดงดงามอีกด้วย

นครปฐมยังได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่มี “ส้มโอหวาน ข้าวสารขาว ลูกสาวสวย กล้วยไม่งาม ข้าวหลามอร่อย”

แต่เดิมนั้นจังหวัดนครปฐมมีชื่อเดิมว่า เมืองนครชัยศรี เพิ่งมาเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองนครปฐม ในสมัยรัชกาลที่ ๖ และได้ให้ใช้ชื่อว่า จังหวัด แทนคำว่า เมือง ในสมัยรัชกาลที่ ๗

จังหวัดนครปฐม มีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่าน ทิศเหนือติดต่อกับ
จังหวัดสุพรรณบุรี ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดสมุทรสาคร ทิศตะวันออก
ติดต่อกับจังหวัดนนทบุรี ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดราชบุรี

ทรัพยากรที่สำคัญของจังหวัดนครปฐมได้แก่ พื้นดินที่อุดม
สมบูรณ์ เพราะมีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่าน

การปกครองจังหวัดนครปฐมแบ่งเขตการปกครองออกเป็น
๖ อำเภอ กับ ๑ กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองนครปฐม อำเภอสามพราน
อำเภอนครชัยศรี อำเภอกำแพงแสน อำเภอบางเลน อำเภอดอนตูม
และกิ่งอำเภอพุทธมณฑล

สิ่งที่ประทับใจของข้าพเจ้าที่อยากจะลืมเลือนก็คือนครปฐม
เป็นเมืองเกษตรกรรม ดังนั้นเศรษฐกิจจึงขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรม
เป็นสำคัญ รายได้ส่วนใหญ่จะได้จากการทำการเกษตร ได้แก่ ทำ
ไร่อ้อย สวนผัก ผลไม้ ผลไม้ที่ทำชื่อเสียงให้จังหวัดนครปฐมได้แก่
ส้มโอ ซึ่งเมื่อชาวเมืองอื่นได้เดินทางมานครปฐม ของฝากที่ติดไม้
ติดมือกลับบ้านไปฝากเพื่อนและญาติมิตรก็คือ ส้มโอและข้าวหลาม
นั่นเอง

การเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่จะเลี้ยงสุกร (หมู) ดังนั้นจึงเป็นที่มา
ของหมูแผ่น หมูหยอง กุนเชียง จนเป็นสินค้าพื้นเมืองที่น่าชื่อเสียง
มาสู่จังหวัดนครปฐมอีกด้วย นี่ก็คือความภาคภูมิใจอีกเรื่องหนึ่งที่
ชาวนครปฐมมีอยู่ในขณะนี้

ความประทับใจของข้าพเจ้ายังไม่หมดแค่นี้ นครปฐมยังมี
สิ่งน่าภาคภูมิใจอีกอย่างก็คือ นครปฐมยังเป็นศูนย์รวมของสถาบัน
การศึกษาหลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวัง
สนามจันทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน และ
มหาวิทยาลัยมหิดล ณ ศาลายา รวมทั้งสถาบันราชภัฏ นอกจากนี้ยัง

มีโรงเรียนการบิน โรงเรียนนายร้อยตำรวจ และโรงเรียนตำรวจ-
ภูธร ๗ ซึ่งสถาบันการศึกษาดังกล่าวนี้นี้ไม่ได้มีน้อยหน้าจังหวัดอื่นๆ
เลย แต่มันยังเป็นแหล่งผลิตนักเรียนนักศึกษาอันเป็นรากฐาน
ที่สำคัญของการเติบโตทางด้านการศึกษาและเศรษฐกิจ นอกจากนี้
สถาบันทางการศึกษาแล้ว ความประทับใจที่มีต่อจังหวัดนครปฐมนั้น
ข้าพเจ้ามีอาวาทที่จะเก็บไว้คนเดียวได้ต้องเขียนบรรยายออกมาเป็น
ความรู้สึกที่ภาคภูมิใจที่มีต่อจังหวัดนครปฐมก็คือ ทางด้านสถานที่
ท่องเที่ยว จังหวัดนครปฐมมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจนำทัศนศึกษา
ทั้งทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ตลอดจนสถานที่สำคัญของ
พระมหากษัตริย์อันเป็นที่เคารพสักการะของปวงชนชาวไทยมาช้านาน
อันได้แก่ พระราชวังสนามจันทร์ เป็นพระราชวังที่พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นประกอบด้วยพระ-
ที่นั่งและพระตำหนักใหญ่น้อยถึง ๑๒ องค์ แต่ละองค์จะมีชื่อที่
ไพเราะและสอดคล้องกัน นับเป็นพระปรีชาสามารถด้านการประพันธ์
ของรัชกาลที่ ๖ ที่พระองค์ได้พระราชทานไว้ เช่น พระที่นั่งพิมานปฐม
อภิรมย์ฤดี วัชรวิรมยา สามัคคีมุขมาตย์ ขาลิมงคลอาสน์ มาลีราช-
วัตบัลลังก์ พระที่นั่งและพระตำหนักเหล่านี้ปัจจุบันใช้เป็นที่ทำการ
ของส่วนราชการต่างๆ ของจังหวัดนครปฐม

พระราชวังสนามจันทร์ ยังเป็นที่ประดิษฐานของพระคเณศ
เทพเจ้าผู้มีเศียรเป็นช้าง หรือเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยาการ และการ
ประพันธ์

ด้านหน้าของพระตำหนักขาลิมงคลอาสน์ เป็นที่ตั้งของ
อนุสาวรีย์ย่าเหล ซึ่งหล่อด้วยโลหะทองแดง

สถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งซึ่งชาวนครปฐมรวมทั้งข้าพเจ้า
เกิดความประทับใจ เพราะมีความสง่างาม ความใหญ่โตโอฬาร

ซึ่งนับได้ว่าเป็นพระเจดีย์ที่เก่าแก่องค์หนึ่งของโลก ซึ่งใครๆ ก็เรียกกันว่าองค์พระหรือพระปฐมเจดีย์ ด้านหน้าองค์พระเป็นที่ประดิษฐานของพระร่วงโรจนฤทธิ์ หรือพระร่วง เป็นพระพุทธรูปประทับยืนปางห้ามญาติ ซึ่งนับว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีความงดงามเป็นเลิศองค์หนึ่งของประเทศไทย และเป็นที่เคารพสักการะของชาวนครปฐมและจังหวัดใกล้เคียง

ในวันเพ็ญกลางเดือน ๑๒ องค์พระปฐมเจดีย์จะมีงานประจำปี คือ มีร้านค้าต่างๆ ขายสินค้าพื้นเมือง และสินค้าต่างๆ มากมาย ประชาชนทั้งในจังหวัดนครปฐมและจังหวัดใกล้เคียงจะเดินทางเข้ามาเที่ยวชมงานมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ ในงานนี้จะมีประเพณีลอยกระทง ซึ่งแต่ละสถาบันและองค์กรต่างๆ จะส่งกระทงเข้าประกวด และนำไปลอยที่สระน้ำสนามจันทร์ ดังนั้นทุกๆ ปี ชาวเมืองนครปฐมและจังหวัดใกล้เคียงจะใจจดใจจ่อให้ถึงงานกลางเดือน ๑๒ เร็วๆ เพื่อจะได้ร่วมฉลอง ในงานนี้จะมีการแสดงของนักเรียนจากโรงเรียนต่างๆ เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมไทยด้วย งานมี ๔ วัน ๔ คืน ซึ่งนับว่าเป็นความประทับใจอีกอย่างหนึ่ง ที่ยากจะลืมเลือนไปจากใจของข้าพเจ้าได้ ถึงแม้ว่าความประทับใจและภาคภูมิใจนั้นจะบังเกิดขึ้นภายในเวลาไม่กี่ปีมานี้ก็ตามที

สถานที่ที่นับเป็นความภาคภูมิใจของชาวนครปฐม ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของศาสนาพุทธ เป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาพุทธ คือ พุทธมณฑล เป็นที่ประดิษฐานของพระศรีศากยวศพลญาณ ประธานพุทธมณฑลสุทรรศน์ และยังมีสถานที่จำลอง ๔ แห่งคือ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ที่วัดจรสวงามด้วยสถาปัตยกรรม เมื่อได้ไปเที่ยวชมหรือสักการะแล้วยากที่จะลืมได้

สถานที่อีกแห่งหนึ่งที่ได้ไปพบเห็นแล้วทำให้อยากไปอีกครั้งก็คือ สวนสามพราน ซึ่งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่สมบูรณ์แบบ เพราะเป็นที่ที่ผสมผสานเอาความเจียบสงบงดงามตามธรรมชาติบนเนื้อที่กว่า ๑๐๐ ไร่ ดังนั้นท่านจะมีโอกาสพักผ่อนและชื่นชมกับบรรยากาศอันน่าประทับใจได้อย่างเต็มอิ่มและคุ้มค่าที่สุด

ความภาคภูมิใจที่ข้าพเจ้าได้รับนั้นยังคงความประทับใจมีรูปลักษณ์ดังนั้นเมื่อท่านได้อ่านถึงความประทับใจที่ข้าพเจ้าได้บรรยายไว้ทั้งหมดนี้แล้ว อาจจะทำให้ท่านผู้อ่านคิดที่อยากจะเดินทางมายังจังหวัดที่มีชื่อว่านครปฐมบ้างก็ได้ ดังนั้นข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึงเส้นทาง การเดินทางที่จะเข้ามาสู่จังหวัดนครปฐม ซึ่งไม่ยากเลย คือ โดยทางรถยนต์ใช้เส้นทางสายเพชรเกษม ทางหลวงหมายเลข ๔ ระยะทางจากกรุงเทพฯ ถึงจังหวัดนครปฐมระยะทาง ๕๖ กิโลเมตร ดังนั้นเมื่อทราบเส้นทาง การเดินทางแล้ว ข้าพเจ้าหวังว่าจังหวัดนครปฐมซึ่งข้าพเจ้ามีความภาคภูมิใจตั้งแต่เล็กจนโต จนต้องเขียนบรรยายออกมาเพื่อให้ใครต่อใครที่เป็นชาวนครปฐมหรือต่างจังหวัดที่ไม่ใช่คนนครปฐม ได้เกิดความประทับใจอย่างเช่นข้าพเจ้าบ้าง และเมื่อมีเวลาว่างจะได้แวะมานครปฐมเพื่อเป็นการเยี่ยมเยียนชาวนครปฐม ซึ่งจะได้ยังคงความภาคภูมิใจที่ถึงอย่างไรนครปฐมก็ยังไม่ถูกลืม

ขอบถิชอบฝากใบจับหวัดนครปฐม

เด็กหญิงธนิดา วิริยา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒
โรงเรียนราชินีบูรณะ

“ส้มโอหวาน ข้าวสารขาว ลูกสาวสวย กล้วยไม่งาม ข้าว-
หลามอร่อย” เป็นคำขวัญของจังหวัดหนึ่งที่อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพ-
มหานครมากนัก จังหวัดที่ว่า คือ จังหวัดนครปฐม เมืองคนดี
เจดีย์ใหญ่ ซึ่งมีสถานที่ท่องเที่ยวและของฝากอันเลื่องชื่อลือชามา
ช้านาน จังหวัดนครปฐมประกอบด้วย ๖ อำเภอ และ ๑ กิ่งอำเภอ
คือ อำเภอเมืองนครปฐม อำเภอนครชัยศรี อำเภอสสามพราน อำเภอ
ดอนตูม อำเภอกำแพงแสน อำเภอบางเลน และกิ่งอำเภอพุทธมณฑล

จากเมืองหลวงกรุงเทพมหานคร เข้าสู่ขานเมืองนครปฐม
ท่านจะพบกับกิ่งอำเภอพุทธมณฑล พุทธมณฑลเป็นสถานที่ที่สำคัญ
ทางพุทธศาสนาใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาต่างๆ
เพราะมีเนื้อที่กว้างขวางและเป็นທີ່ประดิษฐานพระพุทธรูปปางลีลา
ทั้งดงาม มีพระนามว่า “พระศรีศากยะทศพลญาณ ประธานพุทธ-
มณฑลสุทรรศน์” มีสถานที่ ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และ
ปรินิพพานของพระพุทธเจ้าจำลองไว้ให้ชมกัน และบริเวณนี้ล้อมรอบ
ไปด้วยป่าไผ่ ไม่นับว่ารกรังและไม้ในพุทธประวัติจึงมีมากมาย

ลงมาจากกิ่งอำเภอพุทธมณฑล ก็จะพบกับอำเภอสสามพราน
ซึ่งนับว่าเป็นอำเภอที่มีสถานที่ท่องเที่ยวมากที่สุดของจังหวัด สถานที่
ท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ สวนสามพราน เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
ของนักท่องเที่ยว ภายในแสดงเรือนไทยชนบท ซึ่งตอนนี้อาซมได้
ยากมาก มีการสาธิตการประดิษฐ์งานหัตถกรรม การแสดงศิลปะ

การต่อสู้ การแสดงของช้าง ซึ่งจัดแสดงทุกวันเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

สถานที่อีกแห่งในอำเภอสามพรวณ "มิ่งานเทศกาล ผู้คนมากมาย หลังไหลกราบไหว้ ชาวพุทธทั้งหลายล้วนรู้จักดี คือ วัดไร่ขิง" เป็นวัดที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยหรือ เรียกกันทั่วไปว่า หลวงพ่อวัดไร่ขิง

ในเขตอำเภอสามพรวณไปตามถนนเพชรเกษมไม่ไกลจากสวนสามพรวณ ท่านจะพบกับฟาร์มจะเข้สามพรวณ สถานที่นี้เป็นที่แสดงความสามารถของคนผู้ฝึกจะเข้สัตว์ดุร้าย ในวันหนึ่งๆ สามารถดึงดูดความสนใจของผู้ชมได้มากมาย

เนื่องจากสามพรวณ เป็นอำเภอที่แม่น้ำท่าจีนไหลผ่าน จึงเป็นที่ราบลุ่มที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร ชาวบ้านแถบนี้จึงปลูกผลไม้และทำสวนดอกไม้ซึ่งกำลังเป็นที่ต้องการของตลาดในปัจจุบันเช่น ส้มโอ มะพร้าวน้ำหอม ชมพู่ มะม่วง ฝรั่ง มะนาว ขนุน มะไฟ ดอกกุหลาบ ดอกกรักและดอกกล้วยไม้ เป็นต้น

ที่อำเภอนครชัยศรี มีสถานที่ที่ได้รับความนิยมมาก ถ้ามาแล้วไม่ได้เที่ยวชมพิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทยคงน่าเสียดายภายในแสดงผลงานประติมากรรมแห่งชีวิต ซึ่งเหมือนคนจริงๆ แต่ไม่มีชีวิต ชุดผลงานที่น่าสนใจคือ ชุดพระอริยสงฆ์ ชุดพระบรมรูปพระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ชุดมุมหนึ่งของชีวิต ชุดเลิกทาส และชุดพระอภัยมณี

แล้วก็มาถึงเมืองเจดีย์ใหญ่ องค์พระปฐมเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่สูงที่สุดในโลก ด้านทิศเหนือ ประดิษฐานพระร่วงโรจนฤทธิ์ ด้านทิศใต้ ประดิษฐานพระพุทธรูปศิลาขาว วิหารคดรอบเจดีย์ประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ บริเวณลานชั้นล่างทางทิศใต้เป็นพิพิธภัณฑ์-

สถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ เป็นที่แสดงโบราณวัตถุที่ขุดพบส่วนใหญ่เป็นศิลปะสมัยทวารวดี

วัดที่เก่าแก่สมัยทวารวดีอีกแห่งหนึ่งตั้งอยู่ที่สวนนันทอุทยาน ตำบลห้วยจรเข้ม อำเภอมืองนครปฐม วัดที่กล่าวถึงคือ วัดพระเมรุ ค้นพบพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ พระกร พระเพลา พระหัตถ์ของ พระพุทธศิลาขาว ดอกบัวและลวดลายประดับองค์พระเจดีย์ที่หักพังลง

วัดพระประโตนเจดีย์ เป็นวัดเก่าอีกแห่งหนึ่ง ปรากฏซากเนินใหญ่อยู่กลางวัด และมีผู้สร้างปราสาทซ้อนบนยอดเนิน ในบริเวณเดียวกันขุดพบพระพุทธรูป ลูกประคำ เศียรพราหมณ์ที่ทำด้วยปูนปั้น

"พระราชวังงามโอ้อ่ามีนามว่าพระราชวังสนามจันทร์" บริเวณพระราชวังสนามจันทร์ก่อปรด้วย เช่น พระที่นั่งพิมานปฐม พระที่นั่งวิษัรรมยา พระตำหนักขาลิมงคลอาสน์ พระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์ พระตำหนักทับแก้ว พระตำหนักทับขวัญ พระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ ๖ พระที่นั่งอภิมหัยฤดี พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ เทวาลัย คเณศร์ สระน้ำจันทร์ และอนุสาวรีย์ย่าเหล พระราชวังนี้เคยเป็นที่ประทับของรัชกาลที่ ๖ ปัจจุบันเป็นสถานที่ราชการ และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งมีความสวยงามมาก ในวันสำคัญ เช่น วันลอยกระทง วันวิสาขบูชา จะประดับโคมไฟงดงามยิ่งนัก

พระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ ๖ สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ผู้พระราชทานกำเนิดลูกเสือไทย เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๕๔ นักเรียนโรงเรียนพระปฐมวิทยาลัยปฏิบัติการเป็นที่พอพระราชหฤทัย จึงได้รับสิทธิ์สวมหมวกเสียบขนนก มีขลิบเหลืองรอบหมวก จึงถือเป็นเกียรติแก่จังหวัดนครปฐม วันที่ ๑ กรกฎาคมของทุกปี จะมีการเดินสวนสนามของลูกเสือ เนตรนารีหน้าพระบรมราชานุสาวรีย์นี้

พระที่นั่งพิมานปรุมน คือพระที่นั่งองค์แรกเป็นตึก ๒ ชั้น ทรงใช้เป็นที่พักประทับตั้งแต่ก่อนขึ้นครองราชย์ มีห้องบรรทม ห้องทรง ห้องบรรณาคม ห้องเสวย ห้องภาษา ห้องพระเจ้า ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของศาลากลางจังหวัดนครปฐม

เมื่อท่านเดินทางมายังศาลากลางจังหวัดนครปฐม ท่านจะพบกับอาคารทรงไทย ๒ ชั้น หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสีสวยงาม มีช่อฟ้า ใบระกา นั่นคือ พระที่นั่งวัชรวิมยา ปรับปรุงสร้างใหม่เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๐ จากพระที่นั่งนี้จะมีชานชาลาจรดถึงพระที่นั่งพิมานปรุมนซึ่งอยู่ทางทิศใต้ และติดกับพระที่นั่งสามัคติมุขมาตย์ ซึ่งทรงใช้เป็นที่พักทรงพระอักษรและที่ประทับ

พระที่นั่งคู่แฝดของพระที่นั่งวัชรวิมยา คือ พระที่นั่งสามัคติมุขมาตย์ ทรงใช้เสด็จออกขุนนาง แสดงโขน ประชุมราชการ และประกอบพิธีกรรม ภายในมีเสาและเพดานลายทองและลงชาคอย่างงดงาม ประตูและหน้าต่างที่ลงรักปิดทองและประดับกระจกสี ซึ่งนับว่าสวยงามน่าชมอย่างยิ่ง

พระตำหนักที่เป็นแบบตะวันตกคือพระตำหนักขาลิมงคลอาสน์ สีไขไก่ หลังคาสี่แฉกสดใช้ประทับเวลาเสื่อป่าเข้าประจำกองหรือในพิธีเสื่อป่า ด้านหน้าของพระตำหนักเป็นอนุสาวรีย์ย่าเหล หล่อด้วยโลหะทองแดง ที่ฐานจารึกกลอนพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ ถวายทอดความรู้สึกของพระองค์ที่ทรงสูญเสียสุนัขตัวโปรด

จากด้านหลังพระตำหนักขาลิมงคลอาสน์ จะมีทางเชื่อมคล้ายสะพานมีฝาดนังและที่พักระหว่างเชื่อมไปยังพระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์ เป็นเรือนไม้สีแดง ๒ ชั้น ปัจจุบันได้ปรับปรุงในสภาพที่ดีขึ้น แต่ยังคงรูปลักษณะเดิมอยู่

เมื่อท่านจะเข้าสู่มหาวิทยาลัยศิลปากรทางประตูทิศตะวันออก ก็จะพบกับพระตำหนักทับแก้วเป็นตึกขนาดเล็ก ทรงใช้เป็นที่พัก ในฤดูหนาว ประดับภาพเขียนชาวคำมีพระหัตถ์ มีเตาผิง เต็มเป็นที่ตั้งของกองบัญชาการกองเสนาน้อยรามเบารักษาพระองค์

ตรงข้ามพระตำหนักทับแก้วหลังพระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์ คือ พระตำหนักทับขวัญ เป็นเรือนไทยโบราณสร้างด้วยไม้สักล้วน ทรงใช้บำเพ็ญพระราชกุศล แสดงละครไทยโบราณ เป็นบ้านพัก ข้าหลวง ข้าราชบริพารฝ่ายหน้าและฝ่ายใน เสนาบดีกระทรวงวัง เจ้าพระยาวรามราชพ ผู้สำเร็จราชการมหาดเล็ก ปัจจุบันเป็นที่แสดง ราชูปโภคของรัชกาลที่ ๖

ท่านอาจจะเคยพบเห็นสัญลักษณ์มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นรูปพระคเณศ ในพระราชวังนี้ก็เช่นกัน จะมีเทวาลัยคเณศร์ อันเป็นศูนย์กลางอันศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่เคารพของคนในจังหวัดและต่างจังหวัด

สระน้ำจันทร์หรือที่ชาวนครปฐมเรียกว่า "สระบัว" สันนิษฐานว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนาพราหมณ์ ปัจจุบันทางจังหวัดได้ขุดลอกปรับปรุงใหม่อย่างสวยงาม

ถัดจากพระที่นั่งพิมานปฐมไปทางทิศใต้ ท่านจะพบกับตึก ๒ ชั้นขนาดเล็ก ตึกที่กล่าวถึงคือ พระที่นั่งอภิมวยุติ

ตามเส้นทางจากนครปฐมไปสู่พรรณบุรี ท่านจะผ่านอำเภอกำแพงแสนอันเป็นเมืองเก่ามาก่อน หรือที่เรียกกันว่า เมืองเก่ากำแพงแสน เป็นแหล่งศิลปะสมัยทวารวดี ปัจจุบันปรับปรุงส่วนหนึ่งเป็นค่ายลูกเสือกำแพงแสน มีบริเวณกว้างขวางเหมาะแก่การปฏิบัติกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี และส่วนที่เหลือเป็นสวนพฤกษชาติสำหรับพักผ่อน

นอกจากนี้อำเภอกำแพงแสนยังเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน มีการวิจัยการเกษตรและสนับสนุนชาวบ้านด้านเกษตร เช่น ให้อุปกรณ์ไม้ฝรั่ง ซึ่งนับว่าได้ผลดี เป็นผลผลิตที่จำหน่ายในประเทศและส่งออกนอกประเทศ

ผ่านไปทางตำบลบางปลา อำเภอบางเลน ท่านจะได้พบกับชาวไทยโซ่งแห่งหมู่บ้านเกาะแรด ซึ่งอพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรี ชาวไทยโซ่งกลุ่มนี้จะอยู่บ้านเรือนไทย ใช้ชีวิตแบบไทยแท้ ตอนนี้อยู่เพียงไม่กี่หมู่บ้าน พวกเขาจึงจัดตั้งกลุ่มเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมไทยโซ่งแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ

จากการที่อำเภอบางเลนมีน้ำไหลผ่าน จึงเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ บางเลนจึงปลูกข้าวได้ดีที่สุด มีการเลี้ยงเป็ดและไก่บนบ่อปลา และเลี้ยงกุ้ง ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการเลี้ยงที่มีประสิทธิภาพ และยังมีการทำสวนผลไม้ และดอกไม้ บางเลนมีช่องทางเปิดทะเลไว้ กุ้งก้ามกราม และขนมเปี๊ยะบางเลนที่น่าลองชิมอย่างยิ่ง

อำเภอดอนตูมเป็นอำเภอที่มีเนื้อที่น้อยที่สุด แต่มีการทำนามาก มีการทำไร่ทำสวน เช่น มะม่วง น้อยหน่า แต่ปลูกน้อยกว่าปลูกข้าว

สำหรับของฝากที่น่าติดไม้ติดมือกลับไป ส่วนใหญ่จะเป็นผลไม้ อาทิเช่น ส้มโอ องุ่น ขนุน ชมพู่ ฝรั่ง มะนาว มะม่วง หน่อไม้ เป็นต้น แล้วยังมีให้เลือกตามพันธุ์ดังนี้ ส้มโอพันธุ์ขาวทองดี ขาวพวง ขาวแป้น และขาวน้ำผึ้ง ส้มตรา ฝรั่งพันธุ์กลมสาละ ชมพู่พันธุ์ทุลเกล้า และพันธุ์เพชรจินดา มะนาวพันธุ์แป้น ขนุนหนังพันธุ์เหลืองบางเตย ของฝากประเภทผลไม้ที่กล่าวมานี้มีทุกฤดูกาล และเมื่อถึงฤดูกาลใดก็จะมีผลไม้ตามฤดูกาลนั้นอีกมากมาย

ของผากที่แปรรูปมาจากข้าวที่ปลูกในนครปฐม เป็นอาหารหวาน คือ ข้าวหลาม มีกลิ่นหอมน่ารับประทาน และอาหารที่แปรรูปมาจากมะพร้าว น้ำหอม คือ วนะมะพร้าว ที่น่าชิมอย่างยิ่ง

ของผากประเภทอาหารคาวคือ ผลិតภัณฑ์ที่แปรรูปจากสุกร ที่เลี้ยงมากในจังหวัด ได้แก่ หมูหยอง กุนเชียง หมูแดดเดียว หมูหัน นอกจากนี้ยังมีเบ็ดพะโล้ ที่เป็นของดีของผากของชาวอำเภอบางเลน

ส่วนในด้านของที่ระลึก ท่านสามารถหาชมและซื้อได้ที่ศูนย์แสดงสินค้าศิลปวัฒนธรรม บ้านส่งแสง เป็นสถานที่แสดงศิลปวัฒนธรรม หัตถกรรมพื้นบ้าน สินค้าพื้นเมือง ของที่ระลึก ตั้งอยู่บนถนนราชดำเนิน ตำบลพระปฐมเจดีย์ หรือไปทางทิศตะวันตกขององค์พระปฐมเจดีย์ เส้นทางเดียวกับที่จะไปพระราชวังสนามจันทร์ ซึ่งปัจจุบันนี้ได้ปรับปรุงเป็นร้านขายอาหารไทยที่มีรสชาดกลมกล่อม

จากการที่จังหวัดนครปฐมมีของดีมากมาย จึงมีการจัดงานเทศกาลและงานประเพณีขึ้น เพื่อแสดงเอกลักษณ์ของจังหวัดนครปฐม

งานประเพณีสงกรานต์ จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๓-๑๖ เมษายน ของทุกปี ที่บริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ มีกิจกรรมจัดขบวนแห่-สงกรานต์ ขบวนมังกรและขบวนสิงโต การสรงน้ำพระพุทธรูป การรดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ และที่สำคัญคือ มีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประดิษฐานเพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองอีกด้วย

งานเทศกาลปิดทองหลวงพ่อดำไร่ขิง จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๓ ค่ำ เดือน ๕ จนถึงวันแรม ๔ ค่ำ เดือน ๕ ของทุกปี หรือประมาณเดือนเมษายนของทุกปี มีการฉลอง ๔ วัน ๔ คืน เปิดให้ประชาชนนมัสการหลวงพ่อดำไร่ขิง มีการจัดจำหน่ายสิ่งของที่จำเป็น

ในการเก็บ มีมหรสพ การจัดจำหน่ายสินค้ารอบบริเวณวัด และการที่วัดอยู่ติดแม่น้ำท่าจีน มีปลาสดมากมายอยู่ที่หน้าวัด ทางวัดจึงจัดแพไม้ไผ่ลงไปที่แม่น้ำเพื่อให้ประชาชนให้อาหารแก่ปลา โดยใกล้ชิด

งานเทศกาลอาหารและผลไม้จังหวัดนครปฐม จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑-๗ กันยายน ของทุกปี ที่บริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลผลิตและผลิตภัณฑ์การเกษตร การอุตสาหกรรม นครปฐม มีกิจกรรมการชิมผลไม้ การประกวดโค กระบือ และสุกร การแข่งขันรับประทานหมูหัน การแข่งขันวิ่งสุกร การประกวดผลไม้ กิจกรรมการแสดงของนักเรียนโรงเรียนภายในจังหวัด มีมหรสพต่างๆ และการออกร้านของผู้ผลิตต่างๆ

งานประเพณีลอยกระทง จัดระหว่างวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ บริเวณพระราชวังสนามจันทร์และรอบคลองเจดีย์บูชา ในบริเวณพระราชวังสนามจันทร์ มีการประกวดกระทงขนาดใหญ่ โคมแขวนทั้งประเภทสวยงามและความคิดสร้างสรรค์ การประกวดนางนพมาศ มีการแสดงการละเล่นพื้นบ้าน เช่น การร้องเพลงเรือ การเล่นฟุตะไล และไฟพะเนียง ในบริเวณงานทั้ง ๒ แห่ง จะมีการขายกระทงขนาดเล็กมากมาย ถ้าท่านจะเลือกซื้อก็อย่าลืมเลือกที่ไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมเสีย โดยเฉพาะคลองเจดีย์บูชาเป็นคลองแห่งประวัติศาสตร์ ที่ควรอนุรักษ์ไว้

งานเทศกาลนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ จัดขึ้นระหว่างวันขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๒ จนถึงวันแรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๒ หรือประมาณเดือนพฤศจิกายน รวม ๔ วัน ๔ คืน มีการนมัสการพระพุทธรูปต่างๆ ภายในวิหารคด รอบเจดีย์มีการแสดงกิจกรรมของนักเรียนโรงเรียนต่างๆ ในจังหวัดบนเวที มีมหรสพ การออกร้านของโรงเรียนต่างๆ

การแสดงสินค้าพื้นเมือง การแข่งขันยิงปืนของกรมตำรวจ การร่วมกิจกรรมของกาชาดจังหวัดนครปฐม มีการจำหน่ายตัวรถไฟ พาเที่ยวชมรอบบริเวณ การสอยฉลากกาชาด ฯลฯ

ของดีและของฝากในนครปฐม ทั้งสถานที่ต่างๆ เครื่องอุปโภคและบริโภค เมื่อท่านมีโอกาสเดินทางผ่านมา เชิญแวะชมสักนิด เพื่อให้แน่ใจว่า จังหวัดนครปฐมนั้น มีของดีจริงตามคำขวัญที่กล่าวมาแล้ว ชาวนครปฐมยินดีต้อนรับทุกท่านด้วยรอยยิ้มและมิตรไมตรีตลอดเวลา

บรรณานุกรม

เกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัย. เอกสารแผ่นพับเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย-เกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน อักษรสยาม
การพิมพ์, มปป.

ชาลินี จงจิตร. **เรียนรู้นอกโรงเรียน**. หนังสือพิมพ์พิมพ์ดิชนรายวัน
ฉบับวันอาทิตย์ที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๓๘.

ชูสิริ จามรมาน. **รายงานการวิจัย เรื่อง การวิจัยแหล่งชุมชนเก่าๆ
แถบลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี นครปฐม : ภาควิชาประวัติ-
ศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,
๒๕๑๗,**

ณัฐ ภมรประวัติ. **หนึ่งรอบนักขัต มหาวิทยาลัยมหิดล พุทธศักราช
๒๔๒๒ ถึง ๒๔๓๔. นครปฐม : โรงพิมพ์สถาบันพัฒนา
การสาธารณสุขสุโขทัย, ๒๕๓๕.**

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **ไทยรบพม่า.
กรุงเทพฯ : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๑๔.**

_____. **เอกสารตรวจราชการเมืองนครชัยศรี. พิมพ์เป็นอนุสรณ์
ในงานสถาปนากิจศพหม่อมล้าควน ดิศกุล ณ ออยุธยา
ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๑๑.**

ตรี อมาตยกุล. **พระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับของบริติช
มิวเซียม. พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๗.**

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. **เรื่องพระปฐมเจดีย์. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
จัดหาประโยชน์และรักษาองค์พระปฐมเจดีย์, ๒๕๓๖.**

นครปฐม, สำนักงานจังหวัด, **นครปฐม'๓๕. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วน
จำกัดไอเดียสแควร์, ๒๕๓๕.**

นครปฐม, สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด. เอกสารประกอบการประชุม
**สัมมนาคณะกรรมการการศึกษา การศาสนาและการ
 วัฒนธรรม จังหวัด/อำเภอ จังหวัดนครปฐม.** ฝ่าย
 แผนงานและติดตามประเมินผล สำนักงานศึกษาธิการ
 จังหวัดนครปฐม, ๒๕๓๗.

นครปฐม. องค์การบริหารส่วนจังหวัด. **รวมเรื่องจังหวัดนครปฐม.**
 นครปฐม : พระปฐมการพิมพ์, ๒๕๒๒.

นวลผจง เศวตเวช. **พระราชวังสนามจันทร์และพระตำหนักมารีราช-
 วัดบัลลังก์** มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาส
 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
 เสด็จเป็นองค์ประธานในพิธีสมโภชพระตำหนักมารีราช-
 วัดบัลลังก์, ๒๕๓๔.

นายร้อยตำรวจ. โรงเรียน. **หลักสูตรนักเรียนนายร้อยตำรวจ.** นครปฐม
 : โรงเรียนนายร้อยตำรวจ, ๒๕๓๗.

นายร้อยพระจุลจอมเกล้า. โรงเรียน ร่วมกับสมาคมประวัติศาสตร์.
**การสัมมนาทางวิชาการ เล่ม ๒ เรื่องภาษากับประวัติ-
 ศาสตร์และความเคลื่อนไหวในวิชาประวัติศาสตร์.** โรง-
 เรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าร่วมกับสมาคมประวัติ-
 ศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
 สยามบรมราชกุมารี, วันที่ ๑๖-๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓.

นันทา ชูนักกิติ. **มหาวิทยาลัยศิลปากร : เลี้ยวศตวรรษที่พระราชวัง
 สนามจันทร์** วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร (ฉบับพิเศษ
 ครบรอบ ๕๐ ปี มหาวิทยาลัยศิลปากร) เดือนมิถุนายน
 ๒๕๓๖ - พฤษภาคม ๒๕๓๗.

ประโทนเจติยาภิบาล, พระครู, วัดพระประโตนเจติย์ สมัยทวารวดี

มีประวัติ. กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๕.

พระปฐมเจติย์, วัด. **หนังสือที่ระลึกงานเทศกาลนมัสการพระปฐมเจติย์.**

นครปฐม : วัดพระปฐมเจติยราชวรมหาวิหาร, ๒๕๓๖.

————— **หนังสือที่ระลึกงานทำบุญครบรอบ ๔๔ ปี โรงเรียนสห**

ศึกษาบาลี. นครปฐม : วัดพระปฐมเจติยราชวรมหา-

วิหาร, ๒๕๓๘.

พิทยาลาภฤทธิยากร, พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น พระองค์เจ้า-

ธานีนิวัต, **นครชัยศรี.** พิมพ์ช่วยในงานพระราชทาน

เพลิงศพหม่อมเจ้าหญิงวิมลปิทมราช จิตรประวัติ ณ

เมรุวัดเทพศิรินทราวาส, ๒๕๐๘.

วันวิสา นิยมทรัพย์, **นครปฐม.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แมสพับลิชชิ่ง,

๒๕๓๖.

ศิลปากร, กรม. **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๑ อักษรปัลลวะ หลัง**

ปัลลวะ พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ กรุงเทพฯ : หอสมุด

แห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๔.

————— **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๒ อักษรปัลลวะ หลังปัลลวะ**

พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๒๑ กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ

กรมศิลปากร, ๒๕๒๔.

————— **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๓ อักษรขอม พุทธศตวรรษ**

ที่ ๑๔-๑๖ กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร,

๒๕๒๔.

————— **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๔ อักษรขอม พุทธศตวรรษ**

ที่ ๑๗-๑๘ กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร,

๒๕๒๔.

- _____ . **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๔ อักษรขอมและอักษรไทย พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๔** กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๔.
- _____ . **ทะเบียนโบราณวัตถุสถานทั่วราชอาณาจักร**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๖.
- _____ . **และสำนักงานจังหวัดสุโขทัย. พระบรมราชานุสาวรีย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชและรวมเรื่องเมืองสุโขทัย**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๕.
- ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กับงานโบราณคดีในมณฑลนครชัยศรี นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์**, ๒๕๑๓.
- _____ . **และชุมนุมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. การ สัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม นครปฐม**. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากรและชุมนุม นิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วันที่ ๒๐-๒๓ ตุลาคม ๒๕๒๕.
- ศึกษาธิการจังหวัดนครปฐม, สำนักงาน. **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ-เกล้าเจ้าอยู่หัวกับจังหวัดนครปฐม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ อักษรสุวรรณ, ๒๕๒๔.
- ศึกษานิเทศก์, หน่วย. **จังหวัดนครปฐม เอกสารโรเนียวของหน่วย ศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๑**, ๒๕๓๘.
- สมชาย พุ่มสอาด และคณะ. **๗๓ จังหวัด**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ เดือนสยาม, ๒๕๓๖.

สิริวัฒน์ คำวันสา. “หวารวดิ” อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชีย-
 อาคเนย์ เน้นประเทศไทย กรุงเทพฯ : บริษัทอักษร-
 เจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๒๒.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. พระปฐมเจดีย์กับการนำเที่ยว.
 พระนคร : สำนักงานจัดหาประโยชน์และรักษาองค์
 พระปฐมเจดีย์, ๒๕๑๒.

สัมภาษณ์

แม่เล็ก รอดบางยาง. ที่บ้าน ๒๕๐ ถนนพระราม ๓ อำเภอ
 เมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เรื่อง การทำข้าวหลาม. สัมภาษณ์,
 วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๓๘.

สมเกียรติ ทองมูล. ตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน
 จังหวัดนครปฐม เรื่อง การถักร้อยเครื่องหุ้มบาตร. สัมภาษณ์,
 วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๓๘.

สุรศักดิ์ ชุ่มสกุล ฝ่ายข้อมูล-วิชาการ กลุ่มหัตถกรรม
 “ดินหอมมะลิ” วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. เรื่อง
 การทำมาลัยไทยจากดินหอมมะลิ. สัมภาษณ์, วันที่ ๗ สิงหาคม
 ๒๕๓๘.

คณะกรรมการจัดทำหนังสือ

ที่ปรึกษา

อธิบดีกรมวิชาการ (นางเกษมา รววรรณ ณ อยุธยา)

ประธานกรรมการ

ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ (นางสาวเอิบบุญ สุทธิประภา)

กรรมการ

นางรัตนา ฤๅชาฤทธิ

นางปราณี ปราณวิบุ

นางสาวอุษณีย์ วัฒนพันธ์

นางวรรณิ์ จันทศิริ

นางสาวชนิษฐา สุวรรณรุจิ

นายณรงค์ แก้วสว่าง

นายทวีพร ทองคำใบ

นางบุษบา ประภาสพงศ์

นางสุทิน ทองใส

นางสาวเพ็ญศิริ กัลยาณมิตร

กรรมการและเลขานุการ

นางสาวระเบียน กิตติมากุลนเรศ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นางสาวมณฑนา จันทร์สวัสดิ์

ผู้เรียบเรียง

วัดเสนา และตราประจำจังหวัด

นางสาวเพ็ญศิริ กัลยาณมิตร

สภาพภูมิศาสตร์

นางสุทิน ทองใส

ประวัติศาสตร์ ศาสนา และภาษา

นางบุษบา ประภาสพงศ์

โบราณสถาน โบราณวัตถุล้ำค่า

นางวรรณิ์ จันทศิริ

สถานที่สำคัญและน่าสนใจ

นายยุทธ โตดดีเททย์

ภูมิปัญญาล้ำค่าของชาวนครปฐม

นางสาวระเบียน กิตติมากุลนเรศ

แหล่งศึกษาภาคตะวันตก

นางสาวอุษณีย์ วัฒนพันธ์

ความประทับใจที่มีต่อจังหวัดนครปฐม

เด็กหญิงสมิตรา แก้วเขียว

ของดีของฝากในจังหวัดนครปฐม

เด็กหญิงธนิดา วิริยา

บรรณาธิการ

นางปราณี ปราบริปู

นางสาวระเบียน กิตติมากุลนรเดช

จัดทำปกและรูปเล่ม

นายณรงค์ แก้วสว่าง

นายสฤตย์ สิงห์อำพอง

แผนกเตรียมการพิมพ์ องค์การค้ำของครูสภา

ถ่ายภาพประกอบ

นายทวีพร ทองคำใบ

นายชูเกียรติ เกิดอุดม

นางสาวระเบียน กิตติมากุลนรเดช

นางสาวมณฑนา จันทร์สวัสดิ์

จัดพิมพ์ต้นฉบับ

นางสาวกุลนารี มัยพงษ์

นางสมฤติ วัตะสุธารมย์

นางสาวลักขณา เมื่อกกจี

นางปนัดดา แก้วกุล

นางสาวมะลิวัลย์ ลอยชื่น

นางชนาภรณ์ ก่อวัฒนา

นางจรรุญศรี ชีเนืศิริ

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง นครปฐม
ศรีทวารวดี เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์-
ชีวิต ระดับประถมศึกษา และกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ขึ้น
กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๘

(นายสุวัตร ติลปอนันต์)

รองปลัดกระทรวง ศึกษาราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว นายสุคนธ์ วิบูลย์ศิลป์ ผู้พิมพ์และจัดจำหน่าย พ.ศ. ๒๕๓๘

